

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สิน
ในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอดงหลวง
จังหวัดสุพรรณบุรี

โดย นางสาวอรมณี พูลสวัสดิ์ และคณะ

25 สิงหาคม 2553

วิจัยเพื่อท้องถิ่น
1448
13 ก.ย. 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สิน
ในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาติน อำเภอดำรงวิทยารบวร
จังหวัดสุพรรณบุรี

โดย นางสาวอรมณี พูลสวัสดิ์ และคณะ

25 สิงหาคม 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สิน
ในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน
อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

ทีมวิจัยโครงการ

1. นางสาวอรมณี	พูลสวัสดิ์	หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางนกแก้ว	จิวัตรรงค์	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
3. นายจวน	ปิ่นทอง	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
4. นางสาวสมบูรณ์	สอนง่าย	ทีมวิจัย
5. นางสาวพร	ทองประสม	ทีมวิจัย
6. นางสาวนภาพร	มันคง	เลขานุการทีมวิจัย
7. นางนันทิยา	สิงสีทา	พี่เลี้ยงโครงการวิจัย
8. นายธานิน	นวลนิสาชล	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
9. นายสวัสดิ์	อินทรศักดิ์	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
10. นายวัลลภ	ศิริเกียรติพิศาล	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาลื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาดูด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความ

หนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการ โดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	บทนำ	
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย.....	2
	คำถามการวิจัย.....	2
	เป้าหมายการวิจัย.....	3
	ขอบเขตการวิจัย.....	3
	ประเด็นการศึกษา	3
	ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย	4
	ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	5
	นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	5
บทที่ 2	ทบทวนเอกสาร / สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์ชุมชน.....	6
บทที่ 3	กระบวนการวิจัย.....	15
บทที่ 4	ผลการวิจัย.....	65
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	89
	ภาคผนวก.....	95

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	18
ตาราง 2	สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทหนี้สินขนาดเล็ก ยอดหนี้สินตั้งแต่ 1 - 55,000 บาท.....	68
ตาราง 3	สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทหนี้สินขนาดกลาง ยอดหนี้สินตั้งแต่ 55,001-200,000 บาท	68

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพ 1	แผนที่หมู่บ้านและอาณาเขตของเทศบาลตำบลเขาดิน
ภาพ 2	แสดงกิจกรรมของครอบครัวนายจวน ปิ่นทอง

18
76

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 9 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี และมีชุมชนอื่นอีกหลายชุมชนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น หมู่ 3, 6, 11, และ 12 ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นชายแดนติดต่อกับจังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดอ่างทอง เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำไร่อ้อย และรับจ้างในภาคเกษตร ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ชลประทาน มีน้ำเพียงพอทำเกษตรตลอดทั้งปี เช่น ทำนาได้ 2 ปี 5 ครั้ง เกษตรกรที่ทำไร่อ้อยสามารถบำรุงต้นอ้อยโดยการใส่ปุ๋ยเคมี ฉีดพ่นสารเคมีทั้งสารเคมีกำจัดแมลง สารเคมีคุมหญ้าวัชพืช ซึ่งใช้อย่างรุนแรงโดยเฉพาะในไร่อ้อย และมีการใช้ฮอร์โมนบำรุงจนได้ตัดพันธุ์อ้อยขายได้ก่อนจะรอขายอ้อยหีบเข้าโรงงานน้ำตาลอีกครั้งในเวลาต้นปีต่อไป

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เริ่มต้นจากแกนนำปรึกษาหารือกันถึงความทุกข์ ความสุขของคนในชุมชน ซึ่งพบว่าชุมชนไม่คิดรวมกลุ่มในการแก้ปัญหา เช่น มีหนี้สิน ต่างคนต่างทำมาหากินอยู่ในวังวนของกระแสทุนนิยม รายจ่ายสูงกว่ารายรับตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม ขาดความรู้ในการจัดการระบบชีวิตตนเอง เป็นต้น ทำให้แกนนำได้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาสนับสนุนการแก้ปัญหาของชุมชน โดย มีโครงการพัฒนาองค์ความรู้และขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืน โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข-ภาคกลาง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเดิมบางนางบวช แต่องค์กรเหล่านี้ก็มีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาและงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ดำเนินการในช่วงแรกคือการเรียนรู้ระบบนิเวศน์ในแปลงนา ซึ่งพบว่าสมาชิกมารวมตัวกันมากขึ้น ต่อมาได้มีการมาทบทวนการดำเนินงานของกลุ่ม โดยการจัดเวทีระบายนทุกข์กันพบว่าทุกข์ที่หนักใจคือเงินไม่พอใช้ หนี้สินมากและมีหลายคนที่มีปัญหานี้แต่ไม่รู้สาเหตุที่แท้จริงคืออะไร ทำให้ชวนกันทดลองจดบันทึกรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และต้นทุนการผลิต 3-4 เดือน แล้วนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกันทำให้เห็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น อาหารการกินที่ไม่ควรซื้อเช่น ค่าผัก ค่าไฟฟ้าที่สูง ค่าน้ำประปาที่สูง

ต่อมากลุ่มได้ศึกษาการจัดการการเงินในครอบครัวร่วมกับโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง ปีที่สอง ทำให้สมาชิกจดบันทึกรายรับรายจ่ายแบบต่อเนื่องจำนวน 13 ราย บางรายเกิดการจัดการตนเองเพื่อแก้สาเหตุที่รายจ่ายสูง เช่น ใช้น้ำประปาแบบหยด จัดระบบการซื้ออาหารไม่ซื้อในสิ่งที่ไม่จำเป็น ลดการซื้อเครื่องสำอาง ปลูกผักกินเอง ลดการจ้างแรงงาน เป็นต้น

กลุ่มมีกิจกรรมที่ลดต้นทุนการผลิตร่วมกัน เช่น การช่วยกันหาสมุนไพรมาหมักเป็นสารขับไล่แมลง การทำฮอร์โมนชีวภาพใช้เอง ทำปุ๋ยหมักชีวภาพร่วมกันครั้งละ 60 ตัน ให้สมาชิกนำไปใช้

ในราคาถูก การทำน้ายาล้างจาน สบู่สมุนไพรใช้เอง และการระดมทุนด้วยการออมทรัพย์วันละบาท ในการช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีกองทุนฌาปนกิจไว้ช่วยเหลือสมาชิกที่เสียชีวิตดพละ 3,000 บาท

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินที่ผ่านมา นั้น ยังขาดการทบทวนบทเรียนและข้อมูลการทำงานที่ต่อเนื่อง จึงทำให้ข้อมูลสถานการณ์ และสาเหตุที่มาของปัญหานี้สิน และบทเรียนที่เป็นรูปธรรมแบบอย่างในระดับครัวเรือนและการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ สรุปบทเรียน และถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ กลุ่มจึงยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนในการจัดการปัญหา ดังกล่าว ดังนั้น การศึกษาข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน รายรับรายจ่ายครัวเรือนในปัจจุบันอย่างชัดเจนต่อเนื่อง ตลอดจนการศึกษาบทเรียนประสบการณ์การทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน การจัดการหนี้สิน การจัดการเงิน และกิจกรรมการแก้ไขปัญหา ทั้งในระดับบุคคล และระดับกลุ่มที่ได้ดำเนินการมาแล้ว จะทำให้เห็นสาเหตุที่มาของปัญหานี้สิน ตลอดจนรูปแบบและแนวทางของสมาชิกกลุ่มฯ ในการจัดการตนเองในระดับครอบครัวและการจัดการร่วมระดับกลุ่ม ที่หลากหลาย และเหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชนมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และสาเหตุที่มาของหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน
2. เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ในการจัดการหนี้สิน ระดับครอบครัวและชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัย ที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

คำถามการวิจัย

รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินควรเป็นอย่างไร

คำถามย่อย

1. สถานการณ์และสาเหตุที่มาของหนี้สินตลอดจนบริบทครอบครัวของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินเป็นอย่างไร
 - 1.1 ประเภทหนี้สิน ปริมาณของหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภทเป็นอย่างไร
 - 1.2 สาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภทเป็นอย่างไร

1.3 บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

1.4 หนี้สินประเภทใดที่จัดการได้ หนี้สินประเภทที่ยังจัดการไม่ได้และจะมีวิธีการจัดการกับหนี้สินแต่ละประเภทอย่างไร

2. บทเรียนการจัดการหนี้สินทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนของของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

2.1 บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการการเงินของครอบครัวของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

2.2 บทเรียนของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ในการจัดการหนี้สินของสมาชิก เป็นอย่างไร

3. มีเงื่อนไขปัจจัยอะไรบ้าง ทั้งภายในระดับครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

4. รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ของครอบครัวและกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

เป้าหมาย

เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน หมู่ 3, 6, 9, 11, และ 12 ตำบลเขาดิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี

2. ขอบเขตประชากรที่ศึกษา สมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ที่มีการจดบันทึกรายรับรายจ่ายและต้นทุนการผลิตเดิม 13 ครอบครัว และขยายใหม่ 13 ครอบครัว รวม 26 ครอบครัว

ประเด็นการศึกษา

1. ข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้สินแต่ละประเภท รวมถึงข้อมูลรายรับรายจ่ายครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน จำนวน 26 ครอบครัว

2. สาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภท

3. บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน จำนวน 26 ครอบครัว

4. วิธีการจัดการหนี้สินแต่ละประเภททั้งที่จัดการได้และยังจัดการไม่ได้ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
5. บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการการเงินของครอบครัวสมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาหิน เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครอบครัว
6. ศักยภาพ ทุนเดิม และบทเรียนของกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาหิน ในการจัดการหนี้สินของสมาชิก เช่น การจัดการกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมลดต้นทุนการผลิต กิจกรรมลดรายจ่ายในครอบครัวสมาชิก
7. เจ็อนไขปัจจัย ทั้งภายในระดับครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาหิน
8. รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ของครอบครัวและกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาหิน

ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย

1. การประชุมทำความเข้าใจแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและตัวโครงการ
2. ศึกษาอดีตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน 2 ครั้ง
3. ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมกระบวนการและออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสถานการณ์หนี้สินสมาชิกกลุ่ม
4. เก็บข้อมูลสถานการณ์หนี้สินและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของสมาชิก
5. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล 3 ครั้ง
6. เวทีสะท้อนข้อมูลผลการศึกษา 1 ครั้ง
7. ทบทวน บทเรียนและประสบการณ์ การจัดการหนี้สิน การจัดการการเงิน ระดับครอบครัว 2 วัน
8. ประชุมทีมวิจัย สังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว 1 ครั้ง
9. เวทีทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม 3 ครั้ง
10. ประชุมทีมวิจัย สังเคราะห์บทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม 1 ครั้ง
11. ติดตามการจดบันทึกรายรับรายจ่ายครัวเรือนของสมาชิกรายใหม่ 6 เดือน
 - 11.1 ทีมวิจัยติดตามในระดับครอบครัว
 - 11.2 ประชุมสมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจดบันทึกและเสริมกำลังใจจากกลุ่ม
12. ประชุมทีมวิจัย ถอดบทเรียน สังเคราะห์บทเรียน การจัดการหนี้สิน ในระดับโครงการ 2 ครั้ง
13. สังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สิน ในระดับโครงการ
14. เวทีขยายผลการเรียนรู้ การวิจัยการจัดการหนี้สินในระดับตำบล
15. ประชุมทีมวิจัย

16. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหินต้องมีความรู้เรื่อง ปัจจัย เงื่อนไข ที่มีผลต่อการจัดการ

หนี้สินของสมาชิกและรูปแบบที่เหมาะสมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนในการจัดการหนี้สิน

2. ทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มเกิดการพัฒนาแนวคิดและทักษะชีวิตในการจัดการปัญหาของครอบครัวและชุมชน

3. เกิดการขยายผล บทเรียนและรูปแบบแนวทางของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน ไปสู่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน 80 ครอบครัว

4. เกิดการขยายผลกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อการจัดการหนี้สิน ไปสู่ผู้นำท้องถิ่นในตำบลเขาหินและพื้นที่ใกล้เคียง

นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

รูปแบบหนี้สินในที่นี้หมายถึง หนี้ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน ที่แบ่งได้เป็น 3 ขนาด คือ หนี้สินที่มีขนาดเล็กจำนวน 0-55,000 บาท หนี้ขนาดกลาง 55,001 – 200,000 บาท และหนี้ขนาดใหญ่ 200,001 บาทขึ้นไป

นักวิจัยผู้รับผิดชอบ

ทีมวิจัย

1. นางสาวอรมณี	พูลสวัสดิ์	หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางนกแก้ว	จิวิจรัสรงค์	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
3. นายจวน	ปิ่นทอง	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
4. นางสาวสมบูรณ์	สอนง่าย	ทีมวิจัย
5. นางสมพร	ทองประสม	ทีมวิจัย
6. นางสาวนภาพร	มันคง	เลขานุการทีมวิจัย

ทีมที่ปรึกษา

1. นายธานี	นวลนิศาชล	ผู้อำนวยการโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๕๖ (บ้านหนองกระทุ่ม)
2. นายสวัสดิ์	อินทรศักดิ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเดิมบาง
3. นายวัลลภ	ดิระเกียรติพิศาล	ประธานกองทุนหมู่บ้าน หมู่ 9 ต.เขาหิน

พิธีลงโครงการ

นางนันทิยา สิงสีทา

บทที่ 2

บททวนเอกสาร / สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์ชุมชน

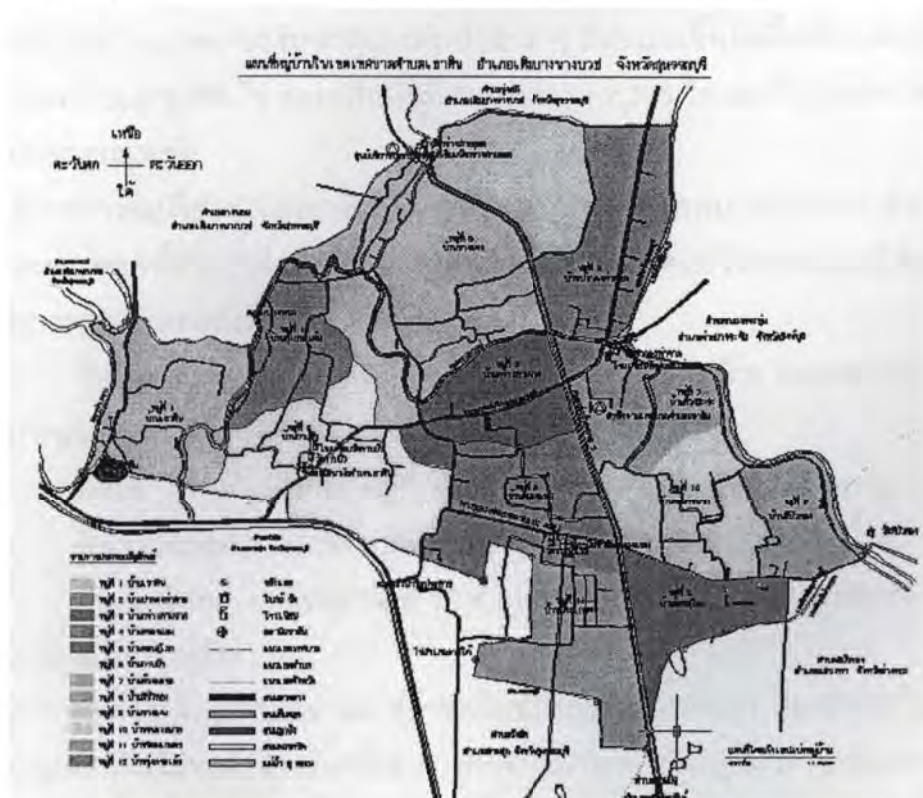
โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน กลุ่มเกษตรกร
พอเพียงตำบลเขาดิน อำเภอดงหลวงนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีข้อมูลสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง
กับสถานการณ์ชุมชนดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้งและอาณาเขตข้อมูลทางกายภาพของตำบลเขาดิน
2. ที่ตั้งและอาณาเขตข้อมูลทางกายภาพของกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาดิน
3. บทเรียนการจัดการหนี้สินที่ผ่านมาแต่ละช่วง

ที่ตั้งและอาณาเขตข้อมูลทางกายภาพของตำบลเขาดิน

ตำบลเขาหิน เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร สามารถเดินทางติดต่อได้ด้วยรถยนต์ตามถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 340 และ หมายเลข 3202 มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 31.78 ตารางกิโลเมตรหรือ 19,863 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานผ่าน ทำให้มีน้ำเพียงพอต่อเกษตรกรรมตลอดทั้งปี เป็นตำบลชายแดน ติดต่อกับจังหวัดอื่น 2 จังหวัด

รายละเอียดดังภาพ 1

ภาพ 1 แผนที่หมู่บ้านและอาณาเขตของเทศบาลตำบลเขาดิน

จากแผนที่ 1 ได้แสดงอาณาเขตติดต่อของตำบลเขาดิน คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลทุ่งคลี และตำบลยางนอน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และตำบลสีบัวทอง อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีและตำบลสีบัวทอง อำเภอแสวงหา ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลนางบวชและตำบลยางนอน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

ตำบลเขาดินแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 1,729 หลังคาเรือน จำนวน 6,007 คน แยกเป็นชาย 2,962 คน หญิง 3,045 คน ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 187 คนต่อตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย ทำนา ทำสวนไม้ผล รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์ มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 60,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

ที่ตั้งและอาณาเขตข้อมูลทางกายภาพของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี เดิมเป็นหมู่ที่ 3 บ้านกร่างสามราก ต่อมาได้แยกออกมาเป็น หมู่ที่ 9 บ้านรางแจง เกิดจากการรวมตัวกันของเกษตรกรหลายหมู่บ้านทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนในการผลิต ลดรายจ่าย ในครอบครัวและทำกิจกรรมกลุ่มออมวันละบาท ชุมชนที่ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ ชุมชนต่าง ๆ ในตำบลเขาดิน คือ ชุมชนหมู่ที่ 3 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 หมู่ 12 แต่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นสมาชิกจากหมู่ที่ 9 บ้านรางแจง ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่ม

พื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ในเขตชลประทาน มีน้ำใช้ในการเกษตรได้ตลอดปี เดิมมีสภาพเป็นป่า มีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารธรรมชาติและผักป่าต่าง ๆ มีดินแข็งขึ้นในพื้นที่เป็นจำนวนมาก มีพื้นที่ของตำบลทั้งหมด 2,735 ไร่ แยกเป็นพื้นที่เกษตรกรรม 2,395 ไร่และที่อยู่อาศัย 340 ไร่

ที่ตั้งและอาณาเขต

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ตั้งอยู่ห่างจากที่ทำการเทศบาลตำบลเขาดิน ประมาณ 2 กิโลเมตรและห่างจากที่ว่าการอำเภอเดิมบางนางบวชไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 15 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 ตำบลยางนอนและหมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งคลี
อำเภอเดิมบางนางบวช	
ทิศใต้	ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 12 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีอาชีพทำไร่ ทำนา และรับจ้างภาคเกษตร เงินไม่พอใช้จ่ายมีหนี้สิน ต่างคนต่างทำมาหากินอยู่ในวังวนของกระแสทุนนิยม

แข่งกันมี แข่งกันจน รายจ่ายสูงกว่ารายรับตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม ขาดความรู้ในการจัดการระบบชีวิตตนเอง

ต่อมาแกนนำ 4-5 คน โดยมีนางนกแก้ว จิวจรัสรงค์ นางสาวสมบูรณ์ สอน่าย นางสาวอารมณ พูลสวัสดิ์และนายจวน ปิ่นทอง เป็นหลักในการปรึกษาหารือกันถึงความทุกข์ ความสุขของคนในชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาสนับสนุนการแก้ปัญหาของชุมชน โดยมีโครงการพัฒนาองค์ความรู้และขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืน โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาควิชา ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเดิมบางนางบวช สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเดิมบางนางบวช สำนักงานเกษตรอำเภอเดิมบางนางบวช เป็นต้น

บทเรียนการจัดการหนี้สินที่ผ่านมาแต่ละช่วง

1. การจัดการหนี้สินโดยกองทุนหมู่บ้าน

กรกฎาคม 2544 รัฐบาลได้สนับสนุนกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเงินล้านบ้านรางวัล หมู่ที่ 9 กองทุนนี้มีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดเงินหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ มีสมาชิกแรกตั้ง 88 คน มีคณะกรรมการจัดตั้ง 15 คน มีเงินทุนเรือนหุ้นแรกตั้ง 12,700 บาทและทุนดำเนินการ 1,000,000 บาท ปัจจุบัน (2551) กองทุนหมู่บ้านรางวัล มีสมาชิกทั้งสิ้น 201 คน มีคณะกรรมการบริหารกองทุน 11 คนมีเงินทุนเรือนหุ้นทั้งสิ้น 94,700 บาทและทุนดำเนินการทั้งสิ้น 1,210,870 บาท

การจัดการของกองทุนเงินล้านหมู่บ้านมีกลไกสำคัญคือ ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำทางและการและผู้นำธรรมชาติร่วมมือกัน มีการระดมทุนเงินฝากจากสมาชิกสมทบกับกองทุนทุกปี กลุ่มกองทุนจะปล่อยเป็นเงินกู้อัตราดอกเบี้ยต่ำ ร้อยละ 6 บาทต่อปีแก่สมาชิก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนด้านการเงินในการลงทุนทำอาชีพของสมาชิก นำดอกเบี้ยที่ได้มาปันผลคืนแก่สมาชิกและปันผลคืนเป็นทุนการศึกษาแก่บุตรหลานของสมาชิกในชุมชน จากการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน

ปี 2547 เกิดสถานการณ์เพลิงระบาดในนาข้าวมาก ใช้สารเคมีรุนแรง เกษตรกรใช้จ่ายเงินในการลงทุนสูง ชุมชนขาดความสามัคคี แกนนำจึงรวมกลุ่มกันในการพูดคุย หาแนวทางให้หมู่บ้านมีการรวมกลุ่ม จัดการปัญหาร่วมกัน

2. การจัดการหนี้สินโดยโครงการพัฒนาชุมชน

โครงการพัฒนาองค์ความรู้และขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเอกชนได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหินได้เรียนรู้ระบบเกษตรในกิจกรรมโรงเรียนเกษตรยั่งยืน เรียนรู้แมลงที่มีประโยชน์และมีโทษ เรียนรู้เทคนิคการลดต้นทุน เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำน้ำหมักสมุนไพร สอร์โมน ชีวภาพทดลองทำในแปลงนาสาทิศ 16 สัปดาห์ และกิจกรรมอื่น เช่น การศึกษาดูงานจากการดำเนินงานทำให้กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหินมีสมาชิกเข้ามามากขึ้นจากหลายหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง สมาชิก

มีความรู้เรื่องการลดต้นทุนการผลิต รู้จักแมลงที่มีประโยชน์และมีโทษ เป็นจุดเริ่มในการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่ม

ปี 2548 โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สนับสนุนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การค้นหาทุกข์ สุข ของคนในชุมชนกลุ่มจึงมีการสำรวจหนี้สินสมาชิกพบว่าสมาชิกจำนวน 20 คน มีหนี้สินจำนวน 3,540,000 บาท ต่อมากลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมลดทุกข์สร้างสุขร่วมกัน กลุ่มจึงได้มีกิจกรรมการประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง เรียนรู้การทำบัญชีรับจ่ายในครัวเรือน เรียนรู้การทำสารสมุนไพรขับไล่แมลง การศึกษาดูงาน ทำให้สมาชิกรู้จักตนเองในเรื่องรายรับ รายจ่ายและต้นทุนการผลิต หนี้สินที่มีสาเหตุมาจากอะไร มองเห็นแนวทางในการที่จะร่วมกันในการแก้ปัญหาของตนเองได้บ้าง

ปี 2548 – 2549 โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง สนับสนุนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การลดทุกข์สร้างสุข ของคนในชุมชนต่อเนื่องและได้สนับสนุนการวิจัยเรื่องการจัดการการเงินให้กับกลุ่ม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องการจัดบันทึกรายรับ รายจ่ายมีสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 13 ราย โดยการบันทึกรายรับ รายจ่ายต่อเนื่องและนำกลับมาสรุปร่วมกัน แลกเปลี่ยนถึงผลที่เกิดขึ้น การสำรวจหนี้สินของสมาชิกพบว่ามีหนี้สินจำนวน 2,860,000 บาท สาเหตุของหนี้สินมาจากค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายรับ ต้นทุนการผลิตสูง และโครงการได้สนับสนุนกิจกรรมการจัดการการเงินร่วมกันในระดับกลุ่ม กลุ่มจึงได้ใช้เวลาว่างทำน้ำพริกขาย และบริโภคในครัวเรือน ทำผลิตภัณฑ์ลดรายจ่ายในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่สมุนไพร เป็นต้น

นอกจากนี้การบันทึกรายรับ รายจ่ายทำกลุ่มได้รู้ว่าสมาชิกขาดการสะสมทุนในครอบครัว จึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมวันละบาท ขึ้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2548 โดยมีเป้าหมายให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้เรื่องการออมทรัพย์ต่อเนื่องจากการลดรายจ่ายในการผลิต กลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเน้นให้สมาชิกเก็บสะสมเงินอย่างน้อยวันละ 1 บาทนำมาออมกับกลุ่มโดยกลุ่มจะนัดหมายสมาชิกให้นำเงินมาออมเดือนละ 1 ครั้งในทุกวันที่ 9 ของเดือน และเมื่อสมาชิกได้ออมทรัพย์ผ่านไป 3 เดือนถ้ามีความเดือนร้อนด้านการเงินก็มีสิทธิที่จะกู้ยืมเงินของกลุ่มไปแก้ปัญหาได้ตามระเบียบของกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกิดขึ้นและขยายสมาชิกกว้างขวางมากขึ้น มีประชาชนจากชุมชนอื่นในตำบลเขาดินเข้ามาเป็นสมาชิกหลายชุมชน ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทมีสมาชิกทั้งสิ้น 316 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 420,000 บาทเศษ (ข้อมูล ณ กรกฎาคม 2551)

3. การระดมทุนภายในเพื่อจัดการตนเอง/แก้ปัญหาด้วยชุมชนเอง

กลุ่มออมทรัพย์วันละบาทได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกโดยมีคณะกรรมการกลุ่มเป็นกลไกสำคัญในการเคลื่อนงาน ส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มบันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัวนำไปสู่การลดรายจ่าย และเก็บเงินที่เป็นรายได้บางส่วนมาเก็บออมเพื่อช่วยเหลือกันและเป็นเงินสะสมของตน นอกจากนั้นกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทยังได้นำดอกผลที่ได้จากการปล่อยเงินกู้ยืมแก่

สมาชิกมาพัฒนาเป็นกิจกรรมสวัสดิการแก่สมาชิก ทำให้เกิดเป็นกองทุนสวัสดิการตอบแทนการทำงานของผู้นำกลุ่ม กองทุนข้าวสารโดยกลุ่มนำเงินทุนไปซื้อข้าวสารตามที่สมาชิกต้องการมาขายเป็นเงินเชื่อให้สมาชิกๆ นำเงินมาชำระคืนเมื่อข้าวสารหมดพร้อมกับนำกระสอบใหม่ไป กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นต้น

บทเรียนกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง พบดังนี้

เป้าหมายกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. การสะสมเงิน เพื่อไว้ให้ลูกหลานในอนาคต ไว้ใช้เองในตอนแก่ ทำงานไม่ไหวหรือเจ็บป่วย เพื่อกู้ยืม
2. รวมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน
3. การเรียนรู้ตนเองให้เท่าทันสังคม
4. การเรียนรู้เพื่อร่วมกัน ได้แก่ การให้อภัย การระงับคำพูด การรับฟังคนอื่น และความสนุกสนาน

วัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้การออมเงิน
2. เพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียนช่วยเหลือกันเอง
3. เพื่อให้ครัวเรือนสมาชิกได้เกิดการวางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัว

อย่างเป็นระบบ

4. เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการช่วยเหลือสมาชิกกลุ่ม

การเกิดกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. ตั้งขึ้นในปลายปี 2548 โดยกลุ่มมีพื้นฐานการรวมกลุ่มมาจากกลุ่มเกษตรพอเพียง
2. เริ่มด้วยการชวนสมาชิก 20 กว่าคนมาคุยกันและจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น
3. มีเจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาแนะนำ
4. มีสมาชิกแรกตั้ง 25 คน และกรรมการ 11 คน
5. กิจกรรมกลุ่มในระยะแรกคือ การออมเงินและปล่อยเงินกู้ควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเกษตรพอเพียง

6. ต่อมาเพิ่มจำนวนเงินกู้มากขึ้น

ระเบียบกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. สมาชิกเก็บออมเงินอย่างน้อยวันละ 1 บาทและนำมาฝากออมกับกลุ่มทุกวันที่ 9 ของเดือน
2. สมาชิกสามารถกู้เงินกลุ่มและผ่อนชำระคืนทุกเดือนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นเวลา 10 เดือน

บทเรียนจากการทำงานกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. การทยอยส่งเงินกู้ทุกเดือนจะช่วยลดภาระหนี้สินของสมาชิก ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการชำระหนี้สินจากแหล่งอื่นได้

2. การส่งเงินต้นและดอกเบี้ยพร้อมกันเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการกู้ สมาชิกที่ไม่มีเงินสะสมเพื่อชำระหนี้ จะไปกู้เงินจากแหล่งอื่นมาชำระทำให้กลายเป็นหนี้สินผูกพัน

3. วิธีการชำระคืนเงินกู้เป็นรายเดือนหรือราย 6 เดือน มีความเหมาะสมกับแต่ละครอบครัวแตกต่างกัน การชำระคืนเป็นรายเดือนมีความเหมาะสมกับครอบครัวที่มีรายได้เป็นรายวัน เช่น สมาชิกที่ทำอาชีพรับจ้างที่มีรายได้เป็นรายวัน เป็นต้น

แนวทางในการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียง

1. พัฒนาระบบการกู้ให้ตรงกับการใช้จ่ายเงินของสมาชิกให้มากขึ้น เช่น ให้กู้เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เหมาะสำหรับสมาชิกที่มีรายได้เป็นรายวันหรือผู้ที่มีการใช้จ่ายและการปล่อยเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น ลงทุนทำนา ไร่ อ้อย และนำมาชำระคืนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต

2. แบ่งการทำบทบาทของคณะกรรมการกลุ่มให้มีฝ่ายสินเชื่อเพื่อนำข้อมูลของสมาชิกมาวิเคราะห์ในการประกอบการปล่อยเงินกู้

3. ศึกษาข้อมูลหนี้สิน รายได้หรืออาชีพของสมาชิกเพื่อประกอบการให้กู้กลุ่มออมทรัพย์วันละบาทในปัจจุบัน

1. กลุ่มมีกรรมการ 9 คน

2. การชำระคืนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ชำระคืนรายเดือนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยและชำระคืนครั้งเดียว

3. จ่ายสวัสดิการกองทุนเพื่อนช่วยเพื่อนศพละ 20 บาทแก่สมาชิกที่เสียชีวิตไปแล้ว 4 ศพ

การออมเงินมีเป้าหมายการออมเงินเพื่อ

1. สะสมไว้ให้ลูกหลาน

2. สะสมไว้ดองแก่ ทำงานไม่ไหวหรือเจ็บป่วย

3. เพื่อเป็นทุนในการกู้ยืมยามฉุกเฉิน

4. เพื่อเป็นกองทุนเพื่อช่วยเหลือกัน

การจัดการเงินออมของสมาชิก

1. จัดตั้งเป็นกองทุนข่าวสาร

2. ปล่อยเงินกู้แก่สมาชิก

3. กองทุนสำรองแก่สมาชิก

4. วิธีการออม มีการออกรายเดือนและออกรายปี

วิธีหาเงินมาออมของสมาชิก

1. ทำอาชีพเสริมเพื่อนำเงินมาออม เช่น ค้าขาย เย็บผ้า ขายยาสมุนไพร เหล้าก้านมะพร้าว ขายกล้วย, ฝัก เผาถ่าน รับจ้างทั่วไป

2. หยอดออมสิน

3. แบ่งเงินที่ได้จากเบี้ยยังชีพมาออม

การจัดการดอกเบี้ยเงินฝาก

เงินปันผลที่ได้จากการออมสหทบฝากเพิ่มเป็นเงินออมของสมาชิก

บทเรียนจากการออม

1. การออมเป็นรายปีทำให้ไม่มีการเรียนรู้หรือไม่มีการพบปะกันระหว่าง

สมาชิก

2. สมาชิกมีการออมเพิ่มขึ้นเมื่อเห็นผลการออมที่ผ่านมากที่ออมได้น้อย

การถอนเงินออม

1. สมาชิกกลุ่มขาดความเข้าใจเรื่องกระบวนการกลุ่มที่ดีพอ

2. สมาชิกบางคนไม่พอใจกรรมการ น้อยใจ

3. สมาชิกไม่ค่อยได้เข้าร่วมประชุมทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน

การกู้และปล่อยเงินกู้

เป้าหมายของการกู้

1. กู้เพื่อนำไปชำระหนี้สิน

2. กู้เพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง/ญาติพี่น้อง

3. กู้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว

4. กู้เพื่อไปลงทุนในการผลิต

5. กู้เพื่อเป็นทุนส่งบุตรหลานเล่าเรียน

6. กู้เพื่อปลูกบ้าน/ซ่อมแซมบ้าน

การชำระคืน

1. ชำระคืนทุกเดือนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย

2. ชำระคืน 6 เดือนโดยชำระดอกเบี้ยก่อนและชำระเงินต้นเมื่อครบ 6 เดือน

บทเรียนที่น่าสนใจ

1. สมาชิกได้คิดก่อนว่าถ้ากู้จะสามารถนำเงินมาชำระคืนได้หรือไม่

2. มีการพูดคุยกันในครอบครัวเรื่องการกู้และการออม

3. สมาชิกมีสัจจะในตนเองและมีการเตรียมการ

4. กรรมการเกิดการเห็นอกเห็นใจสมาชิกและยินดีที่จะช่วยเหลือสมาชิกที่

เดือดร้อน

ปัญหาที่พบ

สมาชิกกู้เงินจากหลายแหล่งและจำนวนเงินกู้ที่มียอดสูงจะเป็นเงินกู้จาก
นายทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยแพง

แนวทางในการพัฒนาการกู้

1. ถ้ากลุ่มจะเพิ่มอัตราการออมเงินของสมาชิกควรดูฐานการออมเงินของ
สมาชิกที่ผ่านมา

2. กรรมการกลุ่มทุกคนควรได้ทำงานเพื่อแบ่งเบางานกัน

3. ควรตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในการปลอดหนี้สินที่มีดอกเบี้ยแพง
การจัดการดอกเบี้ยเงินกู้

1. ปันผลเป็นดอกเบี้ยเงินออมแก่สมาชิก ร้อยละ 40 ของจำนวนดอกเบี้ยที่
ได้รับทั้งหมด

2. ตอบแทนกรรมการร้อยละ 25 ของจำนวนดอกเบี้ยที่ได้รับทั้งหมด

3. การบริหารจัดการร้อยละ 15 ของจำนวนดอกเบี้ยที่ได้รับทั้งหมด

4. สมทบกองทุนกลุ่มร้อยละ 10 ของจำนวนดอกเบี้ยที่ได้รับทั้งหมด

5. สาธารณประโยชน์ร้อยละ 10 ของจำนวนดอกเบี้ยที่ได้รับทั้งหมด

การพัฒนากองทุนสวัสดิการ

1. จัดตั้งกองทุนข้าวสาร 50,000 บาท

2. จัดตั้งกองทุนฌาปนกิจเพื่อช่วยเหลือเพื่อนปีละ 300 บาท/คน

4. การศึกษาสถานการณ์หนี้สินเกษตรกร ภาคกลาง

ปลายปี 2549 โครงการสัมมนาสถานการณ์หนี้สินเกษตรกร ภาคกลาง มีกระบวนการ
ดำเนินงาน โดยการสำรวจหนี้สินหาแนวทางในการจัดการหนี้สินของเกษตรกรพบว่ากลุ่มได้สำรวจ
สมาชิกจำนวน 14 ราย มีหนี้สินจำนวน 1,256,670 บาท

แนวทางในการจัดการหนี้สินที่กลุ่มเสนอคือ

1. เสริมสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกในครอบครัวให้รู้จักการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่า

2. พัฒนาแกนนำและกรรมการกลุ่มให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน
งานในการแก้ปัญหาหนี้สินอย่างจริงจัง ถ่ายทอดและขยายผลความคิดโดยการให้หลักคุณธรรมและ
วัฒนธรรมประเพณีมาเป็นสื่อในการขับเคลื่อนงานเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักคำว่าพอดี พอเพียง ที่จะ
นำไปสู่การจัดการตนเองได้

3. เสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่เยาวชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้เยาวชนหนีให้พ้นจาก
กิเลสและความอยากทั้งปวง

4. พัฒนากิจกรรมเพื่อศึกษาทดลองการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านทั่วไปได้เห็นเป็น
แบบอย่าง

กระบวนการในการคิดค้นหาแนวทางในการจัดการหนี้สินทำให้กลุ่มมีกิจกรรมที่เป็นแบบอย่าง เช่น การทำปุ๋ยหมัก สารสมุนไพรไล่แมลง การทำผลิตภัณฑ์ลดรายจ่ายในครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น รวมทั้งบุคคลที่เป็นแบบอย่าง เช่น นางนกแก้ว จิวจรัสรงค์ นางสาวอรรณพ พูลสวัสดิ์ นางสาวสมบูรณ์ สอนง่าย นายจวน นางเฉลียว ปิ่นทอง นางสาวนภาพร มั่นคง นางสาวคำนึ่ง พูลสวัสดิ์ เป็นต้น

ปี 2550 – 2551 อำเภอเดิมบางนางบวช ได้สนับสนุนงบประมาณโครงการอยู่ดีมีสุขให้กับหมู่บ้าน มายายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำปุ๋ยหมัก สนับสนุนพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ปลา การปลูกผักปลอดสารพิษทั้งหมู่บ้าน ทำชั้นตากปุ๋ยหมัก ศูนย์ศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเดิมบางนางบวช ได้สนับสนุนงบให้วิทยากรมาฝึกอาชีพเสริมเรื่องการทำปลอดสารพิษ และอาชีพตามความสนใจของสมาชิก โดยมีผู้นำจากกลุ่มเป็นผู้ดำเนินงาน ต่อมาอำเภอเดิมบางนางบวชคัดเลือกให้เป็นต้นแบบหมู่บ้านพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงระดับอำเภอ

การดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้ผู้นำกลุ่มมีความมั่นใจว่าการดำเนินงานและกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาเป็นการเดินถูกทาง แต่การจัดการหนี้สินให้เป็นกระบวนการนั้นยังขาดความต่อเนื่องและขาดการปฏิบัติหรือลงลึกในระดับครอบครัว

สรุป บทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ามีกระบวนการในการที่จะจัดการหนี้สิน ทั้งการจัดการหนี้สินโดยกองทุนหมู่บ้าน การจัดการหนี้สินโดยโครงการพัฒนาชุมชน การระดมทุนภายในเพื่อจัดการกันเอง แก้ปัญหาด้วยชุมชนเอง และการศึกษาสถานการณ์หนี้สินเกษตรกรภาคกลาง บทเรียนเหล่านี้ได้ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัว ทบทวนตัวเอง มีบางคนที่จัดการการเงินในครอบครัว แต่บางคนยังไม่เห็นความสำคัญ ดังนั้นกระบวนการวิจัยนำที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาร่วมกัน

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์และสาเหตุที่มาของหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน 2) เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ในการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวและชุมชน 3) เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัย ที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน 4) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

คำถามการวิจัย

โครงการวิจัยมีคำถามหลักในการวิจัยคือ รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินเป็นอย่างไร โดยมีคำถามย่อย ดังนี้

1. สถานการณ์และสาเหตุที่มาของหนี้สินตลอดจนบริบทครอบครัวของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินเป็นอย่างไร

1.1 ประเภทหนี้สิน ปริมาณของหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภทเป็นอย่างไร

1.2 สาเหตุและที่มาของหนี้สินแต่ละประเภทเป็นอย่างไร

1.3 บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

1.4 หนี้สินประเภทที่จัดการได้ หนี้สินประเภทที่ยังจัดการไม่ได้และมีวิธีการจัดการหนี้สินแต่ละประเภทอย่างไร

2. บทเรียนการจัดการหนี้สินทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

2.1 บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินในครอบครัวของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

2.2 บทเรียนของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ในการจัดการหนี้สินของสมาชิก เป็นอย่างไร

3. เงื่อนไขปัจจัยในระดับครอบครัวและระดับกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินมีอะไรบ้าง

4. รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ของครอบครัวและกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นอย่างไร

กระบวนการวิจัย

ภายใต้วัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยดังกล่าว มีทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยงทีมวิจัย 1 คน ทำบทบาทดำเนินกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยเริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม 2550 และเสร็จสิ้นกระบวนการในเดือนเมษายน 2552 รายนามทีมวิจัยโครงการ ประกอบด้วย

1. น.ส.อารมณ	พุลสวัสดิ์	หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางนกแก้ว	จิวัจรงค์	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
3. นายจวน	ปิ่นทอง	ผู้ช่วยหัวหน้าทีมวิจัย
4. น.ส.สมบุรณ์	สอนง่าย	สมาชิกทีมวิจัย
5. นางสมพร	ทองประสม	สมาชิกทีมวิจัย
6. น.ส.นภาพร	มันคง	เลขานุการทีมวิจัย

พี่เลี้ยงทีมวิจัย 1 คน ได้แก่ นางนันทิยา สิงสีทา

กระบวนการวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ประชุมทีมวิจัย 12 ครั้ง
2. ประชุมสมาชิกวิจัยทำความเข้าใจแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและโครงการวิจัย 1 ครั้ง
3. ประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมกระบวนการและออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สินสมาชิกวิจัย 1 ครั้ง
4. ศึกษาอดีตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนพื้นที่วิจัย 3 ครั้ง
5. เก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของสมาชิก
6. ทีมวิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์หนี้สินของสมาชิกวิจัย 3 ครั้ง
7. เวทีสะท้อนข้อมูลผลการศึกษาสถานการณ์หนี้สินระดับครอบครัว 2 ครั้ง
8. เวทีทบทวน บทเรียนและประสบการณ์ การจัดการหนี้สิน การจัดการการเงิน ระดับครอบครัว 5 ครั้ง
9. ประชุมทีมวิจัย สังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว 3 ครั้ง
10. เวทีทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม 3 ครั้ง
11. ประชุมทีมวิจัย สังเคราะห์บทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม 1 ครั้ง
12. ทีมวิจัยลงพื้นที่ติดตามเสริมกำลังใจสมาชิกระดับครอบครัว 3 ครั้ง
13. ประชุมสมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมกำลังใจจากกลุ่ม 2 ครั้ง
14. ประชุมทีมวิจัย ถอดบทเรียน สังเคราะห์บทเรียน การจัดการหนี้สิน 1 ครั้ง
15. เวทีสังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สิน ในระดับโครงการ 3 ครั้ง

16. เข้าร่วมเวทีสังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สิน ในระดับภาค 1 ครั้ง

17. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์
รายละเอียดแต่ละขั้นตอน ดังตารางที่ 1

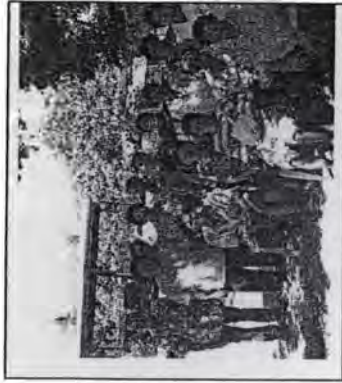
ตารางที่ 1 รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
1. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 1	1. เพื่อทำความเข้าใจโครงการวิจัยกับทีมวิจัย 2. เพื่อเตรียมกระบวนการต่างๆ 3. เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมนักวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 17 ตุลาคม 2550 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน และที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงนำเสนอความเป็นมาของโครงการวิจัยให้ทีมวิจัยแต่ละคน 2. พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการหนี้สินของทีมวิจัยแต่ละคน 3. เสนอแนวคิดการจัดการโครงการวิจัยร่วมกัน	1. ทีมวิจัยได้เห็นแนวทางในการดำเนินงานโครงการวิจัยร่วมกัน 2. ได้พบทบทวนการจัดการหนี้สินของทีมวิจัยคือ นายจวน ปิ่นทอง นางนกแก้ว จิวศรีสงค์ เป็นต้น 3. ได้แบ่งบทบาทของแต่ละคนในทีม นางสาวอารมณี พูลสวัสดิ์ นางสาวภาพร มั่นคง ทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูล ทำรายงานกิจกรรมที่ดำเนินการแต่ละครั้ง พร้อมทั้งทำรายงานการเงินโครงการ นางสาวสมบุญ สอนง่าย ดำเนินการประชุมเวลาประชุมกับสมาชิกและประสานงานกับสมาชิกเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม นางนกแก้ว จิวศรีสงค์ นายจวน ปิ่นทอง จัดเตรียมสถานที่ และประสานงานสมาชิกวิจัย แนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่อไป ได้นัดประชุมเพื่อเตรียมทีมวิจัย ในวันที่ 31 ตุลาคม 2550 และจัดเวทีเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับสมาชิกในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2550

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
2. ประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 2	เพื่อเตรียมการจัดเวที ทำความเข้าใจแนวคิด การวิจัยกับสมาชิก วิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 31 ตุลาคม 2550 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์ประโยชน์ 1 คน และที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงนำเสนอกระบวนการดำเนินการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย หนึ่งสัปดาห์และให้ทีมวิจัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เกิดความเข้าใจ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยมากขึ้น 2. หลังจากนั้นทีมวิจัยจึงได้วางกระบวนการ การจัดกิจกรรม ในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2550	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ทีมวิจัยมีความเข้าใจกระบวนการวิจัยมากขึ้น 2. ได้แบ่งบทบาทของแต่ละคนใหม่เพื่อช่วยกันในการ ทำความเข้าใจแนวคิด การวิจัยหนึ่งสัปดาห์ แนวทางในการดำเนินการขั้นตอนต่อไป ได้กำหนดที่จะ จัดเวทีทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินการดำเนินการวิจัยกับ สมาชิกที่เข้าร่วมวิจัยในวันที่ 2 พฤศจิกายน 50

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
3. ประชุมสมาชิกวิจัยทำความเข้าใจแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและโครงการวิจัย	เพื่อทำความเข้าใจแนวความคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและโครงการวิจัยแก่สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2550 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียน 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน และสมาชิก 25 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. หัวหน้าโครงการวิจัย นำเสนอแนวคิดโครงการ นางสาวสมบูรณ์ สอน่างาย นำเสนอวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมนี้ 2. แบ่งกลุ่มสมาชิกออกเป็น 3 กลุ่ม ทำกิจกรรมเล่นเกมต่อกระดาษ เพื่อให้เห็นความสำคัญของกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน สุดท้ายจึงให้สมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเรื่องสถานการณ์ที่สนใจและนำผลการพูดคุยนำเสนอต่อที่ประชุม	สมาชิกมีความเข้าใจสถานการณ์ที่สนใจซึ่งมีสมาชิกบางรายที่ยังไม่ครบถ้วนประกอบอยู่ แต่ก็ยังมีสมาชิกบางรายที่ยังไม่เข้าใจสาเหตุที่มาของหนี้สินที่มากกระทบกับครอบครัวและชุมชนตนเอง บทเรียนจากการทำกิจกรรม พบว่า การแบ่งกลุ่มย่อยให้สมาชิกวิจัยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความสนุกและมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์มากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ได้นัดหมายสมาชิกเพื่อจัดเวทีที่ศึกษาอดีตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่คิดว่ามีผลกระทบต่อการเป็นหนี้สิน โดยกำหนดที่จะจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2550

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินกิจกรรม
4. ศึกษาอดีตและ การเปลี่ยนแปลง ของชุมชนพื้นที่ วิจัย ครั้งที่ 1	เพื่อศึกษาสถานการณ์ และสาเหตุการเกิด หนี้สินของสมาชิก สมาชิกวิจัยและกลุ่ม เกษตรกรพอเพียงตำบล เขาดิน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2550 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน สมาชิกและผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 19 คน รวมทั้งสิ้น 27 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. เริ่มกิจกรรมด้วยให้สมาชิกช่วยกันทำขมมลอดช่องเพื่อ ระลึกถึงอดีตและเป็นกิจกรรมละลายพฤติกรรมด้วย 2. จัดเวทีให้ผู้สูงอายุในชุมชนเล่าถึงสถานการณ์ในอดีตของ ชุมชน มีผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่เล่าเรื่องคือ นางเสงี่ยม พูลสวัสดิ์ อายุ 75 ปี และสมาชิกที่มีอายุใกล้เคียงกันเพิ่มรายละเอียด 3. ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยช่วยกันตั้งคำถามในประเด็นที่ เกี่ยวกับสภาพในอดีต 4. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯและพี่เลี้ยงช่วย เขียนสรุปให้เห็นภาพรวมกัน 5. สรุปท้ายได้เสนอให้หัวหน้าโครงการและเลขานุการทีมวิจัย นำข้อมูลที่ได้ไปสรุปผลจากการพูดคุย	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น การเล่าเรื่องราวในอดีตของผู้สูงอายุ ทำให้สมาชิก เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่รุ่นก่อตั้งชุมชน การขยาย ชุมชน ความสัมพันธ์ของเครือญาติ การทำมาหากิน สมาชิกรับทราบความเป็นมาของชุมชน บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม พบว่า มีกิจกรรม มากเกินไป ทีมวิจัยสนใจการทำขมมลอดช่องมากกว่า การเล่าเรื่องอดีต ผู้สูงอายุบางคนแย่งกันเล่าเรื่องอดีตทำ ให้ได้ข้อมูลไม่สมบูรณ์ ข้อเสนอแนะ ควรมีการฝึกทีมวิจัยในการตั้งประเด็น คำถามให้ชัดเจน และไม่ควรทำกิจกรรมหลายอย่าง เกินไปในวันเดียวกัน แนวทางในการดำเนินการต่อไป 1. นัดจัดกิจกรรมนี้ครั้งอีกครั้งในวันที่ 3 ธันวาคม 2550 2. นัดทีมวิจัยเตรียมการเพื่อออกแบบเครื่องมือในการ รวบรวมข้อมูลสมาชิกในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2550

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
5. ประชุมทีมวิจัย เพื่อเตรียม กระบวนการและ ออกแบบเครื่องมือในการ เก็บรวบรวม ข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่สนธิสัญญาวิจัย	เพื่อเตรียม กระบวนการและ ออกแบบเครื่องมือในการ เก็บรวบรวมข้อมูล สถานการณ์พื้นที่สนธิสัญญาของกลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2550 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์ปัญหาฯ 1 คน และที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ พี่เลี้ยงทีมวิจัย นำโจทย์วิจัยมาชวนทีมวิจัยทบทวนและทำความเข้าใจคำว่า “หนี้สิน” ให้ชัดเจนมากขึ้น นำประเด็นคำถามวิจัยโครงการมาช่วยกันทำความเข้าใจและระดมความคิดเห็นว่าควรตั้งเป็นคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกอย่างไร ต้องการรู้อะไร แล้วให้พี่เลี้ยงทีมวิจัยจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามสุดท้ายจึงวางแผนกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกวิจัย	จากการนำคำหาหนี้สินมาแยกประเด็นให้เห็นทำให้ทีมมีความเข้าใจและสามารถออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากสมาชิกได้ง่ายขึ้น ทีมวิจัยบางคนยังกล้าแสดงความคิดเห็น เกิดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแบ่งทีมวิจัยออกเป็นทีมๆ ละ 2 คน จับคู่ระหว่างคนที่เขียนหนังสือเก่งกับคนที่ถามเก่ง หรือบางคนที่ไม่ถามไม่เก่ง เขียนไม่เก่ง ก็จะเป็นคนขับรถพาทีมไปบ้านสมาชิก บทเรียนที่พบ คือ การออกแบบเครื่องมือต้องทำหลายครั้งเพื่อให้ทีมมีความเข้าใจ กล้าแสดงความคิดเห็น เมื่อไปรวบรวมข้อมูลจะทำให้ตั้งคำถามสมาชิกเข้าใจมากขึ้น และได้ข้อมูลที่ละเอียด แนวทางในการดำเนินการต่อไป ให้พี่เลี้ยงนำประเด็นไปทำรายละเอียดเป็นแบบสอบถามแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันอีกครั้งก่อนที่จะลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
6. ศึกษาอดีตและ การเปลี่ยนแปลง ของชุมชน พื้นที่ วิจัย ครั้งที่ 2	เพื่อศึกษาสถานการณ์ และสาเหตุที่มาของ หนี้สินสมาชิกวิจัยและ กลุ่มเกษตรกรเพียง ตำบลเขาดินต่อเนื่อง จากครั้งที่ 1	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 3 ธันวาคม 2550 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงาน โครงการสังเคราะห์บทเรียน 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน สมาชิกวิจัย/สมาชิกกลุ่มเกษตรกรเพียงตำบลเขาดินและผู้สูงอายุ 32 คน รวม 40 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงและหัวหน้าโครงการวิจัยได้ทบทวนสถานการณ์ชุมชนในอดีต ความสัมพันธ์เครือข่าย โดยการนำบันทึกครั้งที่แล้วมาทบทวนร่วมกัน 2. ตั้งคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์หนี้สิน การก่อเกิดในแต่ละช่วงจากอดีตถึงปัจจุบัน 3. สรุปข้อมูลที่ได้เป็นระยะ เชื่อมโยงให้สมาชิกเห็นและเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เห็น ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและส่งผลกระทบต่อบรรยากาศชุมชน	ได้ข้อมูลสถานการณ์ที่ผ่านมาและมีผลต่อการเกิดหนี้สิน 1. คนวัยกลางคนที่เป็นวัยแรงงานเข้าโรงงานการเกิดหนี้สิน 2. คนวัยร่วมในการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้น 3. ทีมวิจัยเข้าใจเห็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล 4. การให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนเรื่องราวในอดีต ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกได้ว่าตนเองมีคุณค่าต่อคนอื่นและชุมชน และสมาชิกก็เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ 5. สถานการณ์ในอดีตที่สมาชิกได้รับรู้มีปฏิกิริยาที่จะสามารถนำมาเป็นข้อเตือนใจคนรุ่นหลังได้หลายเรื่อง บทเรียนที่พบคือ การศึกษาอดีตที่มีผลต่อการเกิดหนี้สินนั้น ถ้าแบ่งเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหรือแผนการพัฒนาประเทศจะทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น แผนขั้นต่อไป จะจัดกิจกรรมศึกษาอดีตอีกครั้งในวันที่ 10 เมษายน 2551 พร้อมกับจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ด้วย

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น
7. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 3	1. เพื่อสรุปผลการจัด เวทีทบทวนอดีต สถานการณ์หนี้สิน 2. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์การ ทำงานของทีมวิจัย 3. เพื่อทำความเข้าใจ กระบวนการทำงาน ของทีมวิจัยเพิ่มเติม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 14 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงาน โครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยทบทวนใจหายวิจัยร่วมกันอีกครั้ง 2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาอดีตมาสรุป ให้ทีมเห็นประเด็น และเข้าใจสถานการณ์ที่ผ่านมา 3. ช่วงสุดท้ายให้ทีมวิจัย คือ นายจวน ปิ่นทอง ที่ไป ศึกษาดูงานภาคเหนือที่จัดโดยโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ การจัดการณ์หนี้สินภาคกลาง ได้เล่าประสบการณ์ที่ได้ไปเรียนรู้ มาให้ทีมวิจัยได้รับทราบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	1. การนำใจหายวิจัยมาทบทวนเป็นระยะๆ ทำให้ทีม วิจัยมีความเข้าใจเรื่องนี้ลึกซึ้งขึ้นเป็นเรื่องราวของชุมชน ไม่ใช่ เรื่องส่วนตัวหรือตัวใครตัวมัน 2. การไปศึกษาดูงาน ทำให้ทีมวิจัยเห็น กระบวนการวิจัยของพื้นที่อื่นที่ได้ไปศึกษา เห็น แบบอย่างที่เกิดจากกระบวนการวิจัยและได้บทเรียนการ วิจัยที่สามารถนำมาปรับใช้กับการวิจัยในพื้นที่ได้ แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยได้วางแผนที่ จะเตรียมกระบวนการทบทวนบทเรียนประสบการณ์กลุ่ม ในการจัดการหนี้สินในวันที่ 26 มกราคม 2551

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
8. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 4	1. เพื่อเตรียมกระบวนการจัดเวที ทบทวนบทเรียน ประสบการณ์ระดับ กลุ่ม ครั้งที่ 1 2. เพื่อทบทวนและทำความเข้าใจ แบบสอบถามข้อมูล สมาชิกวิทยากร 3. เพื่อแบ่งบทบาทและกำหนดแนวทาง การออกเก็บ รวบรวม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 26 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียน 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทบทวนกระบวนการวิจัยให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจอีกครั้ง 2. ทีมวิจัยสะท้อนกระบวนการทำงานวิจัยในรอบ 3 เดือนที่ผ่านมา 3. แบ่งบทบาทการจัดกิจกรรมทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม ตามศักยภาพที่ทีมวิจัยแต่ละคนมีความสามารถ 4. ทบทวนทำความเข้าใจแบบสอบถามข้อมูลสมาชิกวิทยากรครบถ้วนและสุดท้ายจึงได้นัดหมายวันเวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามแบบสอบถาม	1. การได้ทบทวนเส้นทางกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีกครั้ง ทำให้ทีมวิจัยเห็นกระบวนการ ปัญหาที่จะเกิดจากการวิจัย 2. ทีมสะท้อนผลการทำงานพบว่า การดำเนินการตามกระบวนการวิจัยทำให้เกิดความเข้าใจ รู้จักหนังสือที่มีความคิดที่จะต้องพึ่งตนเอง แต่มีปัญหาด้านการเขียนที่เขียนหนังสือไม่เก่ง 3. เกิดการแบ่งบทบาทที่ทีมวิจัยในการเตรียมสถานที่ ทีมวิจัยจะทำบทบาทในการถามคือนางสาวสมบุญ สอน่าย นางนกแก้ว จิวจรัสรงค์ คนบันทึกคือนางสาว อารมณ พูลสวัสดิ์ นางสาวนภาพร มั่นคง 4. แบบสอบถามบางข้อคำถามไม่ชัดเจนนำไปปรับปรุงเพื่อให้ถามเข้าใจได้ง่ายขึ้น
			แผนการดำเนินการต่อไป การจัดกิจกรรมเวทีทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม ครั้งที่ 1 วันที่ 31 มกราคม 2551

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินกิจกรรม
9. เวทีทบทวน บทเรียนและ ประสบการณ์การ จัดการหนี้สิน จัดการหนี้สิน ระดับกลุ่ม ครั้งที่ 1	เพื่อทบทวนบทเรียน ประสบการณ์การ จัดการหนี้สินระดับ กลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 31 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงาน โครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน ที่ปรึกษา 1 คน สมาชิก 14 คน รวม 22 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงทีมวิจัยแบ่งบทบาททีมวิจัยเพื่อนำเสนอประเด็น วัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม 2. ทีมวิจัย นำเสนอประสบการณ์และบทเรียนการจัดการ หนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง โดยเริ่มนำเสนอตั้งแต่ความ เป็นมาและสถานการณ์ปัญหาในชุมชนก่อนเกิดกลุ่ม กิจกรรมที่ กลุ่มได้ดำเนินการเพื่อจัดการกับปัญหาและบทเรียนที่ได้รับ 3. พี่เลี้ยงทีมวิจัยเสนอเพิ่มเติมในบางประเด็นเพื่อสร้างความ เข้าใจเพิ่ม 3. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ สรุปภาพรวม เพื่อให้ทีมวิจัยเห็นและเข้าใจภาพรวมของกิจกรรมที่เกิดขึ้น	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ได้บทเรียนและประสบการณ์ในการดำเนินงานของ กลุ่มพอเพียงและประสบการณ์ด้านการจัดการหนี้สินของ สมาชิกกลุ่ม 2. ปัญหาที่พบจากการดำเนินกิจกรรม คือ ทีมวิจัยยังไม่กล้าตั้งคำถามเองต้องให้พี่เลี้ยงช่วยถาม ทีมวิจัย บางคนล้มประเด็นที่เตรียมเพื่อการแลกเปลี่ยนกับสมาชิก ทำให้ต้องทบทวนประเด็นกันอีกครั้งในระหว่างการทำ ทบทวนบทเรียน และปัญหาสุดท้าย สมาชิกมาร่วมน้อย เนื่องจากมีภารกิจส่วนตัว บทเรียนที่พบคือ การนัดสมาชิกในช่วงที่สมาชิกกำลัง ทำงานตามอาชีพ ทำให้สมาชิกมาร่วมกิจกรรมน้อย ทีม วิจัยยังตั้งคำถามไม่เก่ง เพราะหลายคนไม่ได้จัดบันทึก เพื่อนำไปทบทวน แผนดำเนินการต่อไป กำหนดที่จะจัดกิจกรรมนี้อีกครั้ง หลังจากที่รวบรวมข้อมูลระดับครอบครัวเสร็จสิ้น

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการ
10. เก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ หนี้สิน บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของครัวเรือนสมาชิก	เพื่อรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน และบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของครัวเรือนสมาชิก	ทีมวิจัยลงพื้นที่รวบรวมข้อมูลจากสมาชิกวิจัยตามแบบสอบถามตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 11 มีนาคม 2551 จึงแล้วเสร็จ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 6 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. นำแบบสอบถามที่ให้พี่เลี้ยงไปทำเป็นเอกสารมาดูร่วมกันอีกครั้ง 2. ทบทวนคำถาม ทดลองสอบถามกับทีมวิจัย 3. นำแบบสอบถามไปปรับปรุงตามที่ทีมได้เสนอแก้ไข 4. แบ่งทีมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลครอบครัวสมาชิก 5. นัดหมายกับสมาชิก ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลสมาชิกครอบครัว	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ได้ข้อมูลที่รวบรวมจากสมาชิกตามแบบสอบถามจำนวน 21 ครอบครัว 2. ทีมวิจัยได้เรียนรู้ข้อมูลสถานการณ์ และสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวสมาชิก 3. สมาชิกบางครอบครัวบอกข้อมูลไม่ชัดเจน โดยเฉพาะด้านรายรับ รายจ่ายเพราะไม่ได้บันทึกข้อมูลไว้ 4. ทีมบันทึกข้อมูลไม่ละเอียด บางครั้งจดบันทึกสรุปเข้าใจเฉพาะตนเอง บทเรียนที่พบคือ การลงพื้นที่สอบถามข้อมูลระดับครอบครัว ทำให้ทีมวิจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชนได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของครอบครัวสมาชิก แผนดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามช่วยกันดูรายครอบครัว และนัดหมายวิเคราะห์ข้อมูลในวันที่ 11 มีนาคม 2551

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
11. ทีมวิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ที่เสนอต่อคณะกรรมการวินิจฉัย ครั้งที่ 1	เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ที่เสนอต่อคณะกรรมการวินิจฉัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 11 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน และที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาช่วยกันดูรายละเอียดแต่ละครอบครัว 2. คนที่เป็นคนเก็บข้อมูลครอบครัวนั้นๆ นำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมที่ละประเด็นเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลให้ละเอียดสมบูรณ์มากขึ้น 3. พี่เลี้ยงทีมวิจัยช่วยซักถามรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น 4. หัวหน้าโครงการวิจัยและเลขานุการทีมวิจัย สรุปข้อมูลก่อนนำเสนอแก่สมาชิก	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ทีมวิจัยได้ตรวจสอบความเรียบร้อย ความสมบูรณ์ของข้อมูล 2. ได้ข้อมูลเรื่องสาเหตุการเกิดหนี้สินและภาพรวมสถานการณ์หนี้สินของสมาชิกวิจัยชัดเจนคือส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพ การใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นต้น 3. ทีมวิจัยที่จับคู่ช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้คนที่เขียนหนังสือไม่เก่ง เกิดพัฒนาทักษะเรื่องการตั้งคำถามและเกิดแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป การนำข้อมูลที่ได้เรียบเรียงเป็นกรณีศึกษาให้เห็นรายละเอียดเป็นรายครอบครัวและเห็นภาพรวมระดับชุมชน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
12. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 5	1. เพื่อทบทวนวิเคราะห์สถานการณ์และสรุปผลการดำเนินงานแต่ละช่วงที่ดำเนินมา 2. เพื่อเตรียมการจัดกิจกรรมศึกษาที่ดีครั้งที่ 3	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 26 มีนาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 4 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 5 คน รวม 10 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงทีมวิจัยเปิดประเด็นพูดคุยเพื่อให้ทีมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการวิจัยที่ผ่านมา 2. ทีมวิจัยได้สะท้อนกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและช่วยกันตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลรายรอบครัว 3. ช่วงสุดท้ายจึงร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมศึกษาที่ดีครั้งที่ 3	1. การได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงการดำเนินการวิจัยทำให้รู้ว่ามีวิจัย สมาชิกวิจัยมีความเข้าใจต่องานวิจัยที่มีผลต่อการจัดการครอบครัวและชุมชน 2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตคนในชุมชนแต่ละช่วงเวลา 3. ได้แบ่งบทบาทและแบ่งงานแก่งานวิจัยเพื่อจัดเวทีศึกษาที่ดี กล่าวคือ หัวหน้าโครงการทำหน้าที่ทบทวนข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมา พี่เลี้ยงเป็นคนตั้งประเด็นคำถาม โดยดูจากโจทย์วิจัย เลขานุการทำหน้าที่บันทึกข้อมูล และช่วยกันประสานงานกับสมาชิกเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมโดยให้ทีมวิจัยรับผิดชอบสมาชิกที่บ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันกับตน บทเรียนที่พบคือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ทำให้สมาชิกวิจัยเกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
13. ศึกษาอดีตและความเปลี่ยนแปลงของชุมชน พื้นที่วิจัย ครั้งที่ 3	เพื่อศึกษาสถานการณ์หนี้สินและสาเหตุการเกิดหนี้สินของสมาชิกวิจัยและกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาตุน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 เมษายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน วิทยากร 1 คน สมาชิกและผู้สูงอายุ 34 คน รวม 42 คน รายละเอียดการดำเนินการกิจกรรมมีดังนี้ 1. หัวหน้าโครงการวิจัย นำเสนอผลการศึกษาที่ผ่านมาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจกระบวนการวิจัย และเป้าหมายของการศึกษาอดีต 2. จัดให้ผู้สูงอายุได้เล่าประสบการณ์สถานการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีประเด็นที่ทีมวิจัยได้ช่วยกันเตรียมไว้ให้กับสมาชิกที่มีหลายวัยได้เรียนรู้ 3. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกันและให้คนอาวุโสได้เล่าประสบการณ์การจัดการครอบครัวตลอดหนี้สิน 4. สรุปท้ายพี่เลี้ยงทีมวิจัยจึงได้สรุปภาพรวมสถานการณ์หนี้สินจากอดีตถึงปัจจุบัน	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. สมาชิกวิจัยและทีมวิจัยเห็นเส้นทางที่เกิดหนี้สินที่มีสาเหตุหลักจากการทำมาหากิน กระบวนการผลิตเพื่อขาย การบริโภคนิยมและการแข่งขันกันทำมาหากิน 2. ผู้สูงอายุและสมาชิกทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการหนี้สิน ทำให้สมาชิกที่เป็นวัยแรงงานเห็นรูปแบบการจัดการหนี้สิน การจัดการตนเองที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ และการจัดการของตนเองในปัจจุบันทำให้เกิดหนี้สิน บทเรียนที่พบ การได้เล่าเรื่องราวที่เป็นวิถีชีวิตของตนเองที่ผ่านมาก ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มีส่วนร่วมได้ดี แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมนี้ไปนำเสนอในเวทีสะท้อนข้อมูลผลการศึกษาแก่สมาชิกวิจัยต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
14. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 6	1. เพื่อทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา 2. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนและติดตาม สถานการณ์การดำเนินการจัดหานี้สินของสมาชิก 3. เพื่อเตรียมการจัดเวทีสะท้อนข้อมูลแก่สมาชิกกลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 1 พฤษภาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน และ ที่ปรึกษา 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินการมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงทีมวิจัยได้นำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นปัจจุบันมาเกริ่นนำ เช่น การซื้อของสำหรับอุปโภคบริโภคตามตลาดนัด การเปลี่ยนแปลงชนิดพืชในการผลิต ฯลฯ โดยพูดคุยเชื่อมโยงไปถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 2. นำข้อมูลที่ได้รับรวบรวมจากสมาชิกและเวทีศึกษาติดตามบททวนในทีมวิจัยตามประเด็นโจทย์วิจัย 3. ทีมวิจัยร่วมกันกำหนดกรอบการจัดเวทีสะท้อนข้อมูลให้สมาชิกได้เห็นข้อมูลของตนเองและภาพรวมการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ทีมวิจัยได้เรียนรู้ฝึกทักษะการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงกับข้อมูลสถานการณ์หนี้สินที่รวบรวมจากครอบครัวสมาชิก ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการดำเนินกิจกรรม คือ 1. ทีมวิจัยยังวิเคราะห์และเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ต้องฝึกการวิเคราะห์มากขึ้น 2. สมาชิกบางคนที่ทีมวิจัยได้ไปเก็บข้อมูลมาแล้วไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ แนวทางในการดำเนินการขั้นต่อไป 1. จัดทำข้อมูลเตรียมเรียงแต่ละครอบครัวและภาพรวมชุมชนให้สมบูรณ์มากขึ้น 2. วางแผนและแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยในการจัดกระบวนการวันที่ 13 พฤษภาคม 51

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
15. เวทีสะท้อนข้อมูลผลการศึกษาศาสนาการณณ์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	เพื่อสะท้อนข้อมูลผลการศึกษาศาสนาการณณ์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 13 พฤษภาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน ผู้นำ 5 คน สมาชิกกลุ่มย่อยทรัพยากรเพียง 5 คนและสมาชิกวิจัย 21 คน รวม 39 คน รายละเอียดการดำเนินการมีดังนี้ 1. พี่เลี้ยงนำเสนอสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกล่าวนำเข้าสู่การประชุมแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น 2. ทีมวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากสมาชิกและเวทีศึกษาอดีตนำเสนอแก่สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมตามประเด็นโจทย์วิจัยของโครงการเป็นรายครอบครัว 3. ให้สมาชิกวิจัยจำนวน 5 คน ที่มีการจัดการการเงินของครอบครัวได้ดี มีหนี้สินน้อย และมีรูปแบบการจัดการตนเองที่ชัดเจนถ่ายทอดประสบการณ์ให้สมาชิกได้เรียนรู้ร่วมกัน 4. ช่วงสุดท้ายจึงเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรุปภาพรวม	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ได้ข้อมูลสถานการณ์หนี้สินแต่ละครอบครัวและภาพรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สินระดับครอบครัวของสมาชิกวิจัย 2. ได้บทเรียน ประสบการณ์การจัดการหนี้สิน ที่สมาชิกแต่ละคนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ บทเรียนที่พบคือ การนำเสนอกรณีตัวอย่างการจัดการครอบครัวตนเองที่สามารถจัดการเงินของครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเปรียบเทียบกับตนเอง เห็นข้อมูลตนเองและภาพรวมของชุมชน บางคนยืนยันที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคของตนเองเพื่อจัดการครอบครัวให้ปลอดหนี้สิน แนวทางในการดำเนินการต่อไป นำข้อมูลจากเวทีนี้ไปใช้ประกอบรวบรวมข้อมูลระดับกลุ่มต่อไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
16. ทิมวิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ของการให้บริการด้านสุขภาพของชุมชน	เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลก่อนนำเสนอข้อมูลต่อสมาชิกวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 22 มิถุนายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทิมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทิมวิจัยเขียนข้อมูลที่รวบรวมได้จากสมาชิกแต่ละครอบครัวลงกระดานฟลิปชาร์ตแล้วร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการจัดการหนี้สินที่ครอบครัวๆ ดำเนินการ 2. เตรียมนำเสนอข้อมูลสมาชิกแต่ละครอบครัว	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ทิมวิจัยเห็นข้อมูลสมาชิกแต่ละรายและนำมาเชื่อมโยงกับสถานการณ์หนี้สินที่เกิดขึ้น 2. ทิมวิจัยเห็นแนวทางในการจัดการหนี้สินแต่ละครอบครัว สามารถจัดกลุ่มได้ตามขนาด 4 ประเภทคือ ไม่มีหนี้สิน หนี้สินขนาดเล็ก หนี้สินขนาดกลางและหนี้สินขนาดใหญ่ บทเรียนที่พบคือ ควรมีเวทีให้สมาชิกได้ร่วมกันวิเคราะห์หลายๆ ครั้ง เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวให้ชัดเจนมากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทิมวิจัยและสมาชิกวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาพบทวนเชื่อมโยงกับบทเรียนการจัดการหนี้สินร่วมกันในระดับกลุ่ม ครั้งที่ 2

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
17. เวทีทบทวนบทเรียนและประสบการณ์การปรับการดำเนินงานระดับกลุ่ม	เพื่อทบทวนบทเรียนและประสบการณ์การจัดทบทวนระดับกลุ่มของคณะกรรมการเพียงตำบลเขาเงิน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 23 มิถุนายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียน 1 คน สมาชิก 21 คนและสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ผู้นำวิทยากร 11 คน รวม 40 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยที่เป็นกรรมการกลุ่มเกษตรพอเพียงได้ทบทวนของกลุ่มเกษตรพอเพียงที่ได้ดำเนินการผ่านมาเริ่มตั้งแต่วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่ม กิจกรรมที่ได้ดำเนินงาน จุดอ่อนจุดแข็งที่พบ 2. หลังจากนั้นก็ได้อภิปรายข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่สมาชิกวิจัยซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม 3. ช่วงสุดท้ายจึงให้สมาชิกกลุ่มที่ได้คัดเลือกให้เล่าประสบการณ์การจัดการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากการได้มาร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มเกษตรพอเพียง	1. สมาชิกวิจัยได้ทบทวนตนเอง บทเรียนและประสบการณ์การดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหนี้สิน 2. สมาชิกที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์เกิดความภาคภูมิใจที่ได้นำบทเรียนตนเองมาถ่ายทอดให้คนอื่นได้เรียนรู้ บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม พบว่า การเตรียมประเด็นคำถามถ้าได้ซักซ้อมก่อน จะทำให้ทีมวิจัยเกิดความกล้าแสดงออกและกล้าซักถามมากขึ้น ทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากกว่า

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
18. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสังเคราะห์บทเรียนประสบการณ์การจัดการหนี้สิน	1. เพื่อนำบทเรียนการจัดการหนี้สินในระดับกลุ่มมาสังเคราะห์ให้เห็นรูปแบบการจัดการหนี้สิน 2. เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการจัดการร่วมกัน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 3 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินการกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยได้นำข้อมูลกลุ่มที่ได้มาร่วมกันสังเคราะห์ได้แก่ การก่อเกิดกลุ่ม แนวคิดการดำเนินงานของกลุ่ม ผู้นำในกลุ่ม กิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการ ผลที่เกิดขึ้น ปัญหาอุปสรรค และรูปแบบการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มที่ผ่านมา เป็นต้น 2. หลังจากนั้นจึงสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการพูดคุย	1. ได้ข้อมูลบทเรียนการทำงานของกลุ่มมาวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นสมาชิกวิจัยเห็นรูปแบบการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวและระดับกลุ่ม ทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจมากขึ้น 2. พี่เลี้ยงและผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ ได้ตั้งคำถามให้ทีมวิจัยได้ทบทวนและคิดถึงการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรพอเพียง และการสวัสดิการชุมชน คิดค้นหาวิธีการในการหนุนเสริมการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวของสมาชิก ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการจัดการกิจกรรม คือ ทีมวิจัยยังมองทิศทางการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มและระดับครอบครัวไม่ชัดเจน ทางแก้ไข พี่เลี้ยงอาจจะชวนทีมวิจัยทบทวนข้อมูลระดับครอบครัวของสมาชิกอีกครั้ง แนวทางในการดำเนินการต่อไป 1. เตรียมข้อมูลของสมาชิกแต่ละครอบครัวเพื่อนำมาสังเคราะห์ในทีมวิจัยอีกครั้ง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
2. ทบทวนแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจมากขึ้น			
19. ประชุมทีมวิจัยสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว	เพื่อสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 12 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คนและสมาชิก 3 คน รวม 11 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ และพี่เลี้ยงชวนทีมวิจัยทบทวนแนวคิด เป้าหมายและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2. หลังจากนี้จึงให้ทีมวิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกวิจัยมาทบทวนและเทียบเคียงข้อมูลที่มีอยู่เดิม 3. สุดท้ายจึงทบทวนความสมบูรณ์ของข้อมูลสมาชิกวิจัยเพื่อวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ขาด	1. การทบทวนแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้สมาชิกวิจัยเข้าใจกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2. การได้ทบทวนข้อมูลสมาชิกวิจัยและประเด็นที่เก็บจากแบบสอบถามทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจสถานการณ์หนี้สินและปัจจัยเงื่อนไขการจัดการหนี้สินของสมาชิกแต่ละรายว่าควรเริ่มที่ครอบครัวต้องพูดคุยกันมากกว่าการขอให้ภายนอกมาช่วย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
			ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น บทเรียนที่พบคือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้สมาชิกวิจัยเกิดความเข้าใจเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่ามีประโยชน์และชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของตนเอง แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยวางแผนที่จะนำข้อมูลแต่ละครอบครัวให้หัวหน้าโครงการไปเขียนลงกระดานฟลิปชาร์ตเพื่อเตรียมนำเสนอต่อสมาชิกและผู้สนใจในเวทีสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้ระดับโครงการ ครั้งที่ 1
20. เวิร์กช็อปสังเคราะห์บทเรียนองค์ความรู้การจัดการหนี้สินในระดับโครงการ ในระดัโปรแกรมครั้งที่ 1	1.เพื่อสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สิน ในระดับโครงการ 2.เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิจัยให้รอบด้านก่อนที่จะจัดเวที	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 12 คน สมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียง 19 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 39 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยได้เชิญสมาชิกวิจัย สมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียงเข้าร่วมกิจกรรม	1. การได้พบทวนแนวคิดการวิจัย ทำให้สมาชิกได้เข้าใจเป้าหมายการวิจัย 2. การนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกันทำให้ทีมวิจัยรู้ว่าการรวบรวมข้อมูลด้านใดเพิ่ม เพื่อนำมาประกอบการพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สิน 3. สมาชิกวิจัย เห็นข้อมูลที่เชื่อมโยงกันทำให้เข้าใจสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นแนวทางในการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น
สังเคราะห์องค์ความรู้ จากการวิจัยระดับ โครงการ	2. เริ่มกิจกรรมด้วยพี่เลี้ยงที่วิจัยและทีมวิจัยนำเสนอแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับทราบอีกครั้งเพื่อเป็นการทบทวนความเข้าใจ 3. หัวหน้าโครงการวิจัยนำเสนอแนวคิดโครงการโดยมีพี่เลี้ยงที่วิจัยนำเสนอเพิ่มเติมบางประเด็นเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น 4. หัวหน้าโครงการวิจัย นำเสนอผลการศึกษาข้อมูลสถานการณ์หนี้สินระดับครอบครัวและระดับกลุ่มให้สมาชิกและผู้เข้าร่วมได้ เรียนรู้ โดยเน้นรายรับรายจ่ายที่เกิดขึ้นในครอบครัว หนังสือที่เกิดขึ้นให้สมาชิกได้เห็นรายละเอียด 5. ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงนำแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชื่อมโยงข้อมูลที่มีกับสถานการณ์หนี้สินที่เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัวคำนวณรายจ่ายที่เกิดขึ้นทำให้เป็นหนี้ แล้วเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกัน	จัดการตนเองโดยการเริ่มที่ตนเองและครอบครัวก่อน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการทำกิจกรรม คือ สมาชิกวิจัยและสมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียงยังไม่กล้าแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ควร ทีมวิจัยที่เป็นผู้ดำเนินการพูดคุยต้องเชิญให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นเป็นรายคนจึงกล้าแสดงความคิดเห็น บทเรียนที่พบคือ การที่ได้ทบทวนแนวคิดการวิจัย การแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ทำให้ทีมวิจัยกล้าแสดงออกและมั่นใจในดำเนินการกิจกรรม แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยจะนำบทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวที่ได้มานำเสนอต่อสมาชิกและคัดเลือกรายการวิจัยหรือทีมวิจัยที่ไม่มีหนี้สินหรือมีหนี้สินน้อยแต่มีการจัดการในครอบครัวที่สามารถเป็นแบบอย่างในกลุ่มได้นำเสนอให้สมาชิกได้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม		

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น
21. เวทีทบทวนบทเรียนและประสบการณ์การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับครอบครัว ครั้งที่ 1	เพื่อทบทวนประสบการณ์การจัดการตนเอง การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 20 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 21 คน สมาชิกกลุ่ม 11 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 40 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. หัวหน้าโครงการวิจัยได้เกริ่นนำเรื่องวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ที่ต้องการทบทวนประสบการณ์และบทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว 2. หลังจากนี้จึงให้สมาชิกวิจัยที่ได้รับคัดเลือกนำเสนอบทเรียนการจัดการหนี้สินของครอบครัวตนเอง โดยเริ่มจากประสบการณ์ที่มีวิจัยก่อน 3. ช่วงสุดท้ายจึงเปิดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซักถาม และพี่เลี้ยงทีมวิจัยเสนอเชื่อมโยงผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ว่าแต่ละคนมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือหนุนเสริมให้ประสบผลสำเร็จในการจัดการหนี้สินอย่างไร	1. ผลการดำเนินกิจกรรม ได้นำเสนอประสบการณ์และบทเรียนการจัดการตนเองของสมาชิกได้ 3 คน ทำให้เห็นบทเรียน ภูมิหลัง หลักคิดในการดำเนินชีวิต วิธีการในการจัดการหนี้สินและผลที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน 2. ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยเกิดความเข้าใจความเป็นตัวตนของครอบครัวนั้นๆ จากภูมิหลังแต่ละครอบครัว 3. ภาพรวมผลที่เกิดขึ้นทำให้ทีมวิจัยและสมาชิกได้เรียนรู้ว่าปัญหาหนี้สินไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะครอบครัวเท่านั้นแต่เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคนอื่นในชุมชนด้วย บทเรียนที่พบคือ คนที่เข้าร่วมกิจกรรมเห็นประสบการณ์และบทเรียนการจัดการหนี้สิน และต้องการนำไปประยุกต์ใช้กับครอบครัวตนเอง ที่สำคัญคือความรู้รายรับรายจ่ายของครอบครัวตนเองที่เป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวเอง	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
			แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงมีแนวทางในการกำหนดแผนลงพื้นที่เยี่ยมครอบครัวสมาชิกวิจัยเพื่อเสริมกำลังใจและเสริมความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิจัยแก่สมาชิกเพิ่มเติมด้วย
22. ประชุมสมาชิกแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเสริมกำลังใจครั้งที่ 1	1. เพื่อเสริมกำลังใจในการจัดการหนี้สินของครอบครัวแก่สมาชิก 2. เพื่อเป็นเวทีให้สมาชิกได้พบปะและแลกเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิก 21 คนและผู้อำนวยการโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 29 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ กิจกรรมการเสริมสร้างกำลังใจแก่สมาชิกในการจัดการปัญหาหนี้สินของครอบครัวดำเนินการโดยแบ่งทีมวิจัยออกเป็น 2 ทีมๆละ 3 คนเพื่อลงพื้นที่ไปเยี่ยมครอบครัวสมาชิก หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้รับการลงพื้นที่มาจัดเวทีเพื่อสะท้อนข้อมูลให้สมาชิกได้รับทราบและเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากการติดตามให้กำลังใจแล้ว การลงพื้นที่เยี่ยมสมาชิกยังเป็นการติดตามการจัดบันทึกการรับ-รายจ่ายของสมาชิกวิจัยด้วย	1. สมาชิกวิจัยที่ทีมวิจัยไปเยี่ยมให้กำลังใจเกิดพลังใจในที่จะจัดการกับหนี้สินของครอบครัวตนเองและมีความเข้าใจเรื่องการจัดบันทึกการรับ-รายจ่ายมากขึ้น 2. การนำผลการบันทึกการรับ-รายจ่ายมาพูดคุยกันทำให้สมาชิกเข้าใจ เกิดแนวคิดต้องการจัดการการรับ-รายจ่ายตนเอง ทำให้เห็นปัญหาพร้อมกันทั้งกลุ่มว่าใครมีปัญหาอะไรบ้าง ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม คือ สมาชิกยังจดบันทึกไม่ละเอียดและบางครอบครัวยังไม่เห็นความสำคัญ แต่ก็ได้เห็นข้อมูลของเพื่อนสมาชิกแล้วนำมาปรับใช้กับตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
23. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 7	1. เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน ทบทวนผลการทำงานและวิเคราะห์สถานการณ์การทำงานแต่ละช่วง 2. เพื่อเตรียมการกระบวนการต่างๆ ของกิจกรรมตามแผนงาน	ดำเนินการจัดกิจกรรมในครั้งนี้เพื่อให้สมาชิกวิจัยนำบัญชีรายการจ่ายมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ทีมวิจัยและสมาชิกช่วยกันค้นหาแนวทางในการจัดการเพื่อให้การจัดการรายจ่ายที่เหมาะสมกับครอบครัวสมาชิกมากขึ้น หลังจากนั้น หัวหน้าโครงการวิจัยจึงได้นำตัวอย่างครอบครัวสมาชิกที่จัดทำบัญชีรายจ่ายมานำเสนอเพื่อเป็นตัวอย่างในการนำผลการบันทึกการจ่ายมาเป็นแนวทางในการลดรายจ่ายในครอบครัว กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 5 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. หัวหน้าโครงการวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมมาทบทวนร่วมกันในทีม 2. วิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละราย และนำข้อมูลสมาชิกแต่ละรายมาพิจารณาร่วมกันตามโจทย์วิจัย	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น บทเรียนที่ได้รับ คือ การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องที่ใกล้เคียงสามารถนำไปปรับใช้ในครอบครัวได้ทำให้สมาชิกมีความสุขและมีความหวังมากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยจะลงพื้นที่เยี่ยมครอบครัวสมาชิกให้ครบทุกคนเพื่อเสริมความเข้าใจเรื่องกระบวนการวิจัยนี้ให้แก่สมาชิก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
		3. วางแผนการนำข้อมูลได้นำเสนอให้สมาชิกได้เห็นร่วมกันและร่วมกันวางแผนทบทวนข้อมูลแต่ละราย	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น บทเรียนที่พบคือ การรวบรวมข้อมูลในช่วงแรกอาจไม่สมบูรณ์แต่ที่มียุ้ยและพี่เลี้ยงต้องนำมาทบทวนจะได้ทางออกที่ทำให้ได้ข้อมูลชัดเจนมากขึ้นและสามารถทำให้สมาชิกเกิดความชัดเจนได้ แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงวางแผนการจัดเวทีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 3 เพื่อร่วมกันพิจารณาข้อมูลที่รวบรวมได้และหาแนวทางในการที่จะรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์และชัดเจนมากขึ้น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
24. ทีมวิจัยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์	1. เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับรวบรวมได้ 2. เพื่อวางแผนและเตรียมกระบวนการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและ เวทีรวบรวมข้อมูลและเพิ่มเติมข้อมูลจากสมาชิกวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิก 2 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 10 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. เริ่มกิจกรรมด้วย ทีมวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาพิจารณาร่วมกันที่ละกรอบครัวเรือนเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล 2. หลังจากนี้จึงได้วางแผนเพื่อให้สมาชิกได้ทบทวนข้อมูลและ เพิ่มเติมข้อมูลจากสมาชิกวิจัย	ทีมวิจัยได้เห็นข้อมูลที่รวบรวม และร่วมกันกำหนดแผนที่จะตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากสมาชิกเป็นรายครอบครัวเพิ่มเติมอีกครั้ง แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยได้กำหนดที่จะจัดเวทีรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกเพิ่มเติมแต่ละราย และการลงพื้นที่เสริมสร้างกำลังใจในระดับครอบครัวสมาชิกในครอบครัวที่เหลือ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินการกิจกรรม
25. ทีมวิจัยลงพื้นที่ติดตามเสริมกำลังใจสมาชิกระดับครอบครัวเพิ่มเติม ครั้งที่ 2	เพื่อติดตามเสริมกำลังใจแก่สมาชิกในระดับครอบครัวเพิ่มเติม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 9 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 7 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ กิจกรรมดำเนินการโดยการแบ่งทีมวิจัยออกเป็น 2 ทีม ๆ ละ 3 คน ไปพื้นที่เยี่ยมบ้านสมาชิกเพื่อติดตามกิจกรรมที่สมาชิกวิจัยได้เริ่มดำเนินการเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว เช่น การปลูกผัก การจับบันทึกรายจ่ายว่ามีปัญหาหรือไม่และดูสภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวสมาชิก หลังจากนั้นจึงพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกถึงผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาและรับฟังปัจจัยและปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานจากสมาชิก	ได้เห็นสภาพครอบครัวของสมาชิก ความเป็นอยู่ในครอบครัว และทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกในเรื่องการทำมาหากิน การจัดการเงินของครอบครัว ทำให้ทีมวิจัยเกิดเข้าใจปัจจัยเงื่อนไขในการจัดการหนี้ของครัวเรือนสมาชิกมากขึ้นว่าต้องเริ่มจากครอบครัว กิจกรรมนี้ทำให้สมาชิกมีกำลังใจมากขึ้น บทเรียนที่พบคือ ทีมวิจัยเห็นสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิก ทำให้มีความเข้าใจกับข้อมูลที่ได้รับรวมมามากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ประชุมทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่รวบรวมจากสมาชิกมาสังเคราะห์หาแนวทางในการจัดการหนี้ในระดับครอบครัวต่อไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
26. ประชุมทีมวิจัยสังเคราะห์บทเรียนการจัดกิจกรรมหนึ่งสัปดาห์ระดับครอบครัวครั้งที่ 2	เพื่อนำบทเรียนการจัดกิจกรรมหนึ่งสัปดาห์มาสังเคราะห์ให้แนวทางการจัดการหนึ่งสัปดาห์ระดับครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ ทีมวิจัยได้ดึงข้อมูลจากแบบสอบถามของสมาชิกวิจัยแต่ละรายมาเขียนลงในแผนกระดาษฟลิปชาร์ตตามประเด็นโจทย์วิจัย และตามข้อมูลจากแบบสอบถาม	การนำข้อมูลจากการรวบรวมแบบสอบถาม จากการศึกษา สังเกตและจากการลงไปเยี่ยมครอบครัวสมาชิกมารวบรวมให้เห็นภาพรวมของสมาชิก 26 ราย ตามประเด็นโจทย์วิจัย พบว่า สมาชิกบางคนให้ข้อมูลไม่ครบ บางคนไม่ได้มาร่วมกิจกรรมที่ต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนคนมาเข้าร่วมทำให้เรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง แนวทางในการดำเนินการต่อไป รวบรวมข้อมูลจากสมาชิกที่ละรายจากสมาชิกที่มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ดูความเคลื่อนไหวด้านการเงิน การจัดการหนี้สินในครอบครัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและทีมวิจัยได้นัดหมายสมาชิกเพื่อมาให้ข้อมูลเพิ่มเติม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
27. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 8	เพื่อวางแผนการรวบรวมบทเรียนประสบการณ์การจัดการหนี้สินระดับครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมเลขาธิการสมัชชาสังคมศึกษาแต่ละราย ได้นำเสนอจากข้อมูลที่ได้เขียนไว้มาพิจารณาร่วมกัน 2. วางแผนเชิญสมัชชาสังคมศึกษาเพิ่มเติมและรวบรวมสถานการณ์การเงิน จำนวนหนี้สิน แนวทางการจัดการหนี้สินการเงินในอนาคต	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ข้อมูลยังขาดความชัดเจนคือประเด็นการจัดการการเงินในครอบครัว รายรับ-รายจ่ายที่เป็นปัจจุบัน แนวทางการจัดการในอนาคต 2. ทีมวิจัยได้กำหนดแผนที่จะเชิญสมาชิกมาร่วมทั้ง 21 คนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของแต่ละครอบครัว แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยกำหนดแผนที่จะทบทวน บทเรียนและประสบการณ์ การจัดการหนี้สินระดับครอบครัว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น ในวันที่ 17 ตุลาคม 2551

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
28. เวทีทบทวน บทเรียนและ ประสบการณ์ ประสบความสำเร็จ การจัดการหนี้สิน และการจัดการ การเงิน ระดับครอบครัว ครั้งที่ 2	1. เพื่อทบทวน บทเรียนประสบการณ์ การจัดการหนี้สิน และ การจัดการเงินระดับ ครอบครัว 2. เพื่อค้นหาแนว ทางการจัดการหนี้สิน แต่ละครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 17 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 11 คน ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ ภาค 3 คนและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน 1 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยเชิญสมาชิกเข้าร่วมเพื่อเป็นเวทีเรียนรู้ระหว่างกัน 2. หัวหน้าโครงการวิจัยเริ่มกิจกรรมด้วยการทบทวนโจทย์วิจัยให้สมาชิกได้รับทราบอีกครั้งก่อนที่จะพูดคุยกันและถามข้อมูลเพิ่มเติมจากสมาชิก 3. หัวหน้าทีมวิจัยและสมาชิกที่เขียนคล่องเป็นคนบันทึกข้อมูลลงกระดาษให้เห็นข้อมูลร่วมกัน 4. พี่เลี้ยงและทีมวิจัยที่เหลือช่วยซักถามประเด็นที่ยังได้ข้อมูลไม่สมบูรณ์ 5. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ สรุปข้อมูลสมาชิกแต่ละรายให้ที่ประชุมเข้าใจและนำเสนอให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. ได้ข้อมูลสมาชิกที่มีความสมบูรณ์ คือ ข้อมูลครอบครัวนายศิริพร โพธิ์สาร ได้แก่ ข้อมูลหนี้สิน รายรับ-รายจ่าย แนวทางการจัดการการเงิน การลดต้นทุนการผลิต 2. การสัมภาษณ์สมาชิกลักษณะนี้ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้การจัดการเงินและเห็นแนวทางที่จะสามารถนำไปปรับใช้กับครอบครัวตนเองได้ ปัญหาอุปสรรคจากการทำกิจกรรม คือ ใช้เวลาในการสัมภาษณ์นาน แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้โดยเฉพาะคนให้ข้อมูลสามารถนำไปปรับใช้ได้ทันที บทเรียนที่พบคือ การให้สมาชิกได้มารวบรวมข้อมูลด้วยกันทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมและเห็นแนวทางที่จะนำไปใช้ครอบครัวและรู้กระบวนการรวบรวมข้อมูลและไม่ปิดบัง แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทบทวนบทเรียนและรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกให้ครบทุกคน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
29. เวทีทบทวน บทเรียนและ ประสบการณ์ ระดับโครงการ การจัดการหนี้สิน และการจัดการ การเงิน ระดับครอบครัว ครั้งที่ 3	1. เพื่อทบทวน บทเรียนและ ประสบการณ์ การ ประสบการณ์หนี้สิน การ จัดการหนี้สิน การ จัดการการเงินระดับ ครอบครัว 2. เพื่อร่วมกันกำหนด แนวทางการจัดการ หนี้สินของแต่ละ ครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 22 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 5 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 12 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. เชิญสมาชิกเข้าร่วมเพื่อให้ได้เรียนรู้จากสมาชิกด้วยกัน 2. หัวหน้าทีมวิจัยและสมาชิกที่เขียนคล่องเป็นคนบันทึก ข้อมูลลงกระดาษให้เห็นข้อมูลร่วมกัน 3. พี่เลี้ยงและทีมวิจัยที่เหลือช่วยซักถามประเด็นที่ยังไม่ สมบูรณ์ 4. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ สรุปข้อมูลแต่ ละรายให้ที่ประชุมเข้าใจและนำเสนอให้เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	ได้ข้อมูลด้านสถานการณ์หนี้สิน 5 ครอบครัว ข้อมูล รายรับ-รายจ่าย แนวทางการจัดการการเงิน การลด ต้นทุนการผลิตและปัจจัยเงื่อนไขการจัดการหนี้สินแต่ละ ครอบครัว บทเรียนที่พบคือ การให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการ รวบรวมข้อมูลทำให้สมาชิกเห็นแนวทางที่จะนำไปปรับใช้ ในครอบครัวชัดเจนและรับทราบกระบวนการรวบรวม ข้อมูลแบบเปิดเผย แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยได้วางแผนที่จะ จัดเวทีทบทวนบทเรียนและรวบรวมข้อมูลจากสมาชิก ให้ครบทุกคน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
30. เวทีทบทวน ประสบการณ์ บทเรียน การจัดการหนี้สิน และการจัดการ การเงิน ระดับครอบครัว ครั้งที่ 4	1. เพื่อทบทวน ประสบการณ์ บทเรียนการจัดการ หนี้สินและการจัดการ การเงินระดับ ครอบครัว 2. เพื่อกำหนดแนว ทางการจัดการหนี้สิน ของแต่ละครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 27 ตุลาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 4 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 11 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. เชิญสมาชิกเข้าร่วมเพื่อให้ได้เรียนรู้จากสมาชิกด้วยกัน 2. หัวหน้าทีมวิจัยและสมาชิกที่เขียนคล่องเป็นคนบันทึก ข้อมูลลงกระดาษให้เห็นข้อมูลร่วมกัน 3. พี่เลี้ยงและทีมวิจัยที่เหลือช่วยซักถามประเด็นที่ยังไม่ สมบูรณ์	ได้ข้อมูลสมาชิกด้านสถานการณ์หนี้สิน ข้อมูลรายรับ- รายจ่าย แนวทางการจัดการการเงิน การลดต้นทุนการ ผลิต และปัจจัยเงื่อนไขการจัดการหนี้สินของแต่ละ ครอบครัว ทีมวิจัยได้ฝึกทักษะการรวบรวมข้อมูลมากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยวางแผนที่จะ จัดประชุมสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับ ครอบครัว
		4. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ สรุปข้อมูลแต่ ละรายให้ที่ประชุมเข้าใจและนำเสนอให้เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
31. ประชุมทีมวิจัยสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว	1. เพื่อสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว 2. เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 7 คน รายละเอียดการดำเนินการมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาเขียนลงตารางที่มีหัวข้อตามโจทย์วิจัยเพื่อรวบรวมรายละเอียดแต่ละประเด็น 2. พี่เลี้ยงช่วยสังเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นภาพรวมในแต่ละประเด็นแล้วจึงให้ทีมวิจัยช่วยกันสังเคราะห์ข้อมูลสมาชิกกรายอื่นต่อไป	ได้ภาพรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน บทเรียนการจัดการหนี้สินของสมาชิกแต่ละครอบครัวโดยแบ่งประเภทหนี้สินได้ 4 ขนาด คือ ไม่มีหนี้สิน จำนวน 6 ราย ขนาดเล็ก จำนวนหนี้สิน 1-55,000 บาท จำนวน 7 ราย ขนาดกลาง จำนวนหนี้สิน 55,001-200,000 บาท จำนวน 8 ราย หนี้สินขนาดใหญ่ จำนวนหนี้สิน 200,001 บาทขึ้นไป จำนวน 1 ราย
			ทีมวิจัยได้ฝึกทักษะด้านการสังเคราะห์ข้อมูล การเชื่อมโยงประเด็นเพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูล บทเรียนที่ได้จากการจัดกิจกรรม คือ การฝึกเชื่อมโยงข้อมูลทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจกระบวนการรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์มากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยกำหนดที่จะจัดเวทีรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกให้ครบทั้งหมด

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น
32. ลงพื้นที่ ติดตามเสริม กำลังใจสมาชิก ระดับครอบครัว ครั้งที่ 2	เพื่อติดตามเสริม กำลังใจแก่สมาชิกวิจัย ในระดับครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 7 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยลงพื้นที่เยี่ยมบ้านนายศิริพร โพธิ์สาร ดุจกิจกรรม สมาชิกการปลูกผัก ดูสภาพความเป็นอยู่ 2. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกถึงผลของการทำ กิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวที่ผ่านมา 3. หลังจากนี้ทีมวิจัยจึงได้มอบเมล็ดพันธุ์ผัก และกล้า ผักหวานให้แก่สมาชิกเพื่อปลูกเสริมในแปลงผัก โดยทีมวิจัยได้ มอบหมายให้นายจวน ปิ่นทอง เป็นผู้ติดตามความก้าวหน้าของ การดำเนินงานของสมาชิกครอบครัวนี้ต่อไป	ได้เห็นสภาพครอบครัวของสมาชิก ความเป็นอยู่ใน ครอบครัว แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกในเรื่องการ ทำมาหากิน การจัดการเงินของครอบครัว ทำให้ทีมวิจัย เกิดความเข้าใจสมาชิกและสมาชิกเกิดกำลังใจในการ จัดการกับปัญหานี้สิ้นของครอบครัวต่อไป บทเรียนที่พบจากการดำเนินกิจกรรม คือ การรวบรวม ข้อมูลและการได้ลงพื้นที่เยี่ยมครอบครัวสมาชิกได้เห็น สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิก จะทำให้ทีมวิจัยเกิดความ เข้าใจกับข้อมูลของสมาชิกมากยิ่งขึ้น ถึงเงื่อนไขข้อจำกัด ของสมาชิก แผนงานต่อไป ทีมวิจัยกำหนดที่จะลงพื้นที่เพื่อให้ กำลังใจสมาชิกให้ครบทุกครอบครัว

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
33. เวทีทบทวน ประสบการณ์ การจัดการหนี้สิน และการจัด การเงิน ระดับครอบครัว ครั้งที่ 5	1. เพื่อทบทวน ประสบการณ์ การจัดการหนี้สิน และการจัด การเงินระดับ ครอบครัว 2. เพื่อรวบรวม แนวทางในการจัดการ หนี้สินของสมาชิกแต่ละครอบครัว	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 2 คนและผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คนรวม 10 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยได้เชิญสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ได้เรียนรู้จาก สมาชิกด้วยกัน 2. หัวหน้าทีมวิจัยและสมาชิกที่เขียนหนังสือเก่งเป็น ผู้รับผิดชอบบันทึกข้อมูลลงกระดานฟลิปชาร์ตเพื่อสมาชิกได้ เห็นข้อมูลร่วมกัน 3. พี่เลี้ยงและทีมวิจัยที่เหลือ ช่วยกันซักถามประเด็นที่ยัง ไม่ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ 4. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ สรุปข้อมูลแต่ ละรายให้ที่ประชุมเกิดความเข้าใจมากขึ้นและนำเสนอให้เกิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์	ได้ข้อมูลสมาชิก หนี้สิน รายรับ-รายจ่าย แนวทางการ จัดการการเงิน การลดต้นทุนการผลิต และปัจจัยเงื่อนไข การจัดการหนี้สินแต่ละครอบครัว แนวทางในการดำเนินการต่อไป คือ 1. ทีมวิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาเขียนบรรยายเป็น ข้อมูลรายละเอียดแต่ละครอบครัว 2. ทีมวิจัยวางแผนที่จะจัดเวทีทบทวนประสบการณ์ และบทเรียนการจัดการหนี้สินระดับกลุ่ม

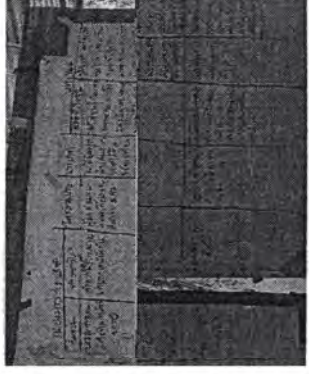

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
34. เวทีทบทวน ประสิทธิภาพและ ประสิทธิผลการ บริหารจัดการ การดำเนินงาน ระดับกลุ่ม ครั้งที่ 3	เพื่อทบทวน ประสิทธิภาพและ ประสิทธิผลการ บริหารจัดการ การดำเนินงาน ระดับกลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 20 คน สมาชิกกลุ่ม 2 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 30 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยได้เชิญสมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียงเข้าร่วมประชุม 2. พี่เลี้ยงและหัวหน้าทีมวิจัยทบทวนประเด็นการจัดกิจกรรมและบทเรียนการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรพอเพียงที่ผ่านมา 3. หัวหน้าทีมวิจัย เลขานุการทีมวิจัยจัดบันทึก และสมาชิกทีมวิจัยช่วยกันซักถามเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 4. ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ ช่วยซักถามเพื่อให้เกิดความชัดเจนและช่วยเขียนแผนที่ความคิดให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมเห็นภาพร่วมกัน 5. หัวหน้าโครงการวิจัยและเลขานุการทีมวิจัยเขียนสรุปผลการจัดกิจกรรม	ได้ข้อมูลบทเรียนการดำเนินงานของกลุ่ม การจัดการหนี้สินของกลุ่ม เช่น การลดต้นทุนการผลิต ด้วยปุ๋ยชีวภาพ การผลิตสารสมุนไพรขี้ไก่แมลง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้สมาชิกมีเงินออมและมีแหล่งเงินทุนแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนด้านการเงิน โดยให้สมาชิกทยอยชำระคืนเงินกู้ทุกเดือนจนหมดหนี้ การสนับสนุนและส่งเสริมให้สมาชิกทำบัญชีรายรับ รายจ่าย บันทึกต้นทุนการผลิต เพื่อให้สมาชิกเห็นปัญหา นำไปสู่การจัดการตนเองในอนาคต บทเรียนที่พบจากการทำกิจกรรม คือ การทบทวนบทเรียนทำให้ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการวิจัยที่เห็นเป็นภาพรวมการแก้ไขปัญหาร่วมกัน แนวทางในการดำเนินการต่อไป นำข้อมูลระดับกลุ่มที่รวบรวมได้มาเชื่อมโยงกับข้อมูลสมาชิกรายครอบครัวแล้วสังเคราะห์เป็นข้อมูลระดับโครงการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
35. เวทีสะท้อนข้อมูลผล การศึกษาให้สมาชิก การศึกษา สถานการณ์ หนึ่งสัปดาห์	เพื่อสะท้อนข้อมูลผล การศึกษาให้สมาชิก ได้เห็นภาพรวมข้อมูล หนึ่งสัปดาห์ครบถ้วน	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน สมาชิกวิจัย 20 คน สมาชิกกลุ่ม 2 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์ บทเรียนฯ 1 คน รวม 30 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมี ดังนี้ 1. ทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลผลการศึกษามาตามประเด็นโจทย์วิจัย ในแต่ละครบถ้วนให้สมาชิกเห็นภาพรวมข้อมูล 2. หัวหน้าทีมวิจัยนำเสนอภาพรวมข้อมูลของ 26 ครอบครัวย 3. สมาชิกและทีมวิจัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อช่วยกัน เชื่อมโยงข้อมูลให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นและสรุปข้อมูล	ได้ข้อมูลแต่ละครอบครัวและข้อมูลสรุปที่ทีมวิจัยได้สรุป ข้อมูลเป็นภาพรวม ได้แนวทางการจัดการหนี้สินแต่ละครอบครัวและ ภาพรวมบทเรียนและแนวทางการจัดการหนี้สินของกลุ่ม สมาชิก บทเรียนที่พบจากการดำเนินกิจกรรม คือ ทีมวิจัยและ สมาชิกเกิดความเข้าใจและเกิดความตระหนักเรื่องปัญหา หนี้สินมากขึ้น และเกิดความเข้าใจว่าปัญหานี้สินเป็น ปัญหาาร่วมของชุมชน ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะครัวเรือนสมาชิก เท่านั้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป ทีมวิจัยกำหนดแผนที่ จะจัดเวทีสังเคราะห์บทเรียนองค์ความรู้การจัดการหนี้สิน ระดับโครงการต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
36. เวที สังเคราะห์ บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สิน ในระดับโครงการ ครั้งที่ 2	1. เพื่อสังเคราะห์ บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สิน ใน ระดับโครงการ 2. เพื่อวิเคราะห์ บทเรียน นำเสนอ แนวทางร่วมกันใน การจัดการหนี้สินทั้ง ในระดับครอบครัวและ ระดับกลุ่ม	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 22 พฤศจิกายน 2551 ผู้เข้าร่วม กิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 5 คน สมาชิกวิจัย 11 คน และผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ 1 คน รวม 23 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. หัวหน้าทีมวิจัยและพี่เลี้ยงช่วยกันนำเสนอภาพรวมข้อมูล องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและแนวทางที่ค้นพบ 2. สมาชิกและทีมวิจัยวิเคราะห์ความเป็นไปได้และร่วมกัน กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการหนี้สินทั้งระดับ ครอบครัวและระดับกลุ่ม	แนวทางการจัดการหนี้สินระดับครอบครัว พบว่า สมาชิกให้ความสำคัญกับการจัดการระบบการใช้เงิน ในครอบครัว การออมทรัพย์ การลดการซื้อสิ่งของที่ไม่ จำเป็น โดยเน้นการทำเอง ส่วนการจัดการหนี้สินระดับ กลุ่มให้ความสำคัญกับการลดต้นทุน การค้นหาวิธีที่จะให้ มีกองทุนเพื่อปลดหนี้ที่มีดอกเบี้ยต่ำ มีระยะชำระคืน ยาวนาน เป็นการจัดการร่วมกันในกลุ่ม บทเรียนที่พบจากการทำกิจกรรม คือ การลงพื้นที่ หนุนเสริมการทำกิจกรรมระดับครอบครัว สามารถขยาย ผลไปสู่การจัดการเงินในครอบครัวของสมาชิกได้ แนวทางในการดำเนินการต่อไป 1. การลงพื้นที่หนุนเสริมระดับครอบครัว 2. การพาสมาชิกไปเพิ่มมุมมองในเวทีเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น เวทีระดับภาคหรือการศึกษาดูงาน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
37. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 9	เพื่อเตรียมข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลระดับเครือข่าย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 4 ธันวาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คน และสมาชิก 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยเพิ่มเติมข้อมูลของสมาชิกจากที่รวบรวมแล้วให้สมบูรณ์มากขึ้น 2. พี่เลี้ยงช่วยเตรียมเอกสารนำเสนอและจัดพิมพ์เป็นรายงาน	1. ได้ข้อมูลทั้งหมดพร้อมที่จะนำเสนอแลกเปลี่ยนกับพื้นที่วิจัยอื่นในเครือข่าย จัดพิมพ์เป็นเอกสารตามประเด็นโจทย์วิจัย 2. แบ่งบทบาททีมวิจัยเพื่อนำเสนอผลการศึกษา โดยให้แต่ละคนเตรียมตัว เตรียมเนื้อหาส่วนที่ได้รับมอบหมาย
38. เวทีสังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สินระดับภาค	เพื่อนำเสนอผลการศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่วิจัยอื่นในเครือข่ายวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นโดยโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ ในระหว่างวันที่ 6-8 ธันวาคม 2551 ณ สวนอาหารบ้านสวน ต. ย่านยาว อ. สามชุก จ. สุพรรณบุรี แล้วเชิญทีมวิจัยและพี่เลี้ยงแต่ละพื้นที่เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 7 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายวิจัย 2. นำเสนอและแลกเปลี่ยนตามประเด็นที่วิทยากรมอบหมาย 3. มีวิทยากรช่วยเพิ่มเติมความรู้ 4. สรุปภาพรวม ให้เห็นแนวทางแต่ละพื้นที่	1. ได้นำเสนอผลการศึกษา หนี้สินในอดีตถึงปัจจุบันของสมาชิก 2. ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการศึกษา กับพื้นที่วิจัยอื่น 3. ได้จัดระบบข้อมูลในการจัดทำรายงานผลการศึกษาที่ชัดเจนมากขึ้น 4. ได้รับความรู้จากวิทยากร เรื่องการวิเคราะห์สิ่งที่มากระทบกับครอบครัวและชุมชน เช่น กระแสบริโภคนิยมแนวทางในการดำเนินการทำงานไป การเขียนรายงานผลการวิจัย การสรุปภาพรวมแนวทางในการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวและระดับกลุ่ม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น
39. ทีมวิจัยลงพื้นที่ติดตามเสริมกำลังใจสมาชิกในระดับครอบครัวครั้งที่ 3	เพื่อติดตามเสริมกำลังใจสมาชิกในครอบครัวอย่างต่อเนื่อง	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 13 ธันวาคม 2551 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คนและพี่เลี้ยง 1 คน รวม 7 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยแบ่งงานเป็น 2 ทีมๆ ละ 3 คน ลงพื้นที่เยี่ยมบ้านสมาชิกและติดตามความก้าวหน้าของการทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว 2. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกถึงผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านและร่วมกำหนดกิจกรรมที่จะทำต่อไป	ได้เห็นสภาพครอบครัวความเป็นอยู่ในครอบครัวของสมาชิก ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกเรื่องการทำมาหากิน การจัดการการเงินของครอบครัว บทเรียนที่พบคือ การลงพื้นที่เยี่ยมบ้านสมาชิกทำให้ทีมวิจัยและสมาชิกเกิดกำลังใจในการทำกิจกรรมมากขึ้น และทีมวิจัยรู้เท่าทันสถานการณ์ของสมาชิกมากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป กำหนดแผนการประชุมที่มียวิจัยเพื่อสรุปภาพรวมการดำเนินงานโครงการวิจัยและวางแผนทางในการเขียนรายงานผลวิจัย	
40. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 10	เพื่อสรุปภาพรวมการศึกษาวิจัยของโครงการ	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 16 มกราคม 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 1 คน รวม 8 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ พี่เลี้ยงได้เล่าสถานการณ์เขียนรายงานให้ทีมวิจัยได้รับทราบ หลังจากนั้นจึงได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยเพื่อช่วยกันจัดทำรายงานผลกรวิจัย เช่น รวบรวมภาพประกอบกรณีศึกษาสมาชิก การรวบรวมเอกสารการเงิน เป็นต้น	ได้แบ่งบทบาทช่วยกันรับผิดชอบ ทีมวิจัยมีโอกาสดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยกันจัดทำรายงานผลกรวิจัย แนวทางในการดำเนินการต่อไป หลังจากรายงานผลการศึกษาได้วางแผนที่จะประชุมสมาชิกหรือการพาสมาชิกศึกษาดูงานให้ได้เห็นตัวอย่างและเพิ่มมุมมองในการจัดการหนี้สินให้ชัดเจนมากขึ้น	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
41. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 11	1. เพื่อสรุปผลการวิจัย 2. เพื่อเตรียมกระบวนการจัดประชุมสมาชิกวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 9 มีนาคม 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 2 คน รวม 9 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. แบ่งบทบาทให้ทีมวิจัยประสานงานเพื่อเชิญสมาชิกเข้าร่วมประชุม 2. เริ่มกิจกรรมการประชุมโดยพี่เลี้ยงวิจัยกล่าวนำถึงโครงการวิจัยนี้ขึ้นเพื่อเป็นการทบทวนโครงการอีกครั้ง 3. หัวหน้าโครงการวิจัยนำเสนอผลการวิจัยให้สมาชิกได้รับทราบ 4. เปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องกระบวนการวิจัยที่ผ่านมาและผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย 5. เตรียมนำเสนอในการประชุมกับสมาชิก	ทีมวิจัยมีความเข้าใจกระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการสร้างความคิด เกิดความรู้ในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยผู้การใช้อยู่ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ปัญหา ผลของการวิจัยทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับสมาชิกวิจัยหลายเรื่อง โดยเฉพาะการจัดระบบการเงินของครอบครัว เช่น การจัดหาเงินทุนของเงินที่จะใช้แต่ละเรื่อง เป็นต้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป การประชุมสมาชิกวิจัยและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรเพื่อพึ่งตำบลเขาดิน ทบพวน กระบวนการและนำเสนอผลการวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
42. เวทีสังเคราะห์บทเรียน องค์ความรู้ การจัดการหนี้สินระดับโครงการครั้งที่ 3	1. เพื่อทบทวนและนำเสนอผลการวิจัย 2. เพื่อเป็นเวทีให้สมาชิกได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการวิจัย	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 มีนาคม 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 42 คน รวม 49 คน รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยเชิญสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม 2. กิจกรรมเริ่มต้นด้วย น.ส.สมบุรณ์ สอนง่าย ทีมวิจัยนำเสนอถึงวัตถุประสงค์ของการประชุม น.ส.อาร์มณ พูลสวัสดิ์ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ สรุปภาพผลการวิจัยให้สมาชิกได้รับทราบ 3. พี่เลี้ยงทีมวิจัยชักชวนสมาชิกวิจัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทีมวิจัยนำเสนอเพิ่มเติมบางประเด็นเพื่อให้เกิดการพูดคุยกันมากขึ้น 4. สมาชิกร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามที่ตนเองเข้าใจ	ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น 1. สมาชิกแลกเปลี่ยนมุมมองกันส่วนใหญ่เข้าใจเรื่องหนี้สินเป็นปัญหาที่ควรจัดการทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน 2. ระดับครอบครัวสมาชิกควรมีการจัดการการเงิน เช่น การลดรายจ่ายด้านค่าอาหาร คุยกับสมาชิกในครอบครัวให้มากขึ้น เรียนรู้การจัดการจากครอบครัวที่มีการจัดการตนเองได้ 3. ระดับชุมชนให้มีกิจกรรมสร้างความเข้าใจด้านการออม การช่วยเหลือกันด้านสวัสดิการ สร้างหรือหากกองทุน ดอกเบี้ยถูกมาให้สมาชิกได้เยี่ยมและทยอยส่งเป็นปี หรือเป็นเดือน เพื่อให้สมาชิกมีโอกาสในการปลดหนี้และการพัฒนากิจกรรมเกษตรชีวภาพของกลุ่มที่มีอยู่ไปหนุนเสริมสมาชิกให้ลดต้นทุนการผลิตได้มากขึ้น แนวทางในการดำเนินการต่อไป วางแผนที่จะประชุมทีมวิจัยเพื่อติดตามการเขียนรายงานการวิจัย และปรึกษาหารือเรื่องทิศทางการดำเนินงานต่อไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินกิจกรรม
ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น			
43. ประชุมทีมวิจัย ครั้งที่ 12	1. เพื่อติดตามการเขียนรายงานผลการวิจัย 2. เพื่อหารือทิศทางการทำงานต่อไป	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 10 เมษายน 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 2 คน รวม 9 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยนำเสนอกิจกรรมที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันเพื่อจัดการปัญหานี้ขึ้นหรือป้องกันเหตุการณ์นี้ขึ้น 2. หลังจากนั้นจึงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อหาแนวทางในการดำเนินการวิจัยในระยะต่อไป	1. ทีมวิจัยยังคงดำเนินการตามแนวทางที่ได้จากการวิจัย เช่น การใช้ปัญชีภาพ การปลูกผัก การจัดระบบการออมเงินของครอบครัว เป็นต้น 2. การวิจัยต่อไปต้องการให้มีการมีกิจกรรมการพัฒนาความเข้าใจต่อการออมให้มากขึ้น การสร้างระบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับกลุ่ม และทบทวนให้เห็นการจัดการหนี้สินที่เป็นปัจจุบันในแต่ละครอบครัว แนวทางในการดำเนินการต่อไป จัดเวทีประชุมสมาชิกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการกับปัญหานี้ขึ้นในระดับครอบครัวต่อไป
44. ประชุมสมาชิกเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมกำลังใจจากกลุ่ม ครั้งที่ 2	1. เพื่อติดตามการดำเนินงานที่ผ่านมา 2. เพื่อวางแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป	กิจกรรมจัดขึ้นในวันที่ 17 เมษายน 2552 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ทีมวิจัย 6 คน พี่เลี้ยง 1 คนและสมาชิกวิจัย 10 คน รวม 17 คน รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้ 1. ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงชวนสมาชิกเล่าเรื่องสถานการณ์ด้านการเงินและหนี้สินที่เกิดขึ้นในครอบครัว	1. สมาชิกเห็นความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมการจัดการการเงิน สมาชิกที่เข้าร่วมมีความเข้าใจเรื่องการออมมากขึ้น 2. กลุ่มเกษตรพอเพียงแจกเมล็ดพันธุ์ผักและกล้าผักให้สมาชิกนำไปปลูกเพื่อเป็นอาหารในครอบครัว

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	รายละเอียดกระบวนการวิจัยรายการกิจกรรม	ผลการดำเนินงานกิจกรรม
		ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนที่เกิดขึ้น	
		3. ข้อเสนอแนะ	
		3.1 ทีมวิจัยควรพัฒนาทักษะด้านการพูดเพื่อนำเสนอความคิด ทักษะการเขียนกระดาน ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะประกอบการเรียนรู้ที่จำเป็น	
		3.2 สมาชิกวิจัยเสนอให้ทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลของสมาชิกขึ้นกระดานให้เห็นความก้าวหน้า เปรียบเทียบข้อมูลการจัดการหนี้สินของครอบครัวที่ผ่านมากับปัจจุบันจะทำให้เห็นภาพข้อมูลชัดเจนมากขึ้น	
		แนวทางในการดำเนินการต่อไป	
		1. จัดให้มีกระบวนการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง	
		2. พัฒนารูปแบบการหนุนเสริมของกลุ่มให้ชัดเจนพร้อมที่จะสนับสนุนสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้การจัดการหนี้สินและนำไปปฏิบัติในครอบครัวได้อย่างจริงจัง	
		4. ขยายผลกับคนที่สนใจการจัดการหนี้สินให้มากขึ้น	

สรุป กระบวนการวิจัยของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน นั้นมีความสำคัญทุกขั้นตอน แต่ละขั้นตอนเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการนำผลจากการปฏิบัติมาเป็นสื่อในการเรียนรู้ไปสู่การตอบโจทย์วิจัยและตอบปัญหาของสมาชิกผู้ร่วมวิจัยด้วย ดังนั้นกระบวนการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปเป็นกระบวนการหลักๆ ได้ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นแก่พี่เลี้ยงโครงการ ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัย กระบวนการที่ใช้เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการวิจัยคือ การฝึกอบรมการประชุมทีมวิจัยในพื้นที่ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การสร้างความเข้าใจนับเป็นกระบวนการสำคัญในการเริ่มต้นของนักวิจัยที่จะต้องมีความชัดเจนในแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้พี่เลี้ยงและทีมวิจัยสามารถถ่ายทอดหรือจัดกระบวนการกับสมาชิกให้เกิดความเข้าใจและมีความมั่นใจในการดำเนินงานวิจัยมากขึ้น

2. การประชุมทีมวิจัย เป็นกิจกรรมที่สำคัญโดยใช้กระบวนการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในทีมวิจัยเองเป็นระยะ การวางแผนงานต่อไป รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมมุมมองแก่กัน ในทีมวิจัย ทบทวน ประเมินความเข้าใจแต่ละกิจกรรมร่วมกัน การเสริมสร้างกำลังใจแก่กัน ในทีม การเชิญทีมสนับสนุนภายนอก เช่น ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ ศูนย์ประสานงานโครงการวิจัย ผู้ประสานงานโครงการสังเคราะห์บทเรียนฯ เครือข่ายวิจัยหนี้สิน มาช่วยเพิ่มมุมมองในประเด็นที่สำคัญต่อการวิจัย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญให้เกิดการสร้างคามเข้มแข็งในทีม

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการนี้ ทำให้การดำเนินโครงการวิจัยดำเนินโครงการได้ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งกระบวนการนี้ได้หนุนให้ทุกส่วนเกิดการทำงานกันอย่างใกล้ชิด เป็นกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มความคิด ความรู้ในทีมวิจัยและพี่เลี้ยง เป็นเวทีหนุนเสริมการบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์โครงการ การแบ่งบทบาทที่จะดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เดิมกำหนดการประชุมทีมวิจัยไว้จำนวน 6 ครั้ง แต่ได้ทำจริงจำนวน 12 ครั้ง จึงทำให้ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้มีเวทีในการวางแผนพูดคุยกันได้อย่างต่อเนื่อง

3. การศึกษาอดีตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกวิจัย คนในชุมชน ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการ ได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบกับครอบครัวและชุมชน

ผลของกระบวนการนี้ทำให้เกิดการทบทวนเรื่องราวของชุมชน จากมุมมองของคนหลายวัย โดยเฉพาะวัยสูงอายุจนถึงวัยแรงงานที่มีหนี้สินเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ได้เห็นเส้นทางหนี้ที่มาเกี่ยวข้องกับชุมชน แต่กระบวนการนี้ดำเนินการในช่วงแรกทำให้การรวบรวมข้อมูลยังไม่สมบูรณ์เท่าที่คาดหวัง ถ้ามีการศึกษาเรื่องอดีตกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกครั้ง โดยให้มีระยะเวลานานกว่านี้ให้คนในชุมชน เช่น ผู้นำจากหลายองค์กรในหมู่บ้านเข้าร่วมจะทำให้ได้ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน สมบูรณ์มากขึ้นและทำให้คนในชุมชนเข้าใจกระบวนการเกิดหนี้สินได้มากกว่านี้

4. การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสถานการณ์หนี้สินสมาชิกวิสาหกิจ ทีมวิจัยต้องมีความชัดเจนต่อโจทย์วิจัยที่ต้องการคำตอบอะไร ถ้าไม่ชัดเจนจะทำให้ต้องกลับมาทบทวนหรือเก็บข้อมูลซ้ำ หรือถ้าทีมวิจัยไม่ได้ออกแบบเครื่องมือเองจะทำให้ไม่ได้ข้อมูลมากพอและขาดรายละเอียดที่จะวิเคราะห์เชื่อมโยง ซึ่งการออกแบบเครื่องมือควรทำให้ต่อเนื่องไม่ทิ้งช่วงนานเกินไปจะทำให้ทีมวิจัยลืมน และต้องมาทบทวนกันใหม่

5. การรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของสมาชิกเป็นกระบวนการที่ยากสำหรับทีมวิจัยและพี่เลี้ยงเพราะในช่วงแรกยังไม่ค่อยเข้าใจกระบวนการรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยมีคนเขียนหนังสือคล่องเพียง 3 คน ต้องใช้การแบ่งเป็นทีมและแบ่งตามเส้นทางที่ทีมวิจัยสะดวก แต่พบว่าทีมวิจัยยังเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่สมบูรณ์ ต้องมีการเก็บซ้ำ หลายครั้งจนเป็นที่เข้าใจและได้ข้อมูลพอที่จะนำไปวิเคราะห์ได้

ซึ่งได้ใช้การหลายวิธีคือ การใช้แบบสอบถามรายครอบครัว การสัมภาษณ์รายครอบครัวแต่สมาชิกวิสาหกิจร่วมเรียนรู้ด้วย เรียกว่า การรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม เพราะว่าทุกคนได้เรียนรู้สถานการณ์สมาชิกด้วยกัน ทำให้เกิดความเข้าใจกันและมองเห็นว่าหนี้สินเป็นปัญหาส่วนรวมที่ชุมชนต้องร่วมกันแก้หลายวิธี

6. การนำเสนอข้อมูลและสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับต่างๆ ทำให้สมาชิกวิสาหกิจ ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการได้ฝึกการใช้ข้อมูลทำให้เห็นประเด็นสถานการณ์หนี้สิน สาเหตุประเภทหนี้สิน บทเรียนการจัดการของแต่ละครอบครัว เกิดการประมวลผลภาพรวม ซึ่งต้องทำกิจกรรมนี้หลายครั้ง เช่น ระดับครอบครัว ระดับกลุ่ม และระดับโครงการ จะทำให้สมาชิกเข้าใจและเห็นช่องทางในการจัดการหนี้สินตนเอง

7. การทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม การจัดการหนี้สินกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดินนั้นมีประสบการณ์ในการจัดการหนี้สินของสมาชิกมาแล้วแต่ยังไม่ได้มีการทบทวนบทเรียน เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพลดต้นทุนการผลิต การลดรายจ่ายในครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำบัญชีรับจ่ายครอบครัว เป็นต้น และกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน ทำให้เหมือนกับต่างคนต่างทำแยกส่วนกัน ผลของกระบวนการนี้ทำให้สมาชิกกลุ่มคณะกรรมการ และสมาชิกวิสาหกิจได้เข้าใจกระบวนการที่ทำของกลุ่มนั้นมีทิศทางในการที่ต้องการให้สมาชิกเกิดการจัดการตนเอง ปรับเปลี่ยนวิธีคิดไปสู่การพึ่งตนเองให้มากขึ้นและพึ่งกันเองในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น

8. การติดตามเสริมกำลังใจในระดับครอบครัวสมาชิก กระบวนการนี้ทำให้สมาชิกและทีมวิจัยได้เข้าใจกัน รวมทั้งครอบครัวสมาชิกเกิดความเข้าใจการวิจัยหนี้สิน ใช้วิธีลงไปคุยกับสมาชิกโดยตรงต่อเนื่อง การหนุนเสริมสิ่งที่ขาด เช่น พันธุ์ไม้ เมล็ดพันธุ์ผัก หลักการปลูกผักแบบง่าย การทำปุ๋ยชีวภาพลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

9. การหนุนเสริมทีมสนับสนุน จากโครงการสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับภาคกลาง และศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกระบวนการที่

จำเป็นและสำคัญมาก เพราะมีพี่เลี้ยงที่ต่อเนื่องทำให้โครงการวิจัยนี้สินนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากการหนุนเสริมความรู้การวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับภาค การศึกษาสูงานที่นำมาใช้ กับโครงการวิจัย ได้เรียนรู้จากเพื่อนที่เคยทำวิจัยมาแล้วในพื้นที่อื่น การหนุนเสริมกำลังใจให้ทีม วิจัยมีพลังในการดำเนินโครงการต่อเพราะได้เรียนรู้กับเพื่อนที่ต้องการแก้ปัญหาเหมือนกัน

พี่เลี้ยงโครงการได้พัฒนาวิธีคิดในการทำงานกับคนในท้องถิ่น โดยการนำกระบวนการวิจัย ไปใช้ เช่น การให้ความสำคัญกับข้อมูล การเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้นำเป็นต้น ได้เสริมสร้างศักยภาพ ตนเอง พัฒนาทักษะที่จำเป็นในการวิจัย การทำงานเป็นทีมกับทีมวิจัยที่ต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างต่อเนื่อง (การเคียงบ่าเคียงไหล่กัน) ได้นำแนวทางของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้กับ การพัฒนาท้องถิ่นในประเด็นอื่นๆ และตั้งใจที่จะให้เกิดการขยายผลกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ ให้มีมากขึ้น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลแบบมีส่วนร่วมที่มีทีมวิจัยและสมาชิกวิจัยเป็นศูนย์กลาง ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มเป้าหมายที่สนใจอื่นในชุมชนเข้าร่วมกระบวนการด้วย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในอดีตได้เข้าร่วมเวทีเล่าสถานการณ์ของชุมชนในอดีตเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิจัย นอกจากนั้นก็ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการวิเคราะห์สถานการณ์และพิจารณาบริบทชุมชนประกอบด้วยกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านครอบคลุม

การวิจัยมีคำถามหลัก คือ รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน และมีคำถามย่อยหลายประเด็นเพื่อสนับสนุนคำถามหลัก ดังนั้นการนำเสนอผลการวิจัยของโครงการจึงนำเสนอตามประเด็นคำถามหลักและคำถามย่อยของการวิจัย ดังประเด็นต่อไปนี้

1. สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง
 2. ประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภท
 3. สาเหตุการเกิดหนี้สินแต่ละประเภท
 4. บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง
 5. หนี้สินแต่ละประเภทกับการจัดการของสมาชิกกลุ่ม
 6. บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัว
 7. เงื่อนไขปัจจัยทั้งในครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน
 8. รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของครอบครัวและกลุ่ม
- รายละเอียดแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง

1. สถานการณ์หนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง

พื้นที่ตั้งกลุ่มเกษตรกรพอเพียงในอดีตมีสภาพพื้นที่เป็นป่าไผ่และต้นไม้อื่นหลากหลายชนิด และมีสัตว์ป่ามากมาย การทำมาหากินของประชาชนพึ่งพาอาศัยกัน ทำงานเอาแรงกัน หรือที่เรียกว่า “การลงแขก” กินอยู่เรียบง่าย มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ ลูกหลานเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ สมาชิกในครอบครัวช่วยกันรับผิดชอบการทำงานในครอบครัว แบ่งบทบาทหน้าที่กันทำงาน ใช้เงินกระเป๋เดียวกัน มีหนี้สินน้อย ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ข้าวโพด ไร่ยาสูบ ไร่ถั่วเขียว และมันเทศ ในกระบวนการผลิตพึ่งพาแรงงานตนเองและแรงงานสัตว์เป็นหลัก ใช้ระหัดวิดน้ำเข้านา

ไม่ใช่ สารเคมี ทำนาเก็บข้าวไว้กิน หลังจากสิ้นสุดฤดูกาลผลิตเข้าป่าตัดไม้เผาถ่านขาย เอาเงินที่ได้ซื้อหาของกินและของใช้ที่จำเป็น

จากการศึกษาอดีตพบว่า การกินอยู่ของประชาชนในสมัยก่อนจะมีการวางแผนดำเนินชีวิตที่ดี เช่น ไม่ซื้อกินแต่ทำกิน ทำเก็บไว้กินในวันข้างหน้าเพื่อที่จะได้ไม่ต้องใช้เงิน ด้านการใช้จ่ายจะให้ความสำคัญกับความยากลำบากของการได้เงินมา เห็นคุณค่าของเงิน อาหารในอดีตก็จะกินผักตามท้องไร่ท้องนา ข้างรั้วบ้าน ต่อมาเริ่มปลูกกินเอง มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ ช่วยเหลือกันรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม พุดคุยกัน แบ่งปันความรู้ ความคิด รับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆ เหมือนญาติ เห็นปัญหาของคนอื่นเป็นปัญหาของตน ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสว่าเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังนำไปเป็นแบบอย่างได้ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่การทำมาหากินก็แข่งขันกัน ใช้เงินจ้างแรงงาน ฟังปาปจจัยภายนอกโดยการซื้อหามา คนในชุมชนไม่ค่อยเชื่อฟังกัน ทะเลาะเบาะแว้ง ช่วยเหลือกันทำมาหากินน้อย ในครอบครัวใช้เงินคนละครึ่งเป่า ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยขาดความรู้ในการจัดการตนเอง ครอบครัวขาดความอบอุ่น ลูกๆ วาดตัวไม่เหมาะสม เทียวเตร่และติดสิ่งเสพติด

ด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ทำไร่ไถ่้อย ทำนาและรับจ้างในภาคเกษตร กระบวนการผลิตใช้เครื่องจักรกลทุ่นแรง จ้างแรงงานทำแทบทุกขั้นตอน มีการลงทุนในการผลิตสูง ทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมีต่างๆ เป้าหมายการผลิตเปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นผลิตเพื่อขาย เพื่อให้ได้เงินไปใช้จ่ายและซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ชุมชนขยายใหญ่ขึ้น มีบ้านเรือนเกิดขึ้นมากมายอยู่กระจัดกระจายทั่วไปตามลำคลองและถนนที่มีทางคมนาคมเจริญขึ้น มีรถยนต์ไปมาสะดวก

ทุกครอบครัวมีหนี้สิน ตั้งแต่เป็นหนี้สินหนึ่งพันบาทจนถึงหลายแสนบาท และหนี้สินเริ่มจากการเป็นหนี้สินก้อนเล็ก เมื่อไม่สามารถชำระคืนได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ทำให้หนี้สินเพิ่มปริมาณมากขึ้น จนหลายครอบครัวไม่สามารถจัดการได้ บางครอบครัวขายที่ดินที่ได้รับเป็นมรดกจากบรรพบุรุษเพื่อชำระหนี้สินก้อนใหญ่แล้วเริ่มเป็นหนี้สินก้อนใหม่

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการมีหนี้สินทำให้หลายครอบครัวเกิดความเครียด ไม่เป็นที่ยอมรับของญาติ ไม่มีกำลังใจที่จะทำงาน เกิดความวิตกกังวล กลัวจะหาเงินใช้หนี้ไม่ได้ นอนไม่หลับ บางครอบครัวเกิดทะเลาะวิวาทกัน ต้องทำงานมาก บางครอบครัวหาทางออกด้วยการไปทำงานต่างประเทศ บางครอบครัวเปลี่ยนอาชีพใหม่ไปเรื่อยเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีกว่า แต่กลับทำให้สถานการณ์เป็นหนี้สินเพิ่มความเสี่ยงมากขึ้นเมื่อประสบกับภาวะขาดทุน หรือถูกหลอกลวงเพราะรู้ไม่เท่าทัน

2. ประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภท

หนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน แบ่งเป็น 4 ประเภทตามขนาดของหนี้สิน คือ สมาชิกที่ไม่มีหนี้สินหรือเคยมีหนี้สินแต่ได้จัดการการเงินในครอบครัวจนสามารถหมดหนี้ได้ สมาชิกที่มีหนี้สินขนาดเล็กจำนวนตั้งแต่ 1 - 55,000 บาท สมาชิกที่มีหนี้สินขนาดกลาง

จำนวนตั้งแต่ 55,001 – 200,000 บาท และสมาชิกที่มีหนี้สินขนาดใหญ่จำนวนตั้งแต่ 200,001 บาทขึ้นไป การแบ่งประเภทหนี้สินดังกล่าวใช้ขนาดของจำนวนที่สมาชิกเป็นหนี้สินเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเพื่อวิเคราะห์วิธีคิดในการจัดการการเงินของครอบครัว ปัจจัยที่มีผลให้เกิดหนี้สินและแหล่งเงินกู้รายละเอียดหนี้สินแต่ละประเภท ดังต่อไปนี้

2.1 สมาชิกที่ไม่เป็นหนี้สิน

สมาชิกที่เข้าร่วมวิจัยแต่ไม่มีหนี้สิน มีจำนวน 6 ครอบครัว ได้แก่ น.ส. สมบูรณ์ สอนง่าย น.ส. สมพงษ์ ปานทอง นางจุล ร้อยแก้ว นางเจริญ มะนาวหวาน น.ส.อารมณ พูลสวัสดิ์และ น.ส.คำนึ่ง พูลสวัสดิ์ สมาชิกเหล่านี้ไม่เป็นหนี้สินเนื่องจากเป็นครอบครัวที่มีการจัดการเงินที่ดี ขยันทำมาหากิน “คิดได้” รู้จักพอ ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวคนโสดและอยู่ในวัยตอนปลายที่มีประสบการณ์การกินการอยู่เช่นอดีต ทำกินทำใช้เอง รู้จักเก็บออมไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและหมั่นหารายได้เสริมเพื่อเติมภาวะทางการเงินของครอบครัวให้มีเท่าเดิมหรือเพิ่มขึ้น

2.2 หนี้สินประเภทหนี้ขนาดเล็ก หมายถึง กลุ่มสมาชิกวิจัยที่เป็นหนี้สินตั้งแต่ 1-55,000 บาท มีจำนวน 7 ครอบครัว รวมจำนวนหนี้สินทั้งสิ้น 195,000 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 27,857 บาท ส่วนใหญ่จะเป็นหนี้สินที่ค้างจ่ายมานาน ซึ่งเดิมบางครอบครัวเคยเป็นหนี้สินจำนวนมากเมื่อผ่านระบบการจัดการหนี้สินมาระยะหนึ่งทำให้จำนวนหนี้สินลดลงเหลือเป็นหนี้สินขนาดเล็ก สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทนี้เป็นกลุ่มคนที่สามารถจัดการหนี้สินได้ มีการใช้จ่ายที่เป็นระบบ รู้จักหารายได้เพิ่มเพื่อเติมเงินที่ถูกจ่ายออกไป เป็นกลุ่มที่มีอาชีพหลากหลาย ประหยัดและใช้แรงงานตนเองแทนการจ้าง การจัดการหนี้สินเน้นการลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่ายในครัวเรือน ทำกินทำใช้เอง เก็บออมไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มีการทำบัญชีครัวเรือน

หนี้สินประเภทนี้แยกออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ

2.2.1 หนี้สินในระบบ หมายถึง หนี้สินที่เกิดจากแหล่งเงินกู้ของสถาบันการเงินต่างๆ โดยใช้ทรัพย์สินหรือบุคคลเป็นหลักประกัน เช่น ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ สหกรณ์การเกษตร อำเภอเดิมบางนางบวช กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนและกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแหล่งเงินกู้ของสมาชิกทุกครอบครัว รวมยอดหนี้สินในระบบของหนี้สินประเภทนี้ทั้งสิ้น 105,000 บาท

2.2.2 หนี้สินนอกระบบ หมายถึง หนี้สินที่เกิดจากแหล่งเงินกู้ที่ไม่ต้องใช้ทรัพย์สินหรือบุคคลเป็นหลักประกัน แต่ใช้ผลผลิตที่คาดว่าจะได้เป็นหลักประกัน เช่น นายทุนเงินกู้ในหมู่บ้าน แก้วแก้วไร่อ้อยหรือญาติ รวมยอดหนี้สินนอกระบบของหนี้สินขนาดเล็กทั้งสิ้น 88,000 บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของหนี้สินประเภทนี้ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ นายทุนเงินกู้ในหมู่บ้าน หรือญาติ

รายละเอียดสมาชิกที่เป็นหนี้สินขนาดเล็ก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทหนี้สินขนาดเล็ก ยอดหนี้สินตั้งแต่ 1 - 55,000 บาท

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	หนี้สินขนาดเล็ก
1	นายศิริพร โพธิสาร	45,000
2	นางเกิบ ทองนวล	3,000
3	นางเสงี่ยม พูลสวัสดิ์	10,000
4	นายประเสริฐ เหมือนแก้ว	24,000
5	นางนกแก้ว จิวจรัสรงค์	30,000
6	นายบุญสืบ มะนาวหวาน	30,000
7	นางละเมียด ปานทอง	53,000
รวม		195,000

2.3 หนี้สินขนาดกลาง หมายถึง กลุ่มสมาชิกที่เป็นหนี้สินรวมระหว่าง 55,001 – 200,000 บาท เป็นกลุ่มสมาชิกที่มีการกินอยู่และใช้จ่ายไม่ค่อยประหยัด บางครอบครัวสมาชิกไม่ได้ช่วยกันทำงาน เปลี่ยนอาชีพบ่อย ชอบเล่นหวยหรือเสี่ยงโชคด้านอื่น มีคนที่เป็นแรงงานในครอบครัวน้อยแต่มีสมาชิกในครอบครัวหลายคน วิธีจัดการการเงินของครอบครัวขาดการวางแผน บางคนเริ่มคิดได้มีการจัดบัญชีครัวเรือน ทำงานเอง เก็บออมบ้าง ลดการเสี่ยงโชค ด้านการลงทุน การผลิต บางครอบครัวเริ่มหันไปใช้สารชีวภาพทดแทน

สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทนี้มีจำนวนทั้งหมด 8 ครอบครัว รวมจำนวนหนี้สิน 770,600 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 96,325 บาท แยกเป็นหนี้สินในระบบ 504,600 บาท และหนี้สินนอกระบบ 266,000 บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของหนี้สินประเภทนี้ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ นายทุน กลุ่มกองทุนเงินแสน ธนาคารต่างๆ ญาติ สหกรณ์ มียาชาวา

รายละเอียดสมาชิกที่เป็นหนี้สินขนาดกลาง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทหนี้สินขนาดกลาง ยอดหนี้สินตั้งแต่ 55,001-200,000 บาท

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	หนี้สินขนาดกลาง
1	นางบุญลือ ขาวพันธุ์	62,500
2	นายเสมอ ปิ่นทอง	60,000
3	นายถิรายุ จิวจรัสรงค์	66,000
4	น.ส.นภาพร มั่นคง	66,000
5	นางแสง บัวบาน	100,000

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ – นามสกุล	หนี้สินขนาดกลาง
6	นายจวน ปิ่นทอง	143,100
7	นายสุธรรม ปิ่นทอง	120,000
8	นางวิไล ร้อยดาพันธ์	153,000
	รวม	770,600

2.4 หนี้สินขนาดใหญ่

สมาชิกวิจัยที่มีหนี้ขนาดใหญ่มียอดหนี้สินตั้งแต่ 200,001 บาทขึ้นไป มีจำนวน 1 ครอบครัว ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมทางการเงินอยู่ที่ใช้จ่ายมาก ลงทุนในการผลิตสูง ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินซื้อจากนิคมเกษตรผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ครอบครัวหาเงินคนเดียว ทำงานคนเดียวลูกๆ ไม่ได้ช่วยงานและต้องทำหน้าที่ดูแลหลานที่เกิดใหม่ ใช้เงินกระเป๋าดียวกันทั้งครอบครัว สามือออกรับจ้างνωดแผนโบราณเพื่อช่วยค่าใช้จ่ายบ้างแต่ไม่สม่ำเสมอ ครอบครัวขาดการพูดคุยกันในเรื่องการจัดการเงิน สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทนี้ได้แก่นางสมพร ทองประสม มีหนี้สินรวมทั้งสิ้น 593,000 บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของหนี้สินประเภทนี้ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินแสน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ

ดังนั้น จากการวิจัยสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหินทั้งหมด 22 คน มีสมาชิกที่เป็นหนี้สิน 16 ครอบครัว รวมหนี้สินทั้งสิ้น 1,558,600 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 97,412.50 บาท และมี 6 ครอบครัวที่ไม่เป็นหนี้สิน

3. สาเหตุการเป็นหนี้สิน

จากการศึกษาสถานการณ์หนี้สินกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน พบว่าสมาชิกที่เป็นหนี้สินส่วนใหญ่กู้มาเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพ การใช้จ่ายในครอบครัว ส่งลูกเล่าเรียน ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย บางครอบครัวกู้มาเพื่อหมุนเวียนชำระคืนหนี้สิน การรักษาด้วยยาเจ็บป่วย และจัดงานต่าง ๆ ของครอบครัว เช่น งานบวชหรือแต่งงานลูก ครอบครัวที่มีหนี้สินมากจะกู้ยืมหนี้สินมาเพื่อซื้อที่ดิน ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อแยกสาเหตุของการเป็นหนี้ตามประเภทของหนี้สิน มีรายละเอียดดังนี้

3.1 สาเหตุการเกิดหนี้สินของประเภทหนี้สินขนาดเล็ก

สมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทนี้เป็นทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ เป็นจำนวนหนี้ที่ไม่มากนัก เชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถจัดการหนี้สินได้ สาเหตุของการเป็นหนี้สินส่วนใหญ่กู้มาเพื่อ

ลงทุนในการประกอบอาชีพ เช่น ทำนา ทำไร่อ้อย ใช้จ่ายในครัวเรือน บางครอบครัวกู้ให้ญาติกู้ยืม ต่อ บางครอบครัวกู้มาเพื่อส่งหลานเล่าเรียน ปลุกหรือซ่อมแซมบ้านเรือน การชำระคืนในระยะเวลานั้น ตั้งแต่ 4 เดือนถึง 1 ปี ชำระหนี้สินที่เป็นเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย

3.2 สาเหตุการเป็นหนี้สินของประเภทหนี้สินขนาดกลาง ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินเพราะกู้มาเพื่อลงทุนในการทำเกษตร ใช้จ่ายในครอบครัว ส่งลูกหลานเรียนหนังสือ และหมุนเวียนชำระคืนหนี้สินรายอื่น บางครอบครัวเป็นหนี้สินเพราะกู้มาเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน เงื่อนไขการชำระคืนของหนี้สินประเภทนี้ ส่วนใหญ่จะชำระคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย ภายใน 1 ปี หลังจากได้รับผลผลิตแล้ว

3.3 สาเหตุการเป็นหนี้สินของประเภทหนี้สินขนาดใหญ่ ซึ่งสมาชิกที่ร่วมวิจัยมี 1 ครอบครัวดังกล่าวเป็นหนี้สินเพราะซื้อที่ดินพร้อมบ้านและลงทุน ทำสวน มีเงื่อนไขการชำระคืนโดยการส่งเงินต้นเป็นปีพร้อมดอกเบี้ย

จากการแบ่งประเภทหนี้สินออกทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวพบว่า มีสมาชิกที่เป็นหนี้สินในระบบเป็นส่วนใหญ่ โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 16 ครอบครัวที่เป็นหนี้สินในระบบ รวมจำนวนหนี้สินทั้งสิ้น 1,205,600 บาท สาเหตุที่มาของหนี้สิน ส่วนใหญ่เกิดจากการกู้มาเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพ และใช้จ่ายในครอบครัว โดยมีเงื่อนไขในการชำระหนี้ที่ต้องชำระคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยภายใน 1 ปี แล้วจึงทำสัญญากู้ใหม่ ส่วนสมาชิกที่เป็นหนี้สินนอกระบบมีจำนวน 7 ครอบครัว รวมจำนวนหนี้สินทั้งสิ้น 271,000 บาท สาเหตุที่มาของหนี้สินส่วนใหญ่มีเหตุผลที่คล้ายคลึงกันคือ กู้ยืมมาเพื่อนำมาลงทุนในการผลิต การซ่อมแซมบ้าน ลงทุนค้าขาย ฯลฯ มีเงื่อนไขการชำระคืนส่วนใหญ่จะส่งทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย ภายใน 1 ปีเช่นเดียวกับหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมจากญาติพี่น้อง ซึ่งมีทั้งคิดดอกเบี้ยและไม่มีดอกเบี้ย มีจำนวน 3 ครอบครัว รวมเป็นหนี้สินทั้งสิ้น 82,000 บาท

บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง

1. ชุมชนเกษตรพอเพียงในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2504

1.1 ต้นตระกูลสำคัญในชุมชน

ชุมชนเกษตรพอเพียง เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่มารวมกันทำกิจกรรมอย่างน้อย 5 หมู่บ้าน เดิมชุมชนแถบนี้มีอายุประมาณ 130 ปี ต้นกำเนิดคือ นางสาวซึ่งเป็นทาสของขุนเปลี่ยน เจ้าเมืองสิงห์บุรี เมื่อเลิกทาสกลับมาอาศัยอยู่ที่บ้านท่ามะนาว ตำบลยางนอน อำเภอเดิมบางนางบวช ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนนี้ประมาณ 3 กิโลเมตร

นางสีมีลูกติดตามมาด้วย 2 คน คือ นางจูและนางเล็ก ต่อมานางสีได้แต่งงานใหม่กับนายกริช สอนง่าย ซึ่งเป็นคนบ้านหนองขุม (ซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชนเกษตรพอเพียงปัจจุบัน) เมื่อแต่งงานจึงได้ย้ายที่อยู่กับสามีเมื่อปี 2414 เกิดคนตระกูลสอนง่ายขึ้นในชุมชน และนางจูก็ได้แต่งงานกับนายคล้อย ปิ่นทอง เกิดตระกูลปิ่นทองขึ้นในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็น 2 ตระกูลใหญ่ เกิดลูกเกิดหลานขึ้นมากมายในเวลาต่อมา แล้วจึงมีตระกูลย่อยอื่นเกิดขึ้นตามมาหลายตระกูลเช่น ตระกูลมะนาวหวาน ตระกูลร้อยแก้ว ซึ่งก็ถือเป็นตระกูลที่มีสายสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ 2 ตระกูลใหญ่นี้ด้วย

ตระกูลปิ่นทอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นตระกูลที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีมาแต่ดั้งเดิม เป็นตระกูลใหญ่ถือครองที่ดินเป็นส่วนใหญ่ในชุมชน หลักฐานอีกประการหนึ่งที่น่าจะชี้ให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ที่ดีคือ การตั้งชื่อบุตรธิดาของต้นตระกูลที่ให้ความสำคัญกับฐานะทางเศรษฐกิจ และความทรงภูมิปัญญาของพ่อแม่ ได้แก่ การตั้งชื่อลูกๆ เรียงตามลำดับจากคนโตถึงคนเล็กสุด คือ ทรัพย์ สิน เงิน ทอง เกิบ นาค สัมฤทธิ์ อ่อน และทองหล่อ หลังจากนั้นเมื่อเกิดลูกหลานซึ่งได้แตกเป็นตระกูลย่อยใหม่ในชุมชนในรุ่นต่อ ๆ มา ส่วนใหญ่ก็จะมีฐานะความเป็นอยู่ในระดับดีในชุมชน เช่น สกุลโพธิสาร และสกุลจิ๋วจรัสรงค์ สกุลศรีสุข เป็นต้น ตระกูลย่อยเหล่านี้บุตรหลานมีโอกาสได้เรียนหนังสือ มีหน้าที่การงานที่ดีและเป็นกลุ่มคนที่เป็นที่นับถือในชุมชนจนปัจจุบัน

ตระกูลสอนง่าย เป็นตระกูลที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่เป็นรองตระกูลปิ่นทอง เป็นกลุ่มที่ถือครองที่ดินน้อยแต่มีบุตรหลานมาก ดังนั้นเมื่อมาถึงรุ่นปัจจุบัน สกุลย่อยหลายสกุล ที่เกิดขึ้นจากตระกูลนี้จะเป็นกลุ่มคนที่มีที่ดินทำกินน้อยหรือไม่มีที่ดินทำกินเลยต้องทำงานรับจ้างในภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เช่น สกุลมะนาวหวาน สกุลร้อยแก้ว เป็นต้น แต่ก็มีสกุลย่อยในตระกูลนี้ที่มีโอกาสที่ดีกว่า ได้แต่งงานกับสามีที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีได้ช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นสกุลที่เป็นที่นับถือของคนในชุมชนเช่นกัน เช่น สกุลอินทรศักดิ์ สกุลพุลสวัสดิ์ เป็นต้น

1.2 ความเป็นอยู่ในอดีต

การศึกษาอดีตของชุมชนเกษตรพอเพียง เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2477 ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ารกทึบ มีต้นไม้ใหญ่น้อยมากมาย เช่น ไม้ป่า สะแก ยางนา ฯลฯ มีสัตว์เล็กใหญ่นานาชนิด สมัยนั้นมีบ้านเรือน 12 หลังคาเรือน ครอบคลุมครัววนายขาว-นางหอม ครอบครัวนายฉัตร-นางทิพย์ ต้นตระกูลสอนง่าย ครอบครัวนายคล้าย-นางจู้ ต้นตระกูลปิ่นทอง ครอบครัวนายหยวก-นางเจิม ต้นสกุลร้อยแก้วด้วย

ประชาชนในสมัยนั้น มีอาชีพทำนา ทำไร่ป่อ นาดอนทำข้าวเหลืองไร่ ข้าวหยอดหลุมที่ใช้ไม้กระทุ้งเป็นรู แล้วจึงหยอด นาลุ่มที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มใช้วิธีหว่านแห้งร่อน หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “หว่านสำรวย” บางแห่งที่มีน้ำขังก็ดำกล้าเพื่อให้ข้าวหนึ่พ้นน้ำได้ การทำงานจะช่วยกันไม่ต้องใช้เงินจ้าง ช่วยกัน เอาแรงกัน เรียกว่า การลงแขก กลางวันเลี้ยงข้าว ไม่มีค่าจ้าง ใช้ควายไถนา ก่อนนำข้าวเข้าลาน ต้องยาลานก่อนใช้ควาย ยาลาน ใช้ควายย่ำข้าว แล้วใช้แรงงานคนโกยฟางข้าวออก โดยคันฉวย ข้าวที่ได้ไม่ขายทันทีเก็บเอาไว้กิน เก็บใส่ยุ้งฉาง ดำข้าวกินเอง แต่ละครอบครัวจะปลูกผักชนิดต่าง ๆ ไว้ตามจอมปลวก ตามหัวไร่ปลายนา เช่น ข้าวโพด มันเทศ ถั่วเขียว พริก พักแพง พักทอง แตง ฯลฯ เป้าหมายการปลูกก็เพื่อบริโภคในครอบครัว แบ่งเพื่อนบ้าน หลังบ้านก็เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ฯลฯ

หลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ประชาชนจะทำอาชีพรับจ้างตัดไม้ ขุดต่อไม้เผาถ่าน ต้มเหล้าพื้นบ้านขาย ขวดละ 2-3 บาท คนที่มีภูมิปัญญาด้านนี้คือ แม่ลำพึง ปิ่นทอง แม่ทองย้อย สอนง่าย นางเจริญ สอนง่าย นางจอม ร้อยแก้ว นายหยวก ร้อยแก้ว เป็นต้น

ที่ดินราคาถูกไร่ละ 200 – 500 บาท บางครั้งก็ให้กันเปล่า ๆ โดยให้ถากถางป่าเพื่อทำกินเอง มีการกู้ยืมเงินกันบ้าง โดยมีนายหน้าเงินกู้ ชื่อ นายแซ อยู่ในตลาดนางบวช อำเภอเดิมบางนางบวช ปลอมเงินกู้ติดดอกเบี้ยวร้อยละ 3 ถ้าติดดอกเบี้ยวเป็นข้าวเปลือก คิดร้อยละ 5 ถึง

1.2 ด้านการศึกษาและประเพณีวัฒนธรรม

ในสมัยก่อนพ่อแม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษามากนัก เพราะต้องการแรงงานช่วยกันในการทำมาหากิน ผู้ที่มีโอกาสได้เรียน จะเข้าเรียนในโรงเรียนวัดเมื่ออายุ 7-8 ขวบ บางคนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ได้เป็นครูสอน ส่วนเครื่องแบบนักเรียน เด็กผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง ต่อมาจึงสวมกระโปรง ผู้ชายนุ่งกางเกงจีน ต่อมาจึงเป็นกางเกงสีกากี

ประชาชนส่วนใหญ่นิยมทำบุญ ทำอาหารแล้วหอบไปทำบุญที่วัด ผู้ชายเมื่ออายุ 20 ปี ต้องบวชเรียน เกณฑ์ทหาร จะรักชอบผู้หญิงใช้จดหมายเป็นสื่อ ใช้พ่อสื่อ แม่สื่ออยู่ในสายตาผู้ใหญ่ สมัยนั้นค่าสินสอด ขึ้นอยู่กับฐานะแต่จะต้องมีเศษ 40 บาท ให้เป็นค่าน้ำนม ทองคำต้องเป็นเลขคู่พ่อแม่ฝ่ายชายญาติผู้ใหญ่ บ้างครั้งเรียกเจ้าแม่มาสู่ขอ แล้วนัดวันในการหมั้นหรือแต่งงาน

มีประเพณีลอยกระทง งานสงกรานต์ รดน้ำดำหัวขอพรผู้สูงอายุและเครือญาติ หนุ่มสาวจะมีการละเล่นช่วงเวลากลางคืน เช่น มอญซ่อนผ้า รำวง ถ้ามีงานวัดก็จะมีการเล่นหลายอย่าง ลิเก เพลงอีแซว ละครทองเครื่องต่าง ๆ เป็นต้น

2. สถานการณ์ชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ถึงปัจจุบัน

ในปี 2504 ชุมชนเกษตรพอเพียงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเมื่อเกิดระบบชลประทานขึ้น เริ่มมีการทำนาปรัง และเริ่มเป็นหนี้สิน คนที่ทำไร่อ้อยมีโอกาสนี้จะกู้ยืมเงินจากโรงงานน้ำตาลเพื่อนำมาลงทุนบุกเบิกที่ดิน การทำอ้อยในช่วงแรกได้ราคาดี กลายเป็นแรงจูงใจสำคัญให้คนเปลี่ยนจากอาชีพเกษตรแบบอื่นมาทำไร่อ้อยมากขึ้น เดิมมีการเอาแรงกันในกลุ่มพี่น้อง หรือจ้างในราคาที่ถูกลง เช่น การถากหญ้า ปลูกอ้อย พรุนอ้อย ตัดอ้อย ต่อมาเมื่อมีการใช้สารเคมีในการเกษตร ทำให้มีการจ้าง มีร้านค้าขายของชำเกิดขึ้นในหมู่บ้านซึ่งเจ้าของเป็นผู้ที่มีเชื้อสายจีน มีการจัดตั้งนิคมเกษตรขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 11 ตำบลเดียวกันเพื่อรับคนจากพื้นที่อื่นจากหลายจังหวัดมาอยู่เพื่อทำมาหากิน

เริ่มมีการปรับพื้นที่และบุกเบิกที่ดินเปลี่ยนเป็นไร่นาขนาดใหญ่มากขึ้น พื้นที่เดิมที่เป็นจอมปลวก หรือป่าหัวไร่ปลายนาได้ถูกปรับให้เรียบได้ระดับเดียวกัน เพื่อทำไร่อ้อยเพิ่มมากขึ้น บางคนเปลี่ยนแปลงจากที่นาเป็นไร่อ้อย ในปี 2519 อ้อยราคาตกต่ำมาก เกษตรกรที่ทำไร่อ้อยต้องประสบภาวะขาดทุนแทบทุกครอบครัว จำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนหรือแหล่งเงินกู้อื่นเพื่อมาใช้จ่ายและลงทุนใหม่ในปีต่อมา

ปี พ.ศ. 2524 ราคาที่ดินมีราคาเพิ่มขึ้นหลายเท่าจากราคาเดิม มีหลายครอบครัวได้ขายที่ดินเพื่อปลดหนี้สิน และใช้จ่ายในการติดตั้งระบบไฟฟ้าที่ขยายมาในพื้นที่ ในปีเดียวกันนี้บางครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเพื่อให้สามีไปทำงานต่างประเทศ มีหลายครอบครัวที่ถูกหลอกลวงและบาง

ครอบครัวก็สามารถไปทำงานได้จริง มีการส่งให้ลูกหลานเรียนหนังสือมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันลงทุนเพื่อหวังความร่ำรวยมากขึ้น ชื่อของฟุ่มเฟือย เช่น โทรศัพท์ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถบรรทุก 10 ล้อ เพื่อบรรทุกอ้อย รถไถเล็กในการขนส่งปัจจัยการผลิต ทำเทือกนาข้าว มีการเล่นการพนันกันมาก ในช่วงปีนี้จึงเป็นระยะเวลาที่ภาวะหนี้สินของเกษตรกรเกิดและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ญาติพี่น้องเริ่มแตกแยก ไม่สนใจกันแข่งกันรวย ไม่เอื้อเฟื้อกัน อาหารธรรมชาติลดลง การกินอยู่ฟุ้งฟาดลาดขึ้น มีรถขายอาหารเคลื่อนที่ตระเวนขายอาหารสดและอาหารแห้งทั่วหมู่บ้าน มีตลาดนัดเกิดขึ้นทุกวันข้างขึ้น 4 ค่ำ 12 ค่ำ และตลาดนัดนางบวชทุกวันข้างขึ้น 6 ค่ำและ 13 ค่ำ

ชุมชนมีสมาชิกใหม่เพิ่มมากขึ้น ขยายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น มีบ้านเรือนมากขึ้นตั้งอยู่กระจัดกระจายทั่วไปทั้งเลียบลำคลองห้วยแห้งและตามถนนที่มีทางคมนาคมเจริญขึ้น มีรถยนต์ไปมาสะดวก แข่งขันกันทำกิน จ้างแรงงานในการผลิตแทบทุกขั้นตอน ฟุ้งฟายปัจจัยการผลิตจากภายนอกแทบทุกอย่างและใช้สารเคมีเกษตรรุนแรง

คนรุ่นใหม่ทั้งเด็กและเยาวชนไม่ค่อยเชื่อฟังพ่อแม่ ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ช่วยกันทำมาหากิน พี่น้องไม่สามัคคีอยู่ตัวใครตัวมัน ครอบครัวใช้เงินคนละครება ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ต่างคนต่างซื้อ ขาดความรู้ในการจัดการตนเอง หนี้สินของครอบครัวพอกพูนมากขึ้นโดยไม่รู้ตัว การทำเกษตรเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิต เมื่อราคาอ้อยดี เกษตรกรก็จะเปลี่ยนจากการทำนาเป็นไร่อ้อย เมื่อราคาข้าวดีก็เปลี่ยนจากไร่อ้อยเป็นนาข้าว ทำให้เกิดหนี้สินจากการลงทุนครั้งใหม่มากขึ้น สามารถกล่าวได้ว่าแทบทุกครอบครัวมีหนี้สิน หลายครอบครัวไม่มีทางออกในการจัดการ

บทเรียนการจัดการหนี้สิน

การจัดการหนี้สินของชุมชนเกษตรพอเพียงที่ผ่านมา มีประสบการณ์และบทเรียนในการจัดการหนี้สินที่แตกต่างหลากหลายวิธี เช่น การขายผลผลิตที่ได้นำมาชำระหนี้สิน ทำอาชีพเสริมรายได้ เก็บออมเงินสะสมเพื่อชำระหนี้สิน นอกจากนั้นยังมีประสบการณ์การจัดการหนี้สินที่สำคัญ คือ การไม่เพิ่มหนี้สิน วางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัว แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาบทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินในระดับต่าง ๆ หรือตามประเภทหนี้สินแล้ว จากการวิจัยพบรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของสมาชิกชุมชนเกษตรพอเพียง

1.1 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับครอบครัว แยกตามประเภทหนี้สินดังนี้

1.1.1 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับครอบครัวของกลุ่มสมาชิกที่ไม่เป็นหนี้สิน ครอบครัวสมาชิกที่ไม่เป็นหนี้สินจะเป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมการกินการอยู่และการจัดการรายได้ที่ดี เป็นครอบครัวที่ขยัน ประหยัด ลดการจ่าย รู้จักการใช้จ่าย วางแผนในการใช้จ่ายเงินที่เป็นระบบ กินอยู่แบบเรียบง่าย ปลุกผักกินเอง เหลือขายเป็นรายได้เสริมหรือหารายได้พิเศษ ไม่

ค่อยซื้อกิน ทำบัญชีครัวเรือนต่อเนื่อง ไม่ชอบเที่ยว ไม่จ้างแรงงาน ไม่แต่งตัวหรูหรา เก็บออมเงิน เลี้ยงปลา กิน ทำสารสมุนไพรรักษาโรคแทนสารเคมี ใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุน พฤติกรรมและวิธีการจัดการเงินดังกล่าวเป็นการป้องกันไม่ให้ครอบครัวตนเองเกิดหนี้สินขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

ครอบครัวนางสาวสมบูรณ์ สอนง่าย อายุ 46 ปี โสด อดีตอยู่กับพ่อแม่เป็นหนี้ ชาย ผลผลิตได้ให้แม่จัดการใช้หนี้ ต่อมาเมื่อแยกครัวเรือนกับแม่ ทำมาหากินเอง เป็นคนขยันและประหยัด กินอยู่แบบเรียบง่าย ปลูกผักกินเอง ทำกับข้าวขาย และเปิดร้านขายของชำเล็กๆในบ้าน มีรายรับ 81,918 บาทต่อปี รวมรายจ่ายทั้งปี 59,745 บาท รายจ่ายส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารที่เป็นประเภทเนื้อสัตว์ ข้าวสาร น้ำมันพืช เนื่องจากผลิตเองไม่ได้

หลักคิดในการดำเนินชีวิต คือ อยากให้ทุกคนเอื้ออาทรกัน อยู่แบบพึ่งพาตัวเอง เรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อนำแนวคิดมาปรับใช้กับชีวิตตนเอง

เช่นเดียวกับครอบครัว นางสาวอารมณี พูลสวัสดิ์ อายุ 46 ปี มีอาชีพทำสวนผสมผสาน เป็นคนขยัน ดูแลตนเอง ไม่รบกวนใคร ทำงานเอง สุขภาพแข็งแรง เป็นโสด ใช้จ่ายประหยัด มีรายรับทั้งปี 33,615 บาท ได้จากการขายผลผลิตในสวนเป็นส่วนใหญ่ และมีรายจ่ายตลอดปี 32,135 บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารที่ผลิตเองไม่ได้ มีหลักในการชีวิต คือ ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย กินและใช้จ่ายอย่างประหยัด ขยัน อดทน มีมานะ พอใจในสิ่งที่ตัวเองมี ไม่สร้างหนี้สิน การปฏิบัติตนเป็นคนดี กตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ มีความซื่อสัตย์สุจริต เข้าวัดทำบุญแบ่งปันเอื้ออาทรไม่เบียดเบียนคนอื่น และที่สำคัญคือ เป็นผู้มีความสนใจเรียนรู้เพิ่มเติมเสมอ

1.1.2 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัวของกลุ่มสมาชิกที่เป็นหนี้สินขนาดเล็ก ดังได้กล่าวถึงความสามารถในการชำระหนี้สินของสมาชิกที่เป็นหนี้สินขนาดเล็ก ทำให้สมาชิกกลุ่มนี้ไม่ได้รับความเดือดร้อนกับหนี้สินมากนัก และส่วนใหญ่จะมีการวางแผนการใช้จ่าย ประหยัด วางแผนการลงทุนประกอบอาชีพ มีการเก็บออมเงิน ทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว มีอาชีพเสริมรายได้ของครอบครัว เช่น ครอบครัวนางเสงี่ยม พูลสวัสดิ์ วัย 74 ปี ทำอาชีพเสริมด้วยการ ปลูกผัก ขายของกินของใช้แก่แรงงานตัดอ้อยในฤดูตัดอ้อย ปลูกกล้วย ผักพื้นบ้าน ทำมะนาวดอง ทำปลาร้าเพื่อขายเป็นรายได้เสริม

อีกกรณีตัวอย่างการจัดการหนี้สินและการจัดการเงิน คือ ครอบครัวนายศิริพร โพธิสาร ซึ่งมีหนี้สินขนาดเล็ก จำนวน 45,000 บาท อายุ 44 ปี มีสุขภาพแข็งแรง เป็นบุตรคนที่ 3 มีพี่น้องอีก 5 คน อยู่กับแม่ พ่อเสียชีวิตแล้ว สมาชิกในบ้านมี 3 คน ทำงานได้ 2 คน เป็นเด็ก 1 คน สมรสแต่ภรรยาทิ้งไป มีลูกสาว 1 คน มีอาชีพ ทำไร่อ้อย ทำนาและรับจ้าง

นายศิริพร มีหนี้สินในปี 2548 เป็นเงิน 30,000 บาท เพราะนำมาลงทุนในไร่นา แต่น้ำท่วม ทำให้นาข้าวขาดทุน ได้ผลผลิตน้อย ราคาไม่ดี ต่อมาขายที่ดิน 3 ไร่ แล้วไปรับจ้างขับรถบรรทุก ไม่มีเงินเหลือ ไม่มีคนอยู่กับแม่และลูกจึงได้เช่านา 6 ไร่ ได้ผลผลิตข้าวนำเงินมาใช้หนี้ได้

ปัจจุบันมีหนี้เพิ่มขึ้น ใหม่ 15,000 บาท เพื่อลงทุนทำนาและผ่อนรถมอเตอร์ไซด์ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องใช้ หลังจากได้เข้ามาเรียนรู้กับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงทำให้ปรับเปลี่ยนตนเองให้ดี

ขึ้น เช่น จากที่เคยติดสุรา ก็ดื่มน้อยลง ขยันทำมาหากิน รับจ้างเมื่อมีคณจ้าง ลดการซื้อกิน แต่หาปลา กิน ปลุกผัก เลี้ยงปลา ยกตัวอย่างการจัดการรายรับรายจ่ายของครอบครัว เช่น

1) รายรับของครอบครัวต่อปี 85,200 บาท โดยมีรายได้จากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

1.1) รายได้จากการทำนา	58,000 บาท
1.2) รายได้จากการขายอ้อย	20,000 บาท
1.3) รายได้จากการขายพืชผัก	1,200 บาท
1.4) รายได้จากการรับจ้าง	6,000 บาท

2) รายจ่ายของครอบครัวต่อปี 96,580 บาท มีรายจ่ายในรอบปีที่เกิดขึ้นมีหลาย

ด้านดังนี้

2.1) รายจ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่ม ได้แก่

- อาหาร	42,200 บาท
- เครื่องดื่ม	7,300 บาท
- ค่าขนม	10,800 บาท

2.2) รายจ่ายด้านการดูแลสุขภาพ ได้แก่

- ค่ารถพาแม่รักษาพยาบาล	600 บาท
- ค่าประกันชีวิต	3,200 บาท

2.3) รายจ่ายด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ เสื้อผ้า 100 บาท

2.4) รายจ่ายด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า 4,800 บาท

2.5) รายจ่ายด้านสังคมและประเพณี ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการทำบุญและงาน

ประเพณี 4,300 บาท

2.6) รายจ่ายด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ รายจ่ายต้นทุนการผลิต

23,280 บาท

ส่วนวิธีการจัดการหนี้สินที่ผ่านมาของครอบครัวนายศิริพร โพธิสาร มีวิธีการที่น่าสนใจ คือ การจัดแบ่งเงินที่เป็นรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายประจำวัน ส่วนหนึ่งเก็บไว้ใช้หนี้ และอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อการลงทุน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง เช่น ลดการดื่มเหล้า ลดการซื้อกิน หาและทำกินเอง ขยันรับจ้างเพิ่มเพื่อให้มีรายได้เข้าครอบครัว ปลุกผักกินและจำหน่าย ลดการซื้อทั้งหมดในเรื่องต้นทุนการผลิต ทำงานด้วยตนเองไม่จ้างใครทำ

1.1.3 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัวของกลุ่มสมาชิกที่เป็นหนี้สินขนาดกลาง ประสบการณ์การจัดการหนี้สินที่ผ่านมาบางครอบครัวที่จัดอยู่ในหนี้สินประเภทนี้ บางครอบครัวจัดการหนี้สินด้วยการแบ่งขายที่ดิน ภูจากแหล่งหนึ่งมาใช้อีกแหล่งหนึ่ง ขายผลผลิตในไร่นา ลดต้นทุนในการผลิตลงหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ รอลูกช่วยใช้หนี้ ทำอาชีพเสริมรายได้ เช่น หา กิจกรรมรับจ้างในชุมชน บางครอบครัวหาปลา หาของต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรในชุมชนมาขายเป็นรายได้เสริม ยกตัวอย่างเช่น

ครอบครัว นายจวน ปิ่นทอง วัย 69 ปี เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง ชยัน ทำอาชีพเกษตรกรรม ส่งลูกเรียนจนได้ทำงานเป็นข้าราชการ ทั้ง 3 คน ชอบเล่นหวย ทำงานในไร่นาดด้วยตนเองและรับจ้างฉีดพ่นสารเคมีในไร่ นา ในอดีตใช้หนี้โดยการขายที่ดิน 55 ไร่ ขายผลผลิต ขายทองคำที่สะสม ลดต้นทุนโดยการทำปุ๋ยชีวภาพและสารสมุนไพรใช้เอง ปลูกผักเลี้ยงปลา

ช่วงปี 2540 เริ่มมีหนี้สินใหม่จากการไปกู้ยืมจากนายทุนเพื่อลงทุนในการทำไร่อ้อย 27 ไร่ คิดว่าจะขายพันธุ์อ้อยได้ปีละ 2 ครั้ง แต่ขายอ้อยได้ราคาขาดทุน 2 ปีซ้อน จึงเปลี่ยนจากทำไร่อ้อยเป็นทำนา 8 ไร่ ได้กำไรบ้าง ปี 2549 อ้อยได้ราคาดี ทำให้หนี้สินลดลง

พอมาชวงปี 2547 ได้เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มเกษตรพอเพียงได้มีโอกาสเรียนรู้เพิ่มเติม หลายรูปแบบตั้งแต่ทำนา ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำฮอร์โมน ปลูกผักปลอดสารพิษ มีโอกาสไปดูงานตามสถานที่ต่างๆ ทำให้ได้แนวคิดใหม่นำมาปรับใช้กับตนเองจนสามารถลดต้นทุนการผลิตในไร่อ้อยได้ สุขภาพร่างกายดีขึ้น

ปัจจุบันอยู่ 2 คน สามีภรรยา ทำไร่อ้อย 27 ไร่ ลดต้นทุนโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพ ขั้วไล่แมลง มีเงินเก็บออมมากขึ้น โดยมีเงินออมกับกลุ่มออมทรัพย์ 10,800 บาท มีหุ้นกองทุนเงินล้าน 800 บาท มีทองคำสะสมไม่น้อยกว่า 5 บาท

นายจวน ปิ่นทอง มีหลักคิดสำคัญในการดำเนินชีวิตว่าอายุเป็นเพียงตัวเลข ตนเองมีอายุมากถึง 70 แล้วยังมีความหวังเพื่อปลดหนี้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชน หัวใจใจสู้ ทำทันที ชยัน อดทน เสียสละเพื่อส่วนร่วม ต้องสู้ด้วยตนเองไม่พึ่งพาคนอื่น สอนลูกถ้าอยากได้อะไรต้องทำงานก่อน มีการวางแผนในการทำงาน และพึ่งพากันในครอบครัว

ภาพ 2 แสดงกิจกรรมของครอบครัวนายจวน ปิ่นทอง

ส่วนข้อมูลด้านรายรับ รายจ่ายของครอบครัว ด้านรายรับของครอบครัว ในรอบปีที่ผ่านมามีรายได้อีกหลักจากการขายอ้อย 170,000 บาท รับจ้างในภาคเกษตร 5,200 บาท บุตรส่งให้ใช้จ่าย 24,000 บาท และค่าตอบแทนกรรมการกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ 5,000 บาท

ด้านรายจ่ายของครอบครัวในรอบปีที่ผ่านมามีรายจ่ายด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ได้แก่

- อาหาร 18,000 บาท
- ข้าวสาร 6,000 บาท
- ของใช้ทำครัว 1,520 บาท
- 2) ค่าใช้จ่ายด้านเครื่องตีและเสียงโซค ได้แก่
 - ค่าเหล้า 27,000 บาท
 - โอวัลติน 600 บาท
 - นม 480 บาท
 - เครื่องตีบ่ารุงกำลัง 1,860 บาท
 - หวย 10,000 บาท
- 3) ค่าใช้จ่ายด้านการดูแลรักษาสุขภาพ ได้แก่
 - ค่ายารักษา 600 บาท
 - ประกันชีวิต 4,200 บาท
- 4) ค่าใช้จ่ายด้านสาธารณูปโภค ได้แก่
 - ค่าน้ำประปา 720 บาท
 - ค่าไฟฟ้า 2,760 บาท
 - บัตรเติมเงิน 2,650 บาท
 - น้ำมันรถ 5,400 บาท
- 5) ค่าใช้จ่ายด้านงานบุญประเพณี ได้แก่
 - กินเลี้ยงส่วนรวม 850 บาท
 - ทำบุญ 1,000 บาท
 - บวช/แต่งงาน/งานศพ 5,500 บาท
 - ตรุษจีน/สารทจีน 400 บาท

สถานการณ์หนี้สินของครอบครัวปัจจุบัน นายจวนเป็นหนี้สินทั้งสิ้น 143,100 บาท โดยแยกเป็นธนาคารกรุงไทย 70,000 บาท นายทุนไร่ร้อย 50,000 บาท และหนี้สินค่าปุ๋ยชีวภาพกลุ่มเกษตรพอเพียง 23,100 บาท ประสบการณ์จัดการหนี้สินที่ผ่านมา ในอดีตต้องขายที่ดิน 55 ไร่ เพื่อปลดหนี้สิน ปัจจุบันขายผลผลิต รับจ้างฉีดยา หวานปุ๋ย ทำงานในไร่นาเองไม่จ้างแรงงาน ลดต้นทุนโดยการทำปุ๋ย สารขับไล่แมลงใช้เอง ปลุกผัก เลี้ยงปลา ลดรายจ่ายด้านการบริโภค

1.1.4 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของสมาชิกที่เป็นหนี้สินประเภทหนี้สินขนาดใหญ่ ประสบการณ์จัดการหนี้สินที่ผ่านมา จัดการหนี้สินด้วยการขายผลผลิตในสวนและการขายผักผลไม้ตามตลาดนัดต่าง ๆ ในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นำเงินที่ได้สะสมมาชำระหนี้สินเป็นรายเดือนและรายปี

สมาชิกที่มีหนี้สินขนาดใหญ่ นั้น คือ นางสาวพร ทองประสม อายุ 45 ปี เป็นคนที่มีสุขภาพแข็งแรง มีความตั้งใจที่จะลดหนี้สิน ขยันแต่ในครอบครัวไม่ค่อยได้คุยกัน ทำให้มีภาระในการจัดการ

การเงินอยู่ที่ นางสมพร ทองประสม เป็นหลัก การลงทุนการผลิตได้ลดต้นทุนการผลิตโดยการทำปุ๋ยน้ำใช้เอง ดายหญ้าตัดแต่งกิ่งพืชสวนเอง และขายผลผลิตเองในตลาดนัดที่มีทุกวัน ทำให้มีเงินพอที่จะหมุนใช้จ่ายกับหนี้สินแหล่งต่าง ๆ ได้

ปัญหาหนี้สินที่เกิดในครอบครัว เป็นหนี้จากการซื้อที่ดิน ซื้อบ้านตามโครงการนิคมเกษตรลงทุนซื้อปุ๋ยยาเคมี ขายผลผลิตได้ใช้หนี้หมด ไม่มีเงินเหลือ เมื่อหันมาใช้ชีวภาพทำให้ต้นทุนลดลง แต่ยังมีปัญหาเรื่องที่ดินที่ยังใช้หนี้ไม่หมด ตอนนี้ได้ที่รื้อพื้นที่ทำสวนเพื่อมาทำนา ถึงลำบากก็ต้องทนจนกว่า จะสบาย นางสมพร ทองประสมเป็นคนชอบฝากเงินออมทรัพย์ เช่น ในชุมชนนิคมเกษตร มีเงินฝาก 6 เล่มเป็นเงิน 30,000 บาท ฝากเงินที่กลุ่มแม่บ้านทุ่งแฝกซึ่งเป็นชุมชนข้างเคียงเป็นเงิน 3,000 บาท ฝากเงินกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรพอเพียงตำบลเขาดิน หมู่ 9 เป็นเงิน 10,000 บาท ในครอบครัวทุกคนมีประกันชีวิต

วิธีการปฏิบัติตัวในการดำเนินชีวิต เป็นคนดีช่วยเหลือพ่อแม่พี่น้อง ช่วยสังคมและหมู่บ้าน ในครอบครัวต้องให้ออกาส ให้อภัยกันถึงจะอยู่ด้วยได้ดี

หลักคิดในการดำเนินชีวิต คือ ทำวันนี้ให้ดีที่สุด อย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะเราเป็นหนี้ต้องรับใช้ มีเป้าหมายชีวิตในอนาคต คือ การปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น ปัจจุบันมีมะม่วง 180 ต้น มีส้มโอ 100 ต้น มีสะเดา 30 ต้น มียางนา 5 ต้น สักทอง 20 ต้น สมอพิเภก 12 ต้น ยูคาลิปตัส 30 ต้น กล้วย มะละกอ ข่า ตะไคร้ กระชาย พริก ตะเคียนทอง ไม้พยูง สะตอ ฯลฯ

ครอบครัวนางสมพร ทองประสม มีรายรับต่อปีประมาณ 421,600 บาท โดยมีรายได้หลักจากการขายผลไม้ประมาณ 100,000 บาท ขายผักในตลาดนัด 288,000 บาท สามารรับจ้างนวดแผนโบราณ ประมาณ 33,600 บาท ส่วนรายจ่ายในรอบปีมีประมาณ 421,484 บาท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อาหาร	36,000	บาท
ข้าวสาร	12,000	บาท
น้ำมันพืช	1,824	บาท
น้ำตาล	240	บาท
ขนมเด็ก	18,900	บาท
ผลไม้	960	บาท
ค่าเช่า	2,400	บาท
บุหรี	2,160	บาท
กาแฟ	1,020	บาท
น้ำอัดลม	3,600	บาท
นม	9,600	บาท
ใช้หนี้	60,000	บาท
ส่งลูกเรียน	2,400	บาท

น้ำมันรถเครื่อง	30,600	บาท
น้ำประปา	1,800	บาท
ไฟฟ้า	3,600	บาท
เสื้อผ้า	5,000	บาท
บัตรเติมเงิน	2,400	บาท
ซ่อมเครื่องใช้	3,000	บาท
หอย	2,000	บาท
ส่งประกัน	24,000	บาท
ส่งออม	16,680	บาท
กินเลี้ยง	500	บาท
งานบุญ	3,000	บาท
บวช / แต่ง	2,000	บาท
งานศพ	2,000	บาท
งานตรุษจีน	1,000	บาท

ต้นทุนในการทำสวนและขายของ 182,400 บาท

เงินฝากกลุ่มต่างๆ รวมทั้งสิ้น 46,800 บาท แยกเป็น

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ 11 32,000 บาท

กลุ่มออมทรัพย์วันละบาท หมู่ 9 11,000 บาท

กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งแฝก 3,600 บาท

โครงการบ้านมั่นคง 200 บาท

หนี้สินของครอบครัว รวมทั้งสิ้น 593,000 บาท แยกเป็นแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ ดังนี้

กองทุนเงินล้าน 25,000 บาท

ธกส. 500,000 บาท

กลุ่มออม 9,000 บาท

กองทุนกลุ่มหมู่บ้าน 24,000 บาท

กลุ่มแม่บ้าน 5000 บาท

ดังนั้นการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับครอบครัวของสมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียง ทั้งประเภทหนี้สินขนาดเล็ก หนี้สินขนาดกลางและหนี้สินขนาดใหญ่สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่ง คือ การจัดการหนี้สินด้วยการจัดการรายได้ของตนเองที่ได้รับในแต่ละปีที่แต่ละครอบครัวพยายามจะประหยัดรายจ่ายด้วยการไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยแต่ก็มีรายจ่ายหลายอย่างที่จำเป็นต้องจ่ายเนื่องจากสินค้าฟุ่มเฟือยบางรายการได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตประจำวันไปแล้ว เช่น ค่าไฟฟ้า อาหาร เครื่องดื่มต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายในการลงทุนในการผลิต งานบุญประเพณีและการ

ประกันชีวิต เป็นต้น และลักษณะที่สองที่สมาชิกกลุ่มพยายามจะหารายได้มาเสริมรายได้หลักให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายประจำของครอบครัว

1.2 การจัดการหนี้สินและการจัดการเงินระดับกลุ่ม

ประสบการณ์การจัดการหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรพอเพียง ให้ความสำคัญกับการระดมทุนภายในตั้งเป็นกองทุนการเงินเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนด้านการเงินของสมาชิกพัฒนาไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยชุมชนเอง รูปธรรมกิจกรรมการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีหลายกิจกรรมที่เห็นผลได้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มออมทรัพย์วันละบาทที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนรู้การจัดการเงินของครอบครัวตนเองและมาจัดการเงินร่วมกันระดับกลุ่ม การทำกิจกรรมเป็นกลุ่มได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกโดยมีคณะกรรมการกลุ่มเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงาน ส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มบันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว นำไปสู่การลดรายจ่าย และเก็บเงินที่เป็นรายได้บางส่วนมาเก็บออมเพื่อช่วยเหลือกันและเป็นเงินสะสมของตน นอกจากนั้นกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทยังได้นำดอกผลที่ได้จากการปล่อยเงินกู้แก่สมาชิกพัฒนาเป็นสวัสดิการแก่สมาชิก ทำให้เกิดเป็นกองทุนสวัสดิการตอบแทนการทำงานของคณะกรรมการกลุ่ม กลุ่มมีนโยบายให้สมาชิกชำระเงินคืนเงินกู้โดยการชำระคืนเงินต้นเป็นรายเดือน ร้อยละ 10 ของยอดเงินกู้ทั้งหมด ซึ่งได้ช่วยทำให้สมาชิกสามารถทยอยชำระคืนเงินกู้ได้ทุกเดือนเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของครอบครัวและเสียดอกเบี้ยน้อยลง สมาชิกมีวินัยในการจัดการเงินของครอบครัวมากขึ้น

กิจกรรมกองทุนข้าวสาร ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มเกษตรพอเพียงที่ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนข้าวดีมีคุณภาพสำหรับบริโภคของสมาชิกกลุ่ม โดยกลุ่มได้นำเงินทุนจำนวนหนึ่งไปซื้อข้าวสารตามที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายแก่สมาชิกเป็นเงินเชื่อ ให้สมาชิกนำเงินมาชำระคืนเมื่อบริโภคข้าวสารหมดพร้อมกับนำข้าวสารกระสอบใหม่ไป ในปีหนึ่ง ๆ มีสมาชิกมาใช้บริการกิจกรรมนี้กว่า 100 หลังคาเรือน

นอกจากนั้น กลุ่มเกษตรพอเพียงยังได้พัฒนากระบวนการจัดการหนี้สินโดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุนการผลิต โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดต้นทุนในการผลิต ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การหมักสมุนไพรไล่แมลง และการให้ความรู้แก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง การลดรายจ่ายในครอบครัวด้วยการทำน้ายาล้าง จาน สบู่สมุนไพร น้ายาปรับผ้านุ่ม ส่งเสริมให้ครัวเรือนสมาชิกปลูกผักไว้กินเองโดยกลุ่มแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผัก กิ่งพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ปลาให้สมาชิกนำไปดำเนินการในครอบครัว เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการทำกระบวนการกลุ่ม ทำให้ชุมชนเกิดการช่วยเหลือกัน รักและสามัคคีกันมากขึ้น มองปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาร่วมของชุมชน ที่ต้องช่วยกันแก้ถ้าปล่อยให้สมาชิกแก้ปัญหาตามลำพังอาจมีผลกระทบกับชุมชนได้ เกิดความห่วงใย เอื้ออาทร แบ่งปันกันมากขึ้นและเกิดแบบอย่างของคนที่จัดการหนี้สินได้สามารถนำมาปรับใช้กับตนเองได้

2. บทเรียนการจัดการหนี้สิน

การจัดการหนี้สินของชุมชนเกษตรพอเพียงในอดีต เมื่อพิจารณาตามบริบทชุมชนแล้ว แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของระบบเครือญาติและชาติตระกูล ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเป็นชุมชนสูง พึ่งพาอาศัยกัน เช่น การเคารพผู้อาวุโส เชื่อฟังและปฏิบัติตามภูมิปัญญาผู้สูงอายุ มีการแบ่งปันอาหารการกิน ยึดถือพ่อแม่เป็นแบบอย่างการใช้ชีวิต และการช่วยงานกันในกระบวนการผลิต ด้านชีวิตครอบครัว ก็มีการวางแผนการใช้ชีวิตในครอบครัวทั้งในด้านการจัดการผลผลิต การใช้ที่ดิน มีระบบการพึ่งตนเอง เริ่มจากการดูแลบรมลูก ๆ ให้เรียนรู้เรื่องการกินอยู่อย่างประหยัด อาหารจะเน้นการกินผัก ปลา กินอยู่แบบง่าย ๆ ปลุกกินเอง มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ พ่อ แม่ ลูก เน้นการใช้แรงงานในครอบครัวเป็นสำคัญ เป็นภูมิคุ้มกันสำคัญให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็ง สามารถต่อสู้และต่อต้านกับการเกิดหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อกระแสบริโภคนิยมเกิดมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิต เปลี่ยนเป้าหมายการผลิต ได้กลายเป็นต้นเหตุสำคัญให้ค่านิยมที่ดั่งามดังกล่าวเสื่อมลง วัฒนธรรมใหม่ได้ทำลายความเข้มแข็งที่มีมาแต่เดิมของชุมชน สมาชิกในชุมชนแทบทุกครอบครัวเกิดเป็นหนี้สินด้วยสาเหตุต่าง ๆ บทเรียนการจัดการหนี้สินของชุมชนเกษตรพอเพียงแยกเป็น 2 ระดับดังนี้

2.1 บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับบุคคลและครอบครัว

บทเรียนสำคัญในระดับบุคคลที่สามารถนำไปสู่การจัดการหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการวิจัยพบว่า บุคคลที่สามารถจัดการหนี้สินได้ดีบุคคลนั้นต้องเป็นคนที่ “คิดได้ คิดตก” ว่าตนเองและครอบครัวเป็นหนี้สิน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการ “คิดได้ คิดตก” ดังกล่าว บุคคลเมื่อคิดได้แล้วจะเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง นำไปสู่การคิดค้นวิธีการต่าง ๆ เพื่อจัดการกับหนี้สินของตนเอง เช่น การประหยัดด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประหยัดน้ำ การปิดไฟ การวางแผนซื้ออาหาร การปลุกกินเอง การพึ่งแรงงานตนเอง เป็นต้น

บทเรียนสำคัญที่สามารถทำให้บุคคลหรือครอบครัวจัดการหนี้สินได้ดี คือ

1. การทำบันทึกรายรับ รายจ่ายหรือการทำบัญชีชีวิต จะทำให้คนคิดได้เรื่องการใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว
2. การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีเพื่อนร่วมกันคิด ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีเพื่อนที่กำลังเดือดร้อนเช่นเดียวกับตน
3. การได้ทบทวนตนเอง จะทำให้เกิดการตระหนักว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ไม่ควรจ่าย จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการจะดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นวงจรการเป็นหนี้สินและจะสามารถนำไปสู่การจัดการตนเองและครอบครัวได้
4. การวางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัว หันหน้าเข้าหากันเพื่อปรึกษาหารือ ฟังกันมากขึ้น รวมถึงวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบ

5. มีการเก็บออมเพิ่ม ลด-ละ-เลิก อบายมุข เช่น การเสี่ยงโชค บุหรี่ เครื่องดื่มของมึนเมาต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับระดับกลุ่ม

บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มที่สำคัญที่สามารถทำให้เกิดการจัดการหนี้สินได้ดีคือ

1. การทำปุ๋ยและยาสมุนไพร แล้วมีการให้ความรู้ที่ต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกเกิดการลดต้นทุนการผลิต
2. การมีกลุ่มออมทรัพย์วันละบาท เพื่อสร้างเงินทุนในครอบครัวในขณะเดียวกันก็มีการช่วยเหลือกัน โดยปล่อยให้สมาชิกกู้แล้วผ่อนชำระคืนทั้งต้นและดอกเบี้ยทุกเดือน ทำให้สมาชิกเกิดการลดหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกสามารถที่จะกู้เงินไปใช้หมุนเวียนในครอบครัวได้อีก กลุ่มมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้สามารถช่วยเหลือสมาชิกมากขึ้น เช่น การพัฒนาระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บตาย มีกองทุนข้าวสารให้สมาชิกได้ยืมในช่วงที่ขาดส่น สนับสนุนการศึกษาให้บุตรหลานสมาชิกเพื่อลดภาระของพ่อแม่ กิจกรรมเหล่านี้เป็นบทเรียนสำคัญที่จะนำไปสู่การหนุนเสริมสมาชิกให้เกิดกำลังใจที่จะลดหนี้สินของครอบครัวตนเองได้
3. การมีกิจกรรมเสริมเพื่อให้สมาชิกลดรายจ่ายในครัวเรือนร่วมกัน เช่น การฝึกทำน้ายาล้างจาน สบู่ น้ายาปรับผ้านุ่ม ทำให้สมาชิกสามารถลดรายจ่ายได้ รวมทั้งการขยายผลไปยังชุมชนข้างเคียงด้วย
4. การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารเคมี โดยกลุ่มได้เชิญวิทยากรมาฝึกอบรมและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ผัก กิ่งพันธุ์ไม้ผล พันธุ์ปลา ให้สมาชิกได้นำไปดำเนินการในครอบครัว

การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเกษตรพอเพียงเพื่อหนุนเสริมให้สมาชิกกลุ่มจัดการหนี้สินของครอบครัวตนเอง ได้ก่อให้เกิดผลที่สำคัญตามมาหลายเรื่อง เช่น

1. ชุมชนมีความรัก ความสามัคคีกันมากขึ้น สมาชิกมองปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันแก้ไข
2. สมาชิกมีความห่วงใย เอื้ออาทรกัน สามารถว่ากล่าวตักเตือนกันได้
3. ได้เห็นแบบอย่างของคนที่จัดการหนี้สิน ได้นำมาปรับใช้กับตนเอง

เงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรพอเพียง

เงื่อนไขปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน คือ ครอบครัวผู้ที่เป็นหนี้สิน ซึ่งมีบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดการหนี้สินที่เกิดขึ้น ดังนั้นถ้าจะบริหารจัดการหนี้สินเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องรับรู้สถานการณ์หนี้สินร่วมกัน มีการพูดคุยกัน มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินร่วมกัน ใช้เงินกระเป๋าเดียวกัน ถ้าเป็นครอบครัวที่อบอุ่น

สมาชิกในครอบครัวมีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบชัดเจน ก็จะทำให้การจัดการหนี้สินเป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร พอเพียงมีดังนี้

1. เงื่อนไขระดับครอบครัว

ครอบครัว ถือว่าเป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยสำคัญ จากการวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มเกษตรกร พอเพียงเริ่มเป็นหนี้สินเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้ว ดังนั้นการจัดการหนี้สินจึงจำเป็นที่จะต้องเริ่มที่ การบริหารจัดการครอบครัวให้เอื้อต่อการแก้ปัญหาซึ่งอาจจะเริ่มด้วยการพัฒนาวิสัยทัศน์มองต่อคำว่า หนี้สิน ให้แก่สมาชิกในครอบครัวให้เกิดความเข้าใจเหมือนกันว่าหนี้สินคือปัญหาที่คุกคาม ความสุขของครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องเข้าใจถึงสถานการณ์หนี้สินเป็นปัญหาที่ต้องจัดการ แก้ไขเอง ไม่ใช้การขอความช่วยเหลือช่วยเหลือจากภายนอก

การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ดันทุนการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี ฯลฯ พบว่ามีผลต่อการจัดการหนี้หรือลดหนี้สินของครอบครัว ดังนั้นครอบครัวต้องเรียนรู้วิทยาการเพื่อนำมาปรับใช้ทดแทนสารเคมีหรือปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนในการผลิต ถ้ายังพึ่งพาปัจจัย ภายนอกอย่างเดียวก็เป็นเรื่องยากที่จะทำให้สามารถจัดการหนี้สินของครอบครัวได้เมื่อราคาปัจจัย การผลิตมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ราคาผลผลิตมีความไม่แน่นอน

การขาดการวางแผน การรู้ไม่เท่าทันสถานการณ์ การบริหารจัดการเงินภายในครอบครัว ก็เป็นอีกเงื่อนไขปัจจัยที่สำคัญ จากการวิจัยพบว่า ถ้าครอบครัวมีการจดบันทึกรายรับ รายจ่าย จะทำให้เห็นข้อมูลรายรับ รายจ่ายของครอบครัว ทำให้การตัดสินใจที่จะใช้จ่ายเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เกิดการคิดวิเคราะห์ก่อนจะจ่ายเงินออกไปหรือมีการจัดการให้เป็นระบบ มากขึ้น รวมทั้งคิดค้นหาวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดหนี้เพิ่ม

2. เงื่อนไขปัจจัยระดับกลุ่มและชุมชน

กระบวนการกลุ่มเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการจัดการหนี้สินของสมาชิก เนื่องจากการได้ทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการหนุนเสริมความรู้ ให้แก่กัน กระบวนการกลุ่มได้ทำให้สมาชิกเกิดเรียนรู้ข้อมูลตนเอง การทบทวนสถานการณ์ใน ครอบครัว เพื่อให้เห็นสาเหตุสำคัญของการเกิดหนี้สิน การเรียนรู้ประสบการณ์และบทเรียนจาก สมาชิกคนอื่นที่มีประสบการณ์ในการจัดการตนเองให้แก่ปัญหานี้สินได้และมีวิธีการป้องกันไม่เกิด หนี้สินใหม่ขึ้น

การติดตามให้กำลังใจสมาชิกที่ดำเนินการโดยกลุ่มก็ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นการเข้าถึง ครอบครัวสมาชิกด้วยความจริงใจ มีอะไรแบ่งปันกัน เหมือนเป็นปัญหาร่วมในชุมชน สมาชิกมีความ เข้าใจและเกิดกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาในครอบครัวที่ต่อเนื่อง รวมถึงกิจกรรมกลุ่มที่ดำเนินการเพื่อ

หนุนเสริมสภาพคล่องเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของสมาชิก เช่น การทำกิจกรรมไปหนุนเสริมกระบวนการผลิตและรายจ่ายของครอบครัว เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ สารไล่แมลง ฮอร์โมนบำรุงพืช ฯลฯ แล้วให้สมาชิกไปทดลองใช้ในครอบครัว การหนุนเสริมการสร้างทุนและสวัสดิการครอบครัว ให้เรียนรู้เรื่องการออมโดยให้สมาชิกออมทรัพย์อย่างน้อยวันละบาท การสร้างกองทุนสวัสดิการเสียชีวิตปีละ 300 บาทต่อคน การยืมข้าวสารไปกินก่อน การช่วยเหลือโดยให้ยืมเงินกลุ่มออมทรัพย์ไปใช้ยามขัดสน แล้วทยอยส่งต้นและดอกเบี้ยยืมทุกเดือนภายใน 10 เดือน เป็นการช่วยเหลือกันโดยการให้ออกาสแก่สมาชิก และพยายามไม่ให้สมาชิกเกิดหนี้สินเพิ่ม

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยให้สมาชิกเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดการตนเองและลด ปลดหนี้สินได้ในอนาคต แต่ก็มีสมาชิกกลุ่มอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นความสำคัญและไม่ได้เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา ไม่เกิดเห็นความเปลี่ยนแปลงในตนเองและครอบครัว เช่น นางบุญลือ ขาวพันธุ์ นายเสมอ ปันทอง นายสุธรรม ปันทอง เนื่องจากยังไม่กลัวหนี้ ไม่เปลี่ยนวิธีคิดในการจัดการตนเอง ไม่ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่จะนำมาปรับใช้กับชีวิตตนเอง

รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับครอบครัวและกลุ่ม

1. แนวทางการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมแต่ละประเภท

จากการวิจัย ทำให้ค้นพบแนวทางในการจัดการหนี้สิน แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแนวทางที่มีความคล้ายคลึงกันแต่ความเป็นไปได้ในการจัดการหนี้สินแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ

1.1 แนวทางการจัดการหนี้สินขนาดเล็ก

สมาชิกที่มีหนี้สินขนาดเล็ก ซึ่งเป็นกลุ่มสมาชิกที่ค่อนข้างจะมีความรู้เท่าทันและเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการตนเอง สมาชิกกลุ่มนี้จะตระหนักอยู่เสมอที่จะไม่ให้หนี้สินที่มีอยู่เพิ่มขึ้น ต้องกินอยู่อย่างประหยัด ทหารายได้มาเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ของครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ ทำงานด้วยตัวเอง ไม่จ้างแรงงาน ลดต้นทุนการผลิตด้วยการใช้สารสมุนไพรไล่แมลง ใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง ปลูกผักกินเองและขายเพื่อเป็นรายได้เสริม ลดรายจ่ายทุกชนิด

นอกจากนั้นสมาชิกกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับการออมทรัพย์ การสะสมเงินจำนวนน้อยเพื่อเป็นเงินก้อนใหญ่ ซึ่งก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ครอบครัวมีเงินสะสมเพื่อใช้จ่ายหรือชำระหนี้สินเพิ่มได้และเป็นการสร้างวัฒนธรรมการจัดการเงินที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัวด้วย

การทำบัญชีครัวเรือนที่ต่อเนื่อง ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สมาชิกกลุ่มนี้ถือปฏิบัติมาตลอดเพื่อติดตามการใช้จ่ายเงินของครอบครัวตนเอง

กลุ่มหรือองค์กรที่มีในชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างอาชีพเสริมรายได้ให้สมาชิกได้ทำร่วมกัน พัฒนาระบบการบริหารจัดการด้านการตลาดและเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น

ด้านการชำระคืนหนี้สิน สมาชิกต้องนำเงินไปจัดการกับหนี้สินที่มีดอกเบี่ยสูงก่อนเพื่อจะช่วยลดการเพิ่มเงินต้น

การดูแลสุขภาพตนเองก็เป็นแนวทางสำคัญที่จะป้องกันการเพิ่มหนี้สิน ป้องกันการเจ็บป่วยเนื่องจากการเจ็บป่วยจะทำให้ครอบครัวมีรายจ่ายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

1.2 แนวทางการจัดการหนี้สินขนาดกลาง

การจัดการหนี้สินขนาดกลาง ซึ่งเป็นขนาดหนี้สินที่มีสมาชิกวิจัยส่วนใหญากำลังประสบปัญหาเป็นจำนวนมาก สมาชิกที่เป็นหนี้สินต้องทำกิจกรรมที่หลากหลายจึงจะสามารถจัดการกับหนี้สินที่เป็นอยู่ได้ เช่น การทำงานเพื่อสร้างรายได้เสริม การลดต้นทุนในการผลิตโดยใช้สารสมุนไพร ใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปลุกผักกิน เพิ่มจำนวนเงินออมทรัพย์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกคนอื่นมากขึ้นและทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น

นอกจากนั้นสมาชิกที่มีหนี้สินขนาดกลาง ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองในการทำมาหากิน เรียนรู้วิธีการจัดการเงินของตนเองและครอบครัวให้ชัดเจน ไม่เพิ่มหนี้สิน ลดการจ่ายใช้หนี้ครัวเรือน

1.3 แนวทางการจัดการหนี้สินขนาดใหญ่ เป็นหนี้สินที่เกินกำลังที่ครอบครัวจะสามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกที่เป็นหนี้สินก็จำเป็นที่จะต้องนำแนวทางการจัดการหนี้สินระดับต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วมาประยุกต์ใช้กับตนเองและครอบครัว ขณะเดียวกันก็ต้องหามาตรการอื่นที่มีประสิทธิภาพกว่ามาดำเนินการเพื่อจัดการกับหนี้สินที่เกิดขึ้น เช่น การหาแหล่งเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อกู้มาหมุนเวียนชำระคืนเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงที่กำลังประสบอยู่ ในครอบครัวก็ต้องลดรายจ่าย เช่น การปลูกข้าวไว้บริโภคเองเพื่อจะได้ไม่ต้องซื้อข้าวสาร ลดต้นทุนการผลิต ไม่จ้างแรงงาน ประหยัดเรื่องการกินการอยู่ และเพิ่มเงินออมสะสม ปรึกษารือกับสมาชิกในครอบครัวให้ชัดเจนเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการใช้จ่ายในครอบครัวและการจัดการหนี้สินร่วมกัน

แนวทางการจัดการหนี้สินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว มีแนวทางหลักในการจัดการหนี้สิน คือ การวางแผนการใช้จ่ายเงินของครอบครัวให้สมดุล วางแผนการผลิต การลงทุนการผลิตให้มีต้นทุนต่ำ เรียนรู้วิธีการผลิตที่ถูกต้อง ไม่สร้างหนี้สินเพิ่ม เก็บออมเงินเพื่อเป็นหลักประกันของครอบครัวในอนาคต ปลูกผัก ไม้ผล เลี้ยงปลาสร้างเป็นแหล่งอาหารในครอบครัวตนเองเพื่อลดรายจ่ายด้านอาหาร ลดละเลิกอบายมุขทุกชนิด ทำบัญชีฟาร์มเพื่อให้เห็นต้นทุนการผลิต บันทึกรายรับ รายจ่ายของครอบครัว วิเคราะห์ให้เห็นสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็น นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในครอบครัวและในกลุ่ม ที่สำคัญคือต้องดูแลสุขภาพให้ดีไม่ให้เจ็บป่วย มีกิจกรรมออกกำลังกายสม่ำเสมอ กินอาหารปลอดภัยจากสารพิษ พูดคุยกันในครอบครัวให้เข้าใจให้ทุกคนเห็นและเข้าใจปัญหาร่วมกัน ร่วมกันสร้างกองทุนปลดหนี้ และหาทุนที่มีดอกเบี่ยถูกหรือไม่มีดอกเบี่ยจาก

ภายนอกมีระยะเวลาการชำระคืนที่ยาวนานอย่างน้อย 3 ปี เพื่อกู้ยืมมาชำระคืนหนี้สินที่มีดอกเบี้ยแพง มาหนุนเสริมเพื่อสร้างโอกาสให้สมาชิกในการจัดการหนี้สินที่เกิดขึ้น

2. รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมของครอบครัวและกลุ่ม

2.1 รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมระดับครอบครัว มีดังนี้

2.1.1 สนับสนุนและพัฒนาให้สมาชิกวิจัยเกิดการลดรายจ่ายในครัวเรือนและสามารถพึ่งตนเองได้ด้านอาหาร เช่น การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงปลาเพื่อเป็นอาหาร

2.1.2 ส่งเสริมการทำอาชีพเสริมรายได้แก่สมาชิกกลุ่ม เช่น การแปรรูปผลผลิตที่มีในชุมชนหรือการทำอาชีพเสริมรายได้ตามความสามารถของสมาชิกแต่ละคน

2.1.3 เสริมสร้างสุขภาพให้แก่สมาชิกวิจัยเพื่อป้องกันโรคไม่ให้เจ็บป่วย

2.1.4 สนับสนุนให้เกิดการออมทรัพย์เพื่อสร้างหลักประกันให้ครอบครัวและพัฒนาระบบสวัสดิการในชุมชน

2.1.5 ส่งเสริมและพัฒนาเทคนิคเกษตรเพื่อลดต้นทุนในการผลิต

2.1.6 ส่งเสริมให้มีการจัดบันทึกรายรับ-รายจ่ายของครอบครัวและการบันทึกบัญชีการลงทุน

2.1.7 ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้สมุนไพรจำหน่ายเป็นรายได้และเป็นยาสมุนไพรของการแพทย์แผนไทยรักษาสุขภาพเบื้องต้นแก่สมาชิกในชุมชน

2.1.8 พัฒนาให้เกิดวัฒนธรรมอันดีงามในด้านการพูดคุยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับประทานอาหารร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเพื่อรับทราบสถานการณ์ปัญหาของครอบครัวและสร้างครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็งต่อไป

2.2 รูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมระดับกลุ่ม

2.2.1 ย้ายหนี้ในระบบ มาเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์โดยมีเงื่อนไข ต้องมีการออมทรัพย์เพิ่มเพื่อการชำระหนี้และส่งคืนตามความเหมาะสมกับอาชีพ เช่น ฤดูกาลผลิต สมาชิกต้องให้สัจจะกลับกลุ่มที่จะไม่กลับไปก่อหนี้สินใหม่และแบ่งเวลาเข้าประชุมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

2.2.2 อบรมการแปรรูป ผัก ผลไม้ สมุนไพรตามฤดูกาลเพื่อทดแทนเครื่องดื่ม หรือน้ำอัดลม เช่น น้ำฝรั่ง น้ำใบเตย น้ำกระเจี๊ยบ น้ำมะตูม น้ำดอกอัญชัน น้ำตะไคร้ ฯลฯ

2.2.3 รณรงค์การปลูกสมุนไพรที่จำเป็นในครัวเรือนเพื่อรักษาตนเองเบื้องต้น

2.2.4 สำรวจเพื่อทำฐานข้อมูลความสามารถพิเศษ ความถนัดของสมาชิกกลุ่ม เพื่อพัฒนาเป็นอาชีพเสริมรายได้ของสมาชิกกลุ่ม

2.2.5 แลกเปลี่ยนความคิดและติดตามหนุนเสริมกำลังใจอย่างต่อเนื่องแก่สมาชิก เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนารูปแบบการจัดการระบบการเงินที่เหมาะสมกับครอบครัว

สรุป ผลการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งตอบคำถามหลักในเรื่อง รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน โดยมีคำถามย่อยเพื่อให้ตอบคำถามวิจัยชัดเจนมากขึ้น คือ สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง ประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภท สาเหตุการเกิดหนี้สินแต่ละประเภท บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง หนี้สินแต่ละประเภทกับการจัดการของสมาชิกกลุ่ม บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัว เงื่อนไขปัจจัยทั้งในครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน และรูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของครอบครัวและกลุ่ม

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนเกษตรกรพอเพียง ตำบลเขาดิน เดิมเป็นชุมชนที่ไม่มีหนี้สิน เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีอย่างหลากหลายและพึ่งพาอาศัยกันด้วยมีสังคมเครือญาติที่ผูกพันกันมาเป็นเวลานาน สมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงเริ่มเกิดหนี้สินและขยายความรุนแรงมากขึ้นหลังจากที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวแบบพืชไร่ขนาดเล็กที่ปลูกพืชไร่หลายชนิดทั้ง ยาสูบ มันสำปะหลัง ข้าวโพดและข้าว มาเป็นเกษตรเชิงเดี่ยวแบบไร่ขนาดใหญ่อย่างเดี่ยวคือ ไร่อ้อย ที่ผลิตเพื่อขายส่งผลผลิตเข้าโรงงานน้ำตาล แต่จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็ยังมีสมาชิกในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่สามารถปรับตัวได้ดีในด้านรายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัวจนสามารถป้องกันตนเองไม่ให้เกิดหนี้สินได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนวัยสูงอายุ แต่อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นผู้มีหนี้สินซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) หนี้สินขนาดเล็กที่สมาชิกเป็นหนี้สินอยู่ระหว่าง 1 – 55,000 บาท มีจำนวน 7 ครอบครัวของสมาชิกที่เข้าร่วมวิจัย 2) หนี้สินขนาดกลาง คือ หนี้สินขนาดที่สมาชิกเป็นหนี้สินตั้งแต่ 55,001 – 200,000 บาท มีทั้งสิ้น 8 ครอบครัวของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและ 3) หนี้สินขนาดใหญ่ คือหนี้สินที่สมาชิกเป็นอยู่ตั้งแต่ 200,000 บาทขึ้นไป ซึ่งมีอยู่ 1 ครอบครัว

สาเหตุของการเกิดหนี้สินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวไม่มีความแตกต่างกันมากนักเนื่องจากส่วนใหญ่เกิดจากการกู้ยืมมาเพื่อลงทุนในการผลิต การใช้จ่ายในครอบครัวกู้มาเพื่อหมุนเวียนชำระคืนหนี้สิน และเป็นค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเล่าเรียน ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งคือ หนี้สินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวเป็นหนี้สินทั้งจากแหล่งเงินกู้หนี้ยืมสินในระบบและในระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ความต้องการใช้จ่ายเงินและความเดือดร้อนด้านการเงินของสมาชิกกลุ่มที่เป็นหนี้สินที่ดินร่นกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาจัดการกับหนี้สินค้างชำระที่ครอบครัวตนเองกำลังเผชิญอยู่อย่างมาก

ประสบการณ์การจัดการหนี้สิน สมาชิกที่เป็นหนี้สินทุกประเภทมีประสบการณ์การจัดการหนี้สิน 2 ระดับ คือ การจัดการหนี้สินด้วยตนเองระดับครอบครัว เช่น การประหยัดด้วยการทำเอง ปลูกเอง การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครอบครัว การทำอาชีพเสริมรายได้และอีกระดับคือ การจัดการปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่มโดยมีกลุ่มเกษตรพอเพียงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน เช่น การทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนในการผลิต การออมทรัพย์เพื่อพัฒนาวิสัยในการจัดการการเงินของครอบครัว การพัฒนาระบบสวัสดิการของกลุ่มให้เกิดขึ้นเพื่อลดภาระของครอบครัว เช่น กองทุนข้าวสาร สวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นต้น ส่วนบทเรียนที่ค้นพบจากการจัดการหนี้สินพบว่า ในระดับครอบครัวการทำบันทึกรายรับ รายจ่ายหรือการทำบัญชีชีวิต เป็นเครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดการเงินของครอบครัวที่ดี ผลการบันทึกรายจ่ายได้ทำให้เกิดการทบทวนตนเอง การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงิน รู้จักการเก็บออม และที่สำคัญคือการได้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนอื่นโดยเฉพาะบุคคลที่กำลังประสบปัญหาหนี้สินเหมือนกันจะทำให้เกิดกำลังใจในการที่จะแก้ปัญหาคิดดียิ่งขึ้น ส่วนบทเรียนการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มนั้น กลุ่มจะทำบทบาทด้านการหนุนเสริมกำลังใจ และเป็นกลไกหรือเวทีให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวสมาชิกอีกชั้นหนึ่ง เช่น กิจกรรมการลดต้นทุนการผลิต การลดรายจ่ายในครอบครัว การออมเงินและเป็นแหล่งเงินกู้ใหม่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน กิจกรรมด้านสวัสดิการ เป็นต้น

ด้านปัจจัยเงื่อนไขในการจัดการหนี้สิน จากการวิจัยพบว่า ครอบครัวเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่สามารถสนับสนุนหรือทำให้เกิดหนี้สินเพิ่มมากขึ้นและอีกปัจจัยหนึ่งคือกระบวนการกลุ่มที่จะสามารถหนุนเสริมและเป็นกำลังใจให้การจัดการหนี้สินเกิดขึ้นหรือลดลงได้ ส่วนรูปแบบในการจัดการหนี้สินพบว่า เน้นรูปแบบในการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวโดยสนับสนุนให้สมาชิกลดรายจ่าย มีอาชีพเสริมรายได้ เสริมสร้างสุขภาพเพื่อป้องกันไม่ให้เจ็บป่วย การบันทึกรายรับรายจ่าย การเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความอบอุ่นมากขึ้น และอีกรูปแบบหนึ่งคือ รูปแบบการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มที่จำเป็นต้องดำเนินการเพื่อย้ายหนี้สินของสมาชิกที่เป็นหนี้สินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงให้สมาชิกมาเป็นหนี้สินกลุ่มออมทรัพย์แทน การพัฒนาอาชีพเสริมด้วยการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกได้รู้จักและใช้สมุนไพรเบื้องต้นเพื่อรักษาตนเองยามเจ็บป่วย กระบวนการเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญให้สมาชิกกลุ่มเกิดการเรียนรู้เพื่อจัดการหนี้สินของตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 5

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี ขอสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

สรุปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์และสาเหตุที่มาของหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน 2) เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน ในการจัดการหนี้สินระดับครอบครัวและชุมชน 3) เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัย ที่มีผลต่อการจัดการหนี้สินของกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน 4) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน

1. คำถามการวิจัย

การวิจัยมีคำถามหลักคือ รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน โดยมีคำถามย่อยเพื่อให้ตอบคำถามวิจัยชัดเจนมากขึ้น คือ สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง ประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภท สาเหตุการเกิดหนี้สินแต่ละประเภท บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง หนี้สินแต่ละประเภทกับการจัดการของสมาชิกกลุ่ม บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัว เงื่อนไขปัจจัยทั้งในครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน และรูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของครอบครัวและกลุ่ม

2. กระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญคือ ทีมวิจัยจำนวน 6 คน สมาชิกวิจัยจำนวน 16 คน รวม 22 คน พี่เลี้ยงโครงการ 1 คน ที่ปรึกษาโครงการ 3 คน และผู้ประสานงานเครือข่ายการวิจัยหนี้สินระดับภาค 1 คน

กระบวนการวิจัยของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี นั้นมีความสำคัญทุกขั้นตอน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ นำไปสู่การตอบโจทย์วิจัยและตอบตัวเองของคนในชุมชน จากกระบวนการ สรุปได้ดังนี้

2.1 การสร้างความเข้าใจกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แก่พี่เลี้ยงโครงการ ทีมวิจัยและสมาชิกวิจัย กระบวนการวิจัยที่ใช้ เช่น การฝึกอบรมพี่เลี้ยงทำความเข้าใจแนวคิดการวิจัยร่วมกัน ระดับภาคกลาง การฝึกอบรมทีมวิจัยทำความเข้าใจแนวคิดการวิจัยร่วมกันระดับภาคกลาง การประชุมทีมวิจัยในพื้นที่ การประชุมทำความเข้าใจแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและตัวโครงการ กระบวนการนี้นับได้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญ เพราะว่าเป็นการเริ่มต้นก้าวแรกของนักวิจัยที่จะต้องมีความชัดเจนในแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.2 การประชุมทีมวิจัย เป็นกิจกรรมที่สำคัญโดยใช้กระบวนการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในทีมวิจัยเองเป็นระยะ การวางแผนงานต่อไป รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมมุมมองแก่กันภายในทีมวิจัย ทบทวน ประเมินความเข้าใจแต่ละกิจกรรมร่วมกัน การเสริมสร้างกำลังใจแก่กันภายในทีม การเชิญทีมสนับสนุนภายนอก เช่น ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานโครงการวิจัย ผู้ประสานงานเครือข่ายวิจัยในพื้นที่ มาช่วยเพิ่มมุมมองในประเด็นที่สำคัญต่อการวิจัย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญให้เกิดการสร้างคามเข้มแข็งในทีม

2.3 การศึกษาอดีตและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกวิจัยคนในชุมชน ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการ ได้มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ให้ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบกับครอบครัวและชุมชน

2.4 การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสถานการณ์หนี้สินสมาชิกวิจัย ทีมวิจัยต้องมีความชัดเจนต่อโจทย์วิจัยที่ต้องการคำตอบอะไร ถ้าไม่ชัดเจนจะทำให้ต้องกลับมาทบทวนหรือเก็บข้อมูลซ้ำ หรือถ้าทีมวิจัยไม่ได้ออกแบบเครื่องมือเองจะทำให้ไม่ได้ข้อมูลมากพอและขาดรายละเอียดที่จะวิเคราะห์เชื่อมโยง ซึ่งการออกแบบเครื่องมือควรทำให้ต่อเนื่องไม่ทิ้งช่วงนานเกินไปจะทำให้ทีมวิจัยลืมน และต้องมาทบทวนกันใหม่

2.5 การรวบรวมข้อมูลสถานการณ์หนี้สิน บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของสมาชิก เป็นกระบวนการที่ยากสำหรับทีมวิจัยและพี่เลี้ยงเพราะในช่วงแรกยังไม่ค่อยเข้าใจกระบวนการรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยมีคนเขียนหนังสือคลองเพียง 3 คน ต้องใช้การแบ่งเป็นทีมและแบ่งตามเส้นทางที่ทีมวิจัยสะดวก แต่พบว่าทีมวิจัยยังเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่สมบูรณ์ ต้องมีการเก็บซ้ำ หลายครั้งจนเป็นที่เข้าใจและได้ข้อมูลพอที่จะนำไปวิเคราะห์ได้ ซึ่งได้ใช้การหลายวิธีคือ การใช้แบบสอบถามรายครอบครัว การสัมภาษณ์รายครอบครัวแต่สมาชิกวิจัยร่วมเรียนรู้ด้วย เรียกว่า การรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม เพราะว่าทุกคนได้เรียนรู้สถานการณ์สมาชิกด้วยกัน ทำให้เกิดความเข้าใจกันและมองเห็นว่าหนี้สินเป็นปัญหาส่วนรวมที่ชุมชนต้องร่วมกันแก้หลายวิธี

2.6 การนำเสนอข้อมูลและสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับต่างๆ ทำให้สมาชิกวิจัย ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการได้ฝึกการใช้ข้อมูลทำให้เห็นประเด็นสถานการณ์หนี้สินสาเหตุ ประเภทหนี้สิน บทเรียนการจัดการของแต่ละครอบครัว เกิดการประมวลผลภาพรวม ซึ่งต้องทำกิจกรรมนี้หลายครั้ง เช่น ระดับครอบครัว ระดับกลุ่ม และระดับโครงการ จะทำให้สมาชิกเข้าใจและเห็นช่วงทางในการจัดการหนี้สินตนเอง

2.7 การทบทวนบทเรียนประสบการณ์ระดับกลุ่ม การจัดการหนี้สินกลุ่มเกษตรกรพอเพียง ตำบลเขาตินนั้นมีประสบการณ์ในการจัดการหนี้สินของสมาชิกมาแล้วแต่ยังไม่ได้มีการทบทวนบทเรียน เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพลดต้นทุนการผลิต การลดรายจ่ายในครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำบัญชีรับจ่ายครอบครัว เป็นต้น และกลุ่มออมทรัพย์วันละบาทเกษตรกรพอเพียง ตำบลเขาติน ทำให้เหมือนกับต่างคนต่างทำแยกส่วนกัน ผลของกระบวนการนี้ทำให้สมาชิกกลุ่มคณะกรรมการ และสมาชิกวิจัยได้เข้าใจกระบวนการที่ทำของกลุ่มนั้นมีทิศทางในการที่ต้องการให้สมาชิกเกิดการจัดการตนเอง ปรับเปลี่ยนวิถีคิดไปสู่การพึ่งตนเองให้มากขึ้นและพึ่งกันเองในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น

2.8 การติดตามเสริมกำลังใจในระดับครอบครัวสมาชิก กระบวนการนี้ทำให้สมาชิกและทีมวิจัยได้เข้าใจกัน รวมทั้งครอบครัวสมาชิกเกิดความเข้าใจการวิจัยหนี้สิน ใช้วิธีลงไปคุยกับสมาชิกโดยตรงต่อเนื่อง การหนุนเสริมสิ่งที่ขาด เช่น พันธุ์ไม้ เมล็ดพันธุ์ผัก หลักการปลูกผักแบบง่าย การใช้ปุ๋ยชีวภาพลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

2.9 การหนุนเสริมทีมสนับสนุน จากโครงการสังเคราะห์บทเรียนการจัดการหนี้สินระดับภาคกลาง และศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกระบวนการที่จำเป็นและสำคัญมาก เพราะมีพี่เลี้ยงที่ต่อเนื่องทำให้โครงการวิจัยหนี้สินนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากการหนุนเสริมความรู้การวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับภาค การศึกษาดูงานที่นำมาใช้กับโครงการวิจัย ได้เรียนรู้จากเพื่อนที่เคยทำวิจัยมาแล้วในพื้นที่อื่น การหนุนเสริมกำลังใจให้ทีมวิจัยมีพลังในการดำเนินโครงการต่อเพราะได้เรียนรู้กับเพื่อนที่ต้องการแก้ปัญหาเหมือนกัน

3. ผลการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาติน เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งตอบคำถามหลักในเรื่อง รูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนที่เหมาะสมกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาติน โดยมีคำถามย่อยเพื่อให้ตอบคำถามวิจัยชัดเจนมากขึ้น คือ สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของหนี้สินของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง ประเภทหนี้สิน ปริมาณหนี้สินและเงื่อนไขการชำระหนี้แต่ละประเภท สาเหตุการเกิดหนี้สินแต่ละประเภท บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรพอเพียง หนี้สินแต่ละประเภทกับการจัดการของสมาชิกกลุ่ม บทเรียนการจัดการหนี้สินและการจัดการเงินของครอบครัว เงื่อนไขปัจจัยทั้งในครอบครัวและกลุ่มที่มีผลต่อการจัดการหนี้สิน และรูปแบบการจัดการหนี้สินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของครอบครัวและกลุ่ม

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนเกษตรกรพอเพียง ตำบลเขาติน เดิมเป็นชุมชนที่ไม่มีหนี้สิน เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีอย่างหลากหลายและพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีสังคมเครือญาติที่ผูกพันกันมาเป็นเวลานาน สมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงเริ่มเกิดหนี้สินและขยายความรุนแรงมากขึ้นหลังจากที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

แบบพืชไร่ขนาดเล็กที่ปลูกพืชไร่หลายชนิดทั้ง ยาสูบ มันสำปะหลัง ข้าวโพดและข้าว มาเป็นเกษตรเชิงเดี่ยวแบบไร่ขนาดใหญ่อย่างเดียวคือ ไร่อ้อย ที่ผลิตเพื่อขายส่งผลผลิตเข้าโรงงานอุตสาหกรรม ชาวบ้านเรียกว่าโรงงานน้ำตาลสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็ยังมีสมาชิกในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่สามารถปรับตัวได้ดีในด้านรายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัวจนสามารถป้องกันตนเองไม่ให้เกิดหนี้สินได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนวัยสูงอายุ และผู้ที่ไม่ได้แต่งงาน แต่อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำอาชีพเกษตรกรเป็นผู้มีหนี้สินซึ่งสามารถแยกออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) ไม่มีหนี้สิน คือเคยมีหนี้แล้วจัดการจนหมดหนี้และผู้ที่ไม่เคยมีหนี้เลย 2) หนี้สินขนาดเล็กที่สมาชิกเป็นหนี้สินอยู่ระหว่าง 1 – 55,000 บาท มีจำนวน 7 ครอบครัวของสมาชิกที่เข้าร่วมวิจัย 3) หนี้สินขนาดกลาง คือ หนี้สินขนาดที่สมาชิกเป็นหนี้สินตั้งแต่ 55,001 – 200,000 บาท มีทั้งสิ้น 8 ครอบครัวของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการวิจัยและ 4) หนี้สินขนาดใหญ่ คือ หนี้สินที่สมาชิกเป็นอยู่ตั้งแต่ 200,001 บาทขึ้นไป ซึ่งมีอยู่ 1 ครอบครัว

สาเหตุของการเกิดหนี้สินทุกประเภทดังกล่าวไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่กู้ยืมมาเพื่อลงทุนในการผลิต การใช้จ่ายในครอบครัว กู้มาเพื่อหมุนเวียนชำระคืนหนี้สิน และเป็นค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเล่าเรียน ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งคือ หนี้สินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวเป็นหนี้สินทั้งจากแหล่งเงินกู้หนี้ในระบบและในระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ความต้องการใช้จ่ายเงินและความเดือดร้อนด้านการเงินของสมาชิกกลุ่มที่เป็นหนี้สินที่ด้นรณกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาจัดการกับหนี้สินค้างชำระที่ครอบครัวตนเองกำลังเผชิญอยู่อย่างมาก

ประสบการณ์การจัดการหนี้สิน สมาชิกที่เป็นหนี้สินทุกประเภทมีประสบการณ์การจัดการหนี้สิน 2 ระดับ คือ การจัดการหนี้สินด้วยตนเองระดับครอบครัว เช่น การประหยัดด้วยการทำเอง ปลูกผักเอง การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครอบครัว การทำอาชีพเสริมรายได้และอีกระดับคือ การจัดการปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่มโดยมีกลุ่มเกษตรกรพอเพียงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน เช่น การทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนในการผลิต การออมทรัพย์เพื่อพัฒนาวิสัยในการจัดการการเงินของครอบครัว การพัฒนาระบบสวัสดิการของกลุ่มให้เกิดขึ้นเพื่อลดภาระของครอบครัว เช่น กองทุนข้าวสาร สวัสดิการสมาชิกและผู้สูงอายุ เป็นต้น ส่วนบทเรียนที่ค้นพบจากการจัดการหนี้สินพบว่า ในระดับครอบครัวการทํานานที่กรายรับ รายจ่ายหรือการทํานานชีวิต เป็นเครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดการเงินของครอบครัวที่ดี ผลการทํานานที่กรายจ่ายได้ทำให้เกิดการทบทวนตนเอง การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงิน รู้จักการเก็บออม และที่สำคัญคือ การได้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนอื่นโดยเฉพาะบุคคลที่กำลังประสบปัญหาหนี้สินเหมือนกันจะทำให้เกิดกำลังใจในการที่จะแก้ปัญหาได้ดียิ่งขึ้น ส่วนบทเรียนการจัดการหนี้สินระดับกลุ่มนั้น กลุ่มจะทำบทบาทด้านการหนุนเสริมกำลังใจ และเป็นกลไกหรือเวทีให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัวสมาชิกอีกชั้นหนึ่ง เช่น กิจกรรมการลดต้นทุนการผลิต การลดรายจ่ายในครอบครัว การออมเงินและเป็นแหล่งเงินกู้ใหม่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน กิจกรรมด้านสวัสดิการ เป็นต้น

ด้านปัจจัยเงื่อนไขในการจัดการหนี้สิน จากการวิจัยพบว่า สมาชิกครอบครัวเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่สามารถสนับสนุนหรือทำให้เกิดหนี้สินเพิ่มมากขึ้นและอีกปัจจัยหนึ่งคือกระบวนการกลุ่มที่จะสามารถหนุนเสริมและเป็นกำลังใจให้การจัดการหนี้สินเกิดขึ้นหรือลดลงได้ ส่วนรูปแบบในการจัดการหนี้สินพบว่า เน้นรูปแบบในการจัดการหนี้ในระดับครอบครัวโดยสนับสนุนให้สมาชิกลดรายจ่าย มีอาชีพเสริมรายได้ เสริมสร้างสุขภาพเพื่อป้องกันไม่ให้เจ็บป่วย การบันทึกรายรับรายจ่าย การเสริมสร้างครอบครัวให้เกิดความอบอุ่นมากขึ้น และอีกรูปแบบหนึ่งคือ รูปแบบการจัดการหนี้ในระดับกลุ่มที่จำเป็นต้องดำเนินการเพื่อย้ายหนี้สินของสมาชิกที่เป็นหนี้สินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงให้สมาชิกมาเป็นหนี้สินกลุ่มออมทรัพย์แทน การพัฒนาอาชีพเสริมด้วยการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกได้รู้จักและใช้สมุนไพรเบื้องต้นเพื่อรักษาตนเองยามเจ็บป่วย กระบวนการเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญให้สมาชิกกลุ่มเกิดการเรียนรู้เพื่อจัดการหนี้สินของตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัญหาที่พบ

1. สมาชิกวิจัยบางท่านไม่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้ ทีมวิจัยเลือกที่จะศึกษาเฉพาะคนที่มาร่วมกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกบางคนที่มีความทุกข์มาก ยังไม่ได้มาร่วมกิจกรรม
2. การดำเนินกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง เช่น เวลาที่ขาดช่วงนาน ทำให้ทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มต้องใช้การทบทวนทุกครั้งที่มีการดำเนินกิจกรรม และการประชุมทีมวิจัย
3. ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจการเขียนรายงานทำให้เกิดความล่าช้า ต้องมีการวางแผนเขียนรายงานตั้งแต่เริ่มการวิจัยจะทำให้ทีมมีความชัดเจนและทำได้ตามระยะเวลาโครงการ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1.1 การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชนกลุ่มเกษตรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการสร้างโอกาสด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากผู้ที่เป็นเจ้าของปัญหา ทำให้เกิดการปฏิบัติการพัฒนาของสมาชิกในระหว่างดำเนินโครงการ ถ้าผู้นำในพื้นที่หลายส่วนได้มีส่วนร่วม จะทำให้สามารถเข้าใจและนำผลการวิจัยไปใช้ในชุมชนหมู่บ้านอื่นต่อไป
 - 1.2 กระบวนการวิจัยครั้งนี้มีการเรียนรู้หลายระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวในการสืบค้นข้อมูลที่เป็นสาเหตุของปัญหา ระดับชุมชนที่เรียนรู้บริบทที่มีผลต่อการเกิดหนี้สิน ระดับกลุ่มที่ได้ทบทวนบทเรียนการดำเนินงานเพื่อนำไปปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสมาชิก ถ้ามีการวิจัยในครั้งต่อไปหรือชุมชนอื่นสนใจ อาจศึกษาแต่ละขั้นให้ชัดเจนและใช้เวลาที่เหมาะสมกับชุมชน จะได้ข้อมูลที่มีความชัดเจน นำไปแก้ปัญหาได้จริง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยและพัฒนาครั้งต่อไป

2.1 ควรให้ความสำคัญกับการเตรียมทีมวิจัย เช่น การเรียนรู้แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในโครงการแบบมีส่วนร่วมจากทุกส่วน ทีมวิจัยควรมีผู้ที่มีทักษะการเขียนทำหน้าที่เขียนบันทึก เขียนรายงานได้ประมาณ 2 คน คนที่มีทักษะในการพูดสร้างความเข้าใจกับสมาชิกวิจัยที่สำคัญคือการทำเวลาให้กับส่วนรวม การยอมรับในบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยด้วยกันเอง

2.2 การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน ควรมีการขยายผลทั้งในสมาชิกเก่าและผู้สนใจใหม่ โดยการนำบทเรียนผลการวิจัยที่ได้มาทบทวนร่วมกัน แล้วขยายผลรูปธรรมที่เกิด เช่น บทเรียนของผู้ที่มีประสบการณ์เรื่องการจัดการหนี้สินถ่ายทอดประสบการณ์ให้ผู้สนใจหรือกลุ่มสนใจเป็นการขยายผลได้ต่อไป

ภาคผนวก

แบบสอบถามสถานการณ์ สาเหตุที่มาของหนี้สินสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน
แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเพื่อท้องถิ่น
โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการหนี้สินในระดับครอบครัวและชุมชน
กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-สกุล.....อายุ.....ปี เลขบัตรประชาชน.....
ที่อยู่.....หมู่ที่.....ตำบลเขาดิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี
อาชีพหลัก.....การศึกษา.....
จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน ทำงานได้.....คน ทำงานไม่ได้.....คน
ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป.....คน วัยแรงงาน.....คน เด็กถึงเยาวชน.....คน
คู่สมรส ชื่อสกุล.....อายุ.....ปี
อาชีพหลัก.....การศึกษา.....
จำนวนบุตร.....คน กำลังศึกษา ระดับประถมศึกษา.....คน ระดับมัธยมศึกษา.....คน
ระดับปริญญาตรี.....คน ประกอบอาชีพแล้ว.....คน
พื้นที่ครอบครองทั้งสิ้น จำนวน.....ไร่ (รวมทั้งพื้นที่บ้านพื้นที่เกษตร)
พื้นที่เกษตร จำนวน.....ไร่ พื้นที่เช่า จำนวน.....ไร่
เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรใดบ้างในชุมชน
1.....2.....
3.....4.....
5.....6.....

2. ข้อมูลสถานการณ์หนี้สินในครอบครัว

2.1 ความเป็นมาของครอบครัว และสถานการณ์การเกิดหนี้สิน (เป็นคนที่ไหน ทำมาหากินอย่างไร
แต่งงานอย่างไร ปัญหาอุปสรรค เหตุผลหรือจุดเปลี่ยนที่ทำให้เกิดหนี้สินที่ผ่านมา เป็นต้น เขียน
อธิบายโดยละเอียด

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 รายรับของครอบครัว

รายรับจากการขายผลผลิต

- ☐ ผลผลิตจากการทำนาบาท/ปี
- ☐ ผลผลิตจากการทำไร่.....บาท/ปี
- ☐ ผลผลิตจากการปลูกพืชผัก.....บาท/ปี
- ☐ ผลผลิตจากการทำสวนบาท/ปี
- ☐ เลี้ยงสัตว์ (อะไร).....
มีรายได้บาท/ปี
- ☐ ค่าขาย.....มีรายได้บาท/ปี
- ☐ ผลผลิตจากการทำอาชีพอื่น.....บาท/ปี

รายรับจากรับจ้างบาท/ปี

รายรับจากบุตรหลานส่งให้บาท/ปี

รายรับจากด้านอื่น ๆ

- ☐ เงินออมทรัพย์.....บาท/ปี
- ☐ รายรับจาก.....บาท/ปี
- ☐ รายรับจาก.....บาท/ปี

2.3 รายจ่าย

2.3.1 ค่าใช้จ่ายในการบริโภค

อาหาร ส่วนใหญ่ซื้ออะไรทุกครั้ง.....

อาหารที่ซื้อนานๆครั้ง.....

- ☐ รายจ่ายด้านอาหารต่อวัน.....บาท ต่อเดือน.....บาท ต่อปี.....บาท
- ข้าวสาร.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- น้ำมันพืช.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- น้ำตาล.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ค่าขนมเด็ก.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ขนมหวาน.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ผลไม้.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ค่าข้าวสาร.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ค่ายารักษาโรค.....บาท ต่อปี
- ค่าเหล้า.....บาท ต่อเดือน.....บาท ต่อปี
- ค่าบุหรี่.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี

กาแฟบาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
 น้ำบาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
 น้ำอัดลม.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
 เครื่องดื่มบำรุงกำลัง.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
 นม.....บาทต่อเดือน.....บาท ต่อปี
 อื่น ๆ
 อื่น ๆ

2.3.2 ค่าใช้จ่ายในการอุปโภค

☐ ค่าใช้จ่ายการศึกษา.....บาท ต่อปี
☐ ค่าน้ำมันรถยนต์เดือนละ.....บาท รวมต่อปี.....บาท
☐ ค่าน้ำมันรถมอเตอร์ไซด์เดือนละ.....บาท รวมต่อปี.....บาท
☐ ค่าพาหนะ.....บาท ต่อปี
☐ ค่าน้ำประปา.....บาท ต่อปี
☐ ค่าไฟฟ้า.....บาท ต่อปี
 ค่าเครื่องนุ่งห่ม.....บาท ต่อปี
 ค่าโทรศัพท์.....บาท ต่อปี
 ค่ารักษาพยาบาล.....บาท ต่อปี
 ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์เสื่อมสภาพ.....บาท ต่อปี
 ค่าใช้จ่ายการเลี้ยงโรคบาท ต่อปี
 ค่าประกันชีวิต.....บาท ต่อปี
 ค่าส่งออมทรัพย์หมู่บ้านเดือนละ.....บาท รวมต่อปี.....บาท
 อื่น ๆบาท ต่อปี
 อื่น ๆบาท ต่อปี

2.3.3 รายจ่ายทางสังคม

ค่ากินเลี้ยงงานส่วนรวม.....บาทต่อปี
 กฐิน / ผ้าป่า.....บาทต่อปี
 บวชนาค /แต่งงาน /ขึ้นบ้านใหม่.....บาทต่อปี
 งานศพ.....บาทต่อปี
 ดรุณจีน สาร์ทจีน /แข่งเมือง.....บาทต่อปี
 อื่น ๆ (ระบุ).....บาทต่อปี

2.3.4 รายจ่ายด้านการลงทุน

ค่าเครื่องมือทำการเกษตร.....บาทต่อปี

ค่าซ่อมเครื่องมือทำการเกษตร.....บาทต่อปี

ต้นทุนการผลิต ข้าว อ้อย ไม้ผล ข้าวโพด (ถ้ามีหลายการผลิตให้เขียนเพิ่ม)

ที่	รายการ	ปริมาณที่ใช้ (หน่วย)	จำนวนเงิน(บาท)
1	ค่าเตรียมที่ดิน		
2	ค่าเช่าที่		
3	ค่าพันธุ์ ข้าว (อ้อย)		
4	ค่าจ้างหว่าน (ปลูก)		
5	ค่าน้ำมันวิดน้ำ		
6	ค่าจ้างเครื่องวิดน้ำ		
7	ค่าแรงวิดน้ำ		
8	ค่ายาคูมหญ้า		
9	ค่าจ้างฉีดยาคุม		
10	ค่าจ้างซ่อม		
11	ค่าพรวนดิน		
12	ค่าปุ๋ย		
ที่	รายการ	ปริมาณที่ใช้ (หน่วย)	จำนวนเงิน(บาท)
13	ค่าหว่านปุ๋ย		
14	ค่ายาฆ่าแมลง		
15	ค่าฮอร์โมน		
16	ค่าจ้างฉีดยา		
17	ค่าเกี่ยว หรือตัด		
18	ค่าบรรทุก		
19	ค่าอาหารวันหว่านหรือเกี่ยวตัด (เลี้ยงแขก)		
	รวม		

3. กวาระหนี้สินของครัวเรือนสมาชิก

3.1 หนี้สินในระบบ (จำนวนหนี้สิน แหล่งหนี้สิน การชำระคืน ที่มาของหนี้สิน การจัดการ)

- ☐ ธกส. จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

- ☐ สหกรณ์ จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

- ☐ ธนาคาร จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

- ☐ กองทุนเงินล้าน จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

- ☐ กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

- ☐ อื่น ๆ จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

☐ อื่น ๆ จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

3.2 หนี้สินนอกระบบ (จำนวนหนี้สิน แหล่งหนี้สิน การชำระคืน ที่มาของหนี้สิน การจัดการ)

☐ เพื่อนบ้าน จำนวน.....บาทอัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

☐ พ่อแม่ จำนวน.....บาทอัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของ
 หนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

☐ พี่น้อง จำนวน.....บาทอัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

☐ ร้านค้า / นายทุน จำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

☐ อื่น ๆ จำนวน.....บาทอัตราดอกเบี้ย.....บาท
 การชำระคืน.....
 สาเหตุที่มาของหนี้สิน.....
 การจัดการหนี้สินแหล่งนี้ทำอย่างไร.....

3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการเป็นหนี้

3.3.1 ผลทางบวก คือ

1.
2.
3.
4.
5.

3.3.2 ผลทางลบ คือ

1.
2.
3.
4.
5.

3.3.3 ประสพการณ์การจัดการหนี้สินของท่าน ที่ผ่านมาได้แก้ไขปัญหานี้สินครอบครัวยังไง

1.
2.
3.
4.
5.

4. ปัญหาที่ครอบครัวยุติประสพอยู่ในปัจจุบัน

1.
2.
3.
4.
5.

5. ความต้องการในการแก้ปัญหา

1.
2.
3.
4.

6. ข้อสังเกต และความคิดเห็น

บรรยากาศ

.....

อารมณ์ความรู้สึก.....

สีหน้า ท่าทาง.....

การมีส่วนร่วมในการตอบคำถาม.....

การมีส่วนร่วมของทีมงาน.....

ข้อสังเกตอื่นๆ.....

ข้อคิดเห็นที่สำคัญ (บันทึกทันที).....

.....

ผู้เก็บข้อมูล 1.....

2.....

3.....

วันที่เก็บข้อมูล.....